T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

CİCERO'NUN SİYASİ DÜŞÜNCELERİNİN BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALARINA (EPISTULAE AD BRUTUM) YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAYE KUTLU

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

CİCERO'NUN SİYASİ DÜŞÜNCELERİNİN BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALARINA (EPISTULAE AD BRUTUM) YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAYE KUTLU

1. Tez Danışmanı : Doç. Dr. Siren Çelik
2. Üye : Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu
3. Üye : Dr. Öğretim Üyesi Kutlu Akalın

İSTANBUL, 2025

ÖZET

CİCERO'NUN SİYASİ DÜŞÜNCELERİNİN BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALARI'NA (EPİSTULAE AD BRUTUM) YANSIMASI

Bu çalışma, Antik Roma'nın Geç Cumhuriyet Dönemi'nde edebiyat ve siyasetin nasıl iç içe geçtiğini, özellikle Cicero'nun *Brutus ile Mektuplaşmalar (Epistulae Ad Brutum)* adlı mektup koleksiyonunu ele almaya odaklanmıştır. Caesar suikastından sonra yazılan yirmi beş mektuptan oluşan bu koleksiyon, Cicero ve Brutus'un *res publica*'yı kurtarma planlarına, dönemin siyasi figür ve ilişkilerine, ikilinin giderek zayıflayan ittifaklarına ışık tutar. Cicero cumhuriyetçi bir idealizmle siyasi pragmatizm arasında gidip gelen, hem inandığı değerleri savunmaya çalışan hem de siyasi hayatta etkin olmayı hedefleyen bir entelektüel siyasetçidir. Cumhuriyet'in ilkelerine derin bir bağlılık gösteren Cicero, özellikle *res publica* kavramını halkın ortak değeri olarak tanımlar ve bu anlayışı hem söylevlerinde hem de felsefi eserlerinde savunur. Tez, sırasıyla Geç Cumhuriyet döneminde edebiyat ve siyaset ilişkisine, bilhassa Cicero özelinde değinir, ardından Cicero'nun kişiliği ve eserlerine geniş bir bakış açısıyla yaklaşır, Cicero'nun retorik ve edebi becerilerini eserlerinde siyasi propaganda yapmak için nasıl kullandığını örneklerle ele alır. Tezin ana konusu olan son bölüm ise, *Brutus ile Mektuplaşmalar*'a yoğunlaşarak, Cicero'nun bu mektuplara yansıyan siyasi görüşlerini ve Brutus ile olan ilişkisini irdeler.

ANAHTAR KELİMELER: Brutus, Cicero, Edebiyat, Epistula (Mektup), Res Publica, Roma Cumhuriyeti, Retorik, Siyaset.

ABSTRACT

THE REFLECTION OF CICERO'S POLITICAL THOUGHT IN HIS CORRESPONDENCE WITH BRUTUS (EPISTULAE AD BRUTUM)

This study focuses on how literature and politics became intertwined during the Late Roman Republic, with particular emphasis on Cicero's *Epistulae ad Brutum*, a collection of letters exchanged between Cicero and Brutus. Comprising twenty-five letters written after the assassination of Caesar, this corpus sheds light on the two statesmen's attempts to preserve the *res publica*, the political actors and relationships of the period, and the gradual deterioration of their alliance. Cicero, a statesman-intellectual, oscillates between republican idealism and political pragmatism, striving to uphold his values while remaining actively engaged in political life. Deeply committed to the principles of the Republic, Cicero defines *res publica* as the common good of the people, a concept he consistently defends in both his speeches and philosophical works. The thesis first explores the interplay between literature and politics during the Late Republic, with special reference to Cicero, then offers a comprehensive examination of Cicero's character and oeuvre. It further investigates how Cicero employed rhetorical and literary skills as instruments of political propaganda. The final and central chapter of the thesis focuses on *Epistulae ad Brutum*, analyzing how Cicero's political ideas are reflected in this correspondence and examining the evolution of his relationship with Brutus.

Keywords: Brutus, Cicero, Literature, *Epistulae* (Letters), *Res Publica*, Roman Republic, Rhetoric, Politics

ÖNSÖZ

Antik Roma dünyası ve edebiyatına olan ilgim nedeniyle lisans dönemimin sonu, yüksek lisans başlangıcı ve devam eden süreçte literatür araştırmalarına başlamıştım. Bu nedenle kütüphanemi de bu düşünce doğrultusunda oluşturmaya çalıştım. Bu tez çalışması da Antik Roma'nın geç döneminde edebiyat ve siyasetin nasıl iç içe geçtiğini, özellikle Marcus Tullius Cicero'nun eserleri ve siyasi pratiği üzerinden incelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Cicero'nun hitabet gücü, edebi üretkenliği ve Cumhuriyet'e olan bağlılığı, bu çalışmada temel bir çıkış noktası olmuştur. Ayrıca, Cicero'nun Brutus ile mektuplaşmaları, dönemin siyasal krizleri karşısında entelektüel bir direnişin ve Cumhuriyetçi ideallerin nasıl savunulduğunu anlamak adına çalışmada özel bir yere sahiptir. Bu özellikleri ile dikkatimi çeken Marcus Tullius Cicero'yu incelemek ve araştırmak benim için her zaman merak uyandırıcı bir süreç olmuştur.

Tezin hazırlanma süreci, yalnızca kaynak araştırmaları ve metin analizleriyle değil, aynı zamanda dönemin Latincesi ve antik retorik terminolojisiyle bir etkileşimi de gerektirmiştir. Bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşılmış, özellikle birincil kaynaklara erişim, çeviri farklılıkları ve tarihsel bağlamı doğru kurma noktasında titiz bir çalışma yürütülmüştür. Ancak bu zorlukların üstesinden tez yazım sürecinin başından itibaren Doç. Dr. Siren Çelik hocamın çok kıymetli yönlendirmeleri ve paylaştığı değerli kaynak arşivleri sayesinde geldim. Ayrıca yüksek lisans hayatına başladığım süre boyunca bana katkılarından dolayı Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu'na ve tezin başlangıç sürecindeki yönlendirmeleri için Prof. Dr. Hüseyin Sami Öztürk'e, benimle Loeb Classical Library dijital kütüphanesini paylaşan Klasik Filolog Emre Poyraz'a şükranlarımı bir borç bilirim. Akademi hayatım boyunca benden maddi manevi desteğini esirgemeyen ailem başta olmak üzere, tezimi yazarken her daim masamda gece gündüz varlığı ile beni destekleyen kedim Alfa'ya minnet borçluyum. En önemlisi de değerli katkıları, eleştirileri ve tezin en iyi haliyle ortaya çıkması için tüm emeğini veren, desteğini hiç esirgemeden PDF arşivlerini ve kaynaklarını paylaşan Doç. Dr. Siren Çelik hocama teşekkürlerimi sunarım.

Gaye KUTLU
İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER iv

KISALTMALAR LİSTESİ v

GİRİŞ 1

1. Tezin Konusu ve Amacı 1
2. Kaynakların Değerlendirilmesi 4
3. Tezde Uygulanan Yöntem 6

1. CİCERO DÖNEMİNDE EDEBİYAT VE SİYASET İLİŞKİSİ 7

1.1. Roma Cumhuriyet Dönemi (M.Ö 509-27) ve Marcus Tullius Cicero 7

1.2. Dönemin Kronolojisi 7

1.3. Geç Cumhuriyet Roma'sında eğitim, Edebiyat ve Siyaset İlişkisi 9

2. CİCERO, ESERLERİ VE SİYASİ DÜŞÜNCESİ 17

2.1 Marcus Tullius Cicero'nun Karakteri ve Görüşleri 17

2.2 Marcus Tullius Cicero 'nun Eserleri, Üslub ve Hitabet Stili 21

2.3 Marcus Tullius Cicero'nun Siyasi Düşüncesinin Yapıtlarına Yansıması 28

3. CİCERO' NUN BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALARINDA (EPISTULAE AD BRUTUM) CUMHURİYET VE SİYASET DÜŞÜNCESİ 35

3.1. Roma Yazınında Epistolografi (Mektup Yazım Geleneği) 35

3.2. Brutus ile Mektuplaşmalarda, Mektupların Epistolografik ve Siyasal Düşünce Anlamında Değeri 35

3.3. Mektuplaşmaların Tarihsel Belge Olarak Değerlendirilmesi 40

3.4. Mektuplaşmalarda Cumhuriyet Anlayışının İnşası ve *"Res Publica"* Kavramı 44

3.5. Mektuplaşmaları Siyasal Vasiyet Olarak Okumak: Cicero'nun Cumhuriyetçi Değerlerin Korunmasına Yönelik Son Çabaları 48

SONUÇ 52

KAYNAKLAR 55

TABLOLAR 64

RESİMLER 66

HARİTALAR 71

KISALTMALAR LİSTESİ

AD ATT. = Epistulae ad Atticum (Atticus'a mektuplar)

AD BRUT.= Epistulae ad Brutum (Brutus'a Mektuplar)

AD Q. = Epistulae ad Quintum Fratem (Kardeşi Quintus'a Mektuplar)

CİC. = Marcus Tullius Cicero

DE LEG. = De Legibus (Yasalar Üzerine)

DE OFF. = De Officiis (Görevler Üzerine)

DE ORAT. = De Oratore (Hatip Üzerine)

DE REP. = De Re Publica (Cumhuriyet Üzerine)

POLY. HİS. = Polybios, Historia (Tarihler)

IN CAT. = In Catilinam (Catilina'ya Karşı)

IN VERR. = In Verrem (Verres'e Karşı)

PHİL.= Philippicae (Philippica Söylevleri)

PRO CAEL. = Pro Caelio (Caelius'un Savunması)

PRO ARC.= Pro Archia Poeta (Şair Archias'ın Savunması)

PRO MUR. = Pro Murena (Murena'nın Savunması)

SEN. = Senaca

TAC. ANN. = Tacitus, Annales (Yıllıklar)

TAC. DİAL = Tacitus, Dialogus de Orataribus (Hatipler Üzerine Diyalog)

Q. CİC. = Quintus Tullius Cicero

INS. OR. = Quintilianus, Institutio Oratoria

Quidquid dicendum est, libere dicam…

Söylenmesi gereken ne varsa özgürce söyleyeceğim…

Marcus Tullius Cicero

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Amacı

Mektuplar tarihin hangi döneminde yazılmış olurlarsa olsunlar bir haberleşme aracı niteliği taşıyan edebi eserler olarak görülmüştür. Özellikle de mektuplarda ele alınan konu tarihin akışını değiştirecek veya onu geleceğe bir mesajı olan bir nitelik taşıyorsa dönemin içinde bulunduğu şartları, kişilerin konumunu ve onların da içinde bulunduğu şartları değerlendirmek kaçınılmaz olur. Bu mektup koleksiyonunu da anlayabilmek ve doğru değerlendirebilmek için onun öncelikle edebi alt yapısının nasıl oluştuğu ve dönemin şartlarının da etkisiyle nasıl şekillendiğini anlamak gerekir. Bu tez, Cicero ve Brutus arasındaki mektuplaşmaların, yalnızca bireysel bir yazışma olarak değil, aynı zamanda Roma Cumhuriyeti'nin çöküşü ve yeni bir düzenin kurulma sürecinde derin siyasal düşüncelerin bir yansıması olduğunu savunmaktadır. *Brutus ile Mektuplaşmalar* (*Epistulae ad Brutum*) Iulius Caesar'ın MÖ.44 yılında suikasta uğramasından sonra 43-44 yılları arasında yazılmıştır. [1]

Bu mektupların içeriği, hem kişisel ilişkilerdeki farklılıkları hem de dönemin siyasi yapısındaki çelişkileri gözler önüne serer. Bu bağlamda Horsfall, Cicero'nun mektuplarını, yalnızca bir bireyin düşünsel gelişimini değil, aynı zamanda Roma Cumhuriyetinin son dönemine dair önemli ipuçlarını yansıttığını düşünür ve mektuplarında, cumhuriyetin savunulmasındaki tutkulu yaklaşımını ve kişisel krizlerine dair ipuçlarını bulmak mümkün olduğunu belirtir (Horsfall 2006: 92). Cicero'nun mektuplarına genel bir bakış olan bu yorumu daha da ileri götürerek yorumlayan Broughton ise, Cicero'nun mektuplarının onun siyasal düşüncelerinin evrimini, ilişkilerini ve en yakın arkadaşlarıyla olan derin bağlarını izlememizi sağlayarak Roma'nın içinde bulunduğu siyasi fırtınaları anlamamıza yardımcı olduğunu söyler (Brougton 1952: 56). Bu iki araştırmacının da desteklediği düşünceden hareketle bu tezde *Brutus ile Mektuplaşmalar* incelenmiştir. İlk ve ikinci bölümler, bu mektupların analizini kolaylaştırmak amacıyla sırasıyla Roma'da edebiyat ve retorik ilişkisini ve Cicero'nun eserlerinde genel hatlarıyla siyasi düşünce ele alınmıştır. Son bölüm ilse *Brutus ile Mektuplaşmalarda* Cicero'nun siyasi görüşlerini ve planlarını, Brutus ile olan ittifakını ve Cicero'nun bu mektuplardaki edebi stratejilerini incelemektedir.

Marcus Tullius Cicero, Roma Cumhuriyet Dönemi'nin son dönemlerinde, Roma'da iç çalkantıların ve siyasi çekişmelerin başladığı bir yüzyılda, 106 yılının Ocak ayında Roma'nın 100 km güneydoğusunda bulunan Arpinum kasabasında doğmuştur. Romalı bir hatip olan Marcus Fibius Quintilianus (MS.35-100), Cicero'nun hatiplik sanatını övmek için ondan "Roma'nın altın ağzı" [4]olarak bahsetmiştir (Quint. X.). Quntilianus dışında, çok daha sonraki dönemlerde François- Marie Voltaire, David Hume, Michel

[1]Buradan itibaren tüm tarihler M.Ö'dir.
[4]"Os Aureum Romae"

Eyquem de Montaigne gibi düşünürler de onun diyaloglarından ve düşünce dünyasından etkilenmiş, onu kendilerine rehber olarak görmüşlerdir. Bunun yanında Rönesans İtalya'sından da Francesco Petrarca (1304-1374), Cicero'nun mektuplarını yeniden keşfetmiştir (Wood 1991: 12). Poggio Bracciolini (1380-1459) ise Orta Avrupa'da unutulmuş olan Cicero eserlerini keşfederek yeniden Latince klasik geleneğe kazandırmıştır. Örneğin Cicero'nun *Pro Sexto Roscio* gibi söylevlerini kurtarmıştır. Fransa'da ise Étienne Dolet (1509–1546), Padua'da yaptığı Cicero çalışmaları sonucunda Latince bilgisini de geliştirerek, *Dialogus de Imitatione Ciceroniana* başlıklı eserini kaleme almış, hem yazım tarzında hem de düşünce alanında açıkça Cicero'yu model almıştır (Seguenny & Baden 1984: 208). Bu bağlamda, Cicero'nun siyasi- felsefi metinleri ve diyalogları, Antik Roma'dan çok sonraki zamanlar olan Rönesans hümanizmi ve Aydınlanma düşüncesinde merkezi bir rol oynamıştır.

Cicero gerek Roma'da gerekse de Yunanistan'da alabileceği en iyi eğitimleri almıştır (Demiriş 1997: 12). Ailesi onun okumasına küçük yaşlardan itibaren ilgi gösterdikleri için Roma'ya taşınmıştır. Rodos'lu Molon'dan hitabet, Phaidros'tan Epikurosçuluk, Diodotos'tan Stoacılık ve Platon öğrendi (Erim 1987: 86). Kamu kariyerine ise avukatlık ile yirmi beş yaşında başlamıştır. Ona ün kazandıran davalardan en önemlisi de Chrysogonus'a karşı Sextus Ruscius Amerinus'u savunduğu dava olmuştur. Bu noktadan itibaren, Cicero Roma'da iyi bir hatip ve avukat olarak ün kazanmıştır. Ancak zamanla, Caesar'ın yükselen iktidarını frenlemeye yönelik Cumhuriyetçi muhalefetin bir parçası hâline gelmiş ve Pompeius'un tarafında yer alarak iç savaşın içine çekilmiştir. Caesar'ın 49-45 arasında süren iç savaşta zafer kazanması Cicero'nun siyasi konumunu zayıflatmış, ona siyasi bir yalnızlık getirmiştir (Everitt 2001: 189-192). Caesar'ın suikastından sonra ise Cicero, Cumhuriyet'i yeniden tesis etme umuduyla Marcus Brutus ve Cassius gibi suikastçılarla temas kurmuş; fakat bu süreçte hem Antonius ile giriştiği polemikler hem de Brutus'un tutarsız tavırları Cicero'nun planlarını zora sokmuştur (Tempest 2011: 214-218). Bu gelişmeler, onun siyasi yaşamının dramatik biçimde sona ermesine zemin hazırlamıştır.

Harold C. Gotoff, "Roma'nın en büyük hatibi – her sözlü ikna eylemi kısmen bir *agon (*ἀγών)[5] *dur*-der ve bu nedenle de C. Iulius Caesar, *imperator ve dictator*, bir bilgin, yazar ve en seçkin hatip ile karşı karşıya gelirler." sözleriyle Cicero'nun hatiplik becerilerini özetler (Gotoff 2002: 219). Cicero, 51 yılında Kilikia valisi olarak doğuya gitmeye mecbur kaldı, 50 yılında tekrar Roma'ya döndü. Fakat o döndükten sonra, Roma'da 43 yılında İkinci Triumvirlik kurulmuştur. Bu siyasi ittifak, Iulius Caesar'ın suikastının ardından Roma'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak amacıyla oluşturulmuştur. Üyeleri ise, (sonradan Augustus diye bilinecek) Octavianus, Marcus Antonius ve Lepidus'tur. İkinci Triumvirlik Roma Cumhuriyeti'ni de resmen sona erdiren ve Roma İmparatorluğunun da kurulmasına giden yolu açan bir iç savaşın ardından kurulmuştur. Caesar'ın senatoda öldürülmesinden sonra

[5] ἀγών (*agon*) sözcüğü Yunanca kökenli bir kelimedir, burada felsefi terimi olarak ele alınmış olup, "bir konuşmacının zihinsel gücü" anlamındadır (Henry George Liddell. Robert Scott1940). *Yunanca-İngilizce Sözlük. Sir Henry Stuart Jones tarafından gözden geçirilmiş ve genişletilmiş. Roderick McKenzie'nin yardımıyla.* Oxford. Clarendon Press.

güçlerini birleştiren Triumvirlik üyeleri senato tarafından da tanınmışlardır.[6] Bu ittifakın dışında kalan Cicero, akabinde kaçmaya çalışsa da Octavianus'un askerleri tarafından yakalandı ve 64 yaşında öldürüldü (Blackburn & Holford- Stevens 2003: 670).

Cicero'nun birçok eseri olmasına rağmen bu tezde *Epistulae Ad Brutum* eserinin konu olarak seçilmesinin nedeni mektupların ortaya çıkış döneminin kritik bir zaman zarfına denk gelmesidir. Bu mektuplar, 43 yılının Mart ayı ile Temmuz ayı arasında yaklaşık dört- beş ay kadar sürede yazılmıştır. Bu mektupları Cicero'nun diğer mektuplarından ayıran bir diğer özellik, Cicero'nun *res publica* rejiminin çözülme sürecinde bir kriz anında harekete geçirmek için en az siyasi girişimler kadar önemli olduğuna inandığı kişisel ve ahlaki yükümlülükleri de içermesidir (White 2010: vii-xii). Burada altı çizilen husus, *Epistulae Ad Brutu*m'un sıradan dost mektuplarından ayırarak, içinde bulunulan siyasi ve toplumsal krize doğrudan yanıt veren, bireysel ahlak ve toplumsal sorumluluk temalarını öne çıkaran günlük-vari metinler olduğunu belirtmektir. Bu nedenle, kritik zaman terimi, Geç Roma cumhuriyet döneminde *res publica* rejiminin çözülmesi gibi önemli bir dönüşüm ile bağlantılı olarak iki elit Romalı'nın bu minvaldeki mücadelesini de yansıtacak şekilde kullanılmıştır. Bu süreçte, Cicero ve Brutus ile yazışmalarının en önemli ortak noktası ise Roma'nın geleceği konusundaki endişelerdir. Roma'nın içinden geçtiği durumu da göz önüne aldığımızda Cumhuriyet rejimi tehlikede, Roma'nın diktatörlük rejimine kayma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve bu konuda derin bir endişe ve karamsarlık içerdiği şeklinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Cicero, hemen hemen her mektubunda Brutus'a bu siyasi çalkantıların ortasında ahlaki değerlerin korunmasının zorluklarından ve kişisel dürüstlüğün öneminden bahseder. Nasıl bir yol izlemesi gerektiğini, ihtiyacı olan paraya veya iaşeye nasıl ulaşabileceğine dair tavsiyelerini belirtir. Tüm bunların yanında Cicero ve Brutus'un aynı politik düşünceye sahip olmasının yanında kişisel düzeyde dostluk, güven ve ihanet temaları da zaman zaman işlenen konular arasındadır. Bazen de aralarındaki siyasi farklılıklarından kaynaklanan gerginlikler de bu yazışmalarda yer alır.

Cicero ve *Brutus'a Mektuplar'ı* tezin ana konusu bağlamında incelenmeden önce, yazarın diğer eserlerine de kısaca değinmek önemlidir. Cicero, hem siyasi hem de hukuk alanındaki faaliyetleri sırasında Roma'nın siyasi ve sosyal çalkantılarından etkilenmiş ve bunlarla yakından ilgilenmiştir. Cicero'nun mektupları dışındaki eserleri "Politik ve Hukuki Söylevleri" ile "Felsefi Eserleri" olmak üzere iki ana başlıkta incelenebilir. Örneğin *In Verrem (Verres'e Karşı)*, *In Catilinam (Catilina'ya Karşı)*, *Pro L. Cornelio Balbo Oratio (L. Cornelius Balbus'un Savunması)*, *Pro Caelio (Caelius'un Savunması)* ve *Pro Milone (Milo'nun Savunması)* başlıklı konuşmaları, Cicero'nun politik ve hukuki eserleri arasında yer almakta ve Roma'nın son dönemlerinde yaşanan siyasi kargaşayı ile Cicero'nun bu

[6] Roma'da İkinci Triumvirlik 43 yılında kurulmuştur. Bu siyasi ittifak, Iulius Caesar'ın suikastının ardından Roma'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak amacıyla oluşturulmuştur. Üyeleri ise: Octavianus (sonradan Augustus), Marcus Antonius, Lepidus'tur. İkinci Triumvirlik Roma Cumhuriyeti'ni de resmen sona erdiren ve Roma İmparatorluğunun da kurulmasına giden yolu açan iç savaşın ardından kuruldu. Caesar'ın senatoda öldürülmesinden sonra güçlerini birleştiren bu güçler senato tarafından da tanınmışlardır.

süreçteki rolünü yansıtmaktadır. *De Re Publica (Devlet Üzerine)*, *De Legibus (Yasalar Üzerine)*, *Tusculanae Disputationes (Tusculum Konuşmaları)*, *De Natura Deorum (Tanrıların Doğası Üzerine), De Senectute (Yaşlılık Üzerine)*, *De Amicitia (Dostluk Üzerine)*, *De Officiis (Görevler Üzerine)* ve *De Finibus Bonorum et Malorum (İyilik ve Kötülüğün Sınırları Üzerine)* ise felsefi içerikli eserleridir. Cicero'nun bir eserini tam anlamıyla kavrayabilmek için onun düşünce dünyasına nüfuz etmek ve entelektüel arka planını anlamak gereklidir. Cicero'nun *Epistulae Ad Brutum (Brutus'e Mektuplar)*'u yazmadan önce geçtiği aşamaları bilmek ise bu bağlamı kurmada önemli bir katkı sunar. Bu nedenle, tezin birinci bölümünde Cicero'nun eğitimi ile Roma'da siyaset ve edebiyat ilişkisine; ikinci bölümünde ise cumhuriyetçi düşünce (*res publica*), eserlerinin oluşumunda siyasi fikirlerinin etkisi, retorik bilgisi, üslubu, karakteri ve *virtus (erdem)* gibi Cumhuriyet döneminde elit bir Romalıda bulunması gereken özelliklerine yer verilmiştir.

Ayrıca bu çalışma, Cicero'nun *Epistulae ad Brutum* adlı mektup koleksiyonunda, retorik stratejilerin nasıl bir siyasi müdahale biçimi olarak kullanıldığını incelemeye ve bu durumun mektuplara yansıyan yönünü dönemin tarihsel bağlamı ile ilişkilendirerek irdelemeye çalışmıştır. Türkçe literatürde Cicero'nun diğer eserleri ile ilgili tezler bulunmaktadır, fakat *Epistulae Ad Brutum* koleksiyonu hakkında yazılmış bir tez olmadığı için bu anlamda literatüre katkı sunabileceği düşünülmüştür. Cicero'nun mektupları, bu çalışmada sadece edebi ve retorik eserler olarak değil, dönemin tarihsel-toplumsal bağlamına oturtularak siyasi belge niteliğiyle okunmaya çalışılmıştır.

2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Tezde kullanılan kaynakların analizi, içerik çözümlemesi ve tarihsel bağlamlandırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Tezde Cicero inceleneceği için birincil kaynaklar olarak Cicero'nun kaleme aldığı söylev ve mektuplar ağırlıklı olarak temel alınmıştır. Özellikle *Philippicae*, *Pro Caelio*, *Pro Murena*, *In Verrem*, *De Re Publica*, *De Officiis*, *Epistulae ad Atticum*, *Epistulae ad Brutum* ve *Epistulae ad Quintum Fratrem* gibi metinler, Cicero'nun siyasi düşüncesi ile retorik stratejileri arasındaki ilişkiyi çözümlemek için seçilmiştir. Cicero'nun bu metinleri ve bu metinlerin Latince özgün hallerine Loeb Classical Library ve Perseus Digital Library üzerinden erişilerek, ağırlıklı olarak İngilizce çevirileri üzerinden analiz edilmiştir.

Philippicae gibi söylevlerde geçen kavramlar ve Cicero'nun Marcus Antonius'a yönelik polemik dili, siyasi bir propaganda aracının biçimsel örneği olarak ele alınmış; *Epistulae ad Atticum* ve *Epistulae Ad Brutum* gibi yazışmalar ise, dönemin iç siyasi dinamiklerine ışık tutan birincil tarihsel belgeler olarak değerlendirilmiştir. *Epistulae Ad Brutum*'un incelendiği bölümde Loeb edisyon ve çevirisine ek olarak Türkçe referans kaynak olarak C. Cengiz Çevik'in "Brutus ile Mektuplaşmalar" Türkiye İş Bankası çevirisi kullanılmıştır. Vatican Digital Library'den de *Epistulae Ad Brutum* mektup koleksiyonunun

Ortaçağ el yazmalarına ulaşılmış, teze buradan birkaç görsel eklenmiştir. Ayrıca Cicero'nun çağdaşı olan Caesar, Marcus Antonius, Marcus Iunius Brutus gibi figürlerle ilgili antik tarihçilerin (Plutarkhos, Sallustius, Appianos, Suetonius) anlatılarına da başvurulmuş; bu kaynaklar Cicero'nun siyasi pozisyonunun daha net anlaşılması açısından bağlamlaştırıcı işlev görmüştür.

İkincil kaynaklar, yani çağdaş çalışmalar ise hem Antik Roma tarihi ve siyasi kültürü hem de Cicero'nun edebi ve düşünsel kimliği hakkında kapsamlı bilgi sunan akademik eserlerden müteşekkildir. Türkçe literatürde Cicero hakkında çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Son yapılanlar arasında, İsmat Abbas'ın "Cicero'nun gözünden Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılı" başlıklı doktora tezi, Geç Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan siyasi krizlere ve çalkantılara Cicero yönünden odaklanmıştır. Cicero ile ilgili Siyasal Bilimler alanında da Ezgi Çekiç'in yüksek lisans tezi olan "Cicero'nun Cumhuriyet hakkındaki düşünceleri" adlı araştırma Cicero'nun sadece tarihi bir karakterini değil, siyasi alandaki yönünü ve onun dünya siyasi mirasına bıraktığı etkileri araştırmıştır. Bunun yanında Cicero'nun Latinceyi kullanma becerileri ile ilgilenen tezler de Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri alanının Latin Dili edebiyatı bölümlerinde yapılmıştır. Bu tezlere örnek olarak Ankara Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Edebiyatı Latin Dili Edebiyatı bölümünden Onur Tufan Güneş'in "Cicero'nun De Finibus Bonorum et Malorum eserinde virtus kavramının incelenmesi" adlı yüksek lisans tezi verilebilir. Bu tez Cicero'nun eserlerinde erdem ve yaşam ahlakı gibi konulara ağırlık vermiştir. İstanbul Üniversitesi Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Latin Dili Edebiyatı bölümünden Cana Vilken Çoraklı ise "Cicero'nun ruh halleri üzerine çözümlemeler" adlı yüksek lisans tezinde Cicero'nun duygu konusuna yaklaşımını incelemiştir.

Yabancı literatürde ise, Cicero'nun yaşamı, üslubu ve hitabeti üzerine çalışan Anthony Everitt, Elizabeth Rawson, Gesine Manuwald, James May, A.A. Long, Catherine Steel gibi araştırmacıların kitap ve makaleleri ana başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Bu eserlerden, Cicero'nun eserlerini siyasi, felsefi ve retorik açılardan değerlendiren farklı bakış açılarını yansıttığı için faydalanılmıştır. Bahsi geçen bu araştırmacılardan Antony Everitt, Cicero'yu politik bir lider ve hatip olarak tanımlar. Bu argümanını Cicero'nun mektuplarının üzerinden yorumlar. Elizabeth Rawson, Cicero'nun hem politik hem de entelektüel yaşamına dikkat çekerek "Cicero: A Portrait" adlı eserinde bunu vurgular ve onu dilbilimsel ve düşünsel derinliğe sahip bir figür olarak öne çıkarır. Eserinde Cicero'ya olan sempatisi öne çıkar fakat kusurlarından da bahseder. Metodolojik olarak somut tarihi verilere, anlatıya dayalı yaklaşıma vurgu yapar. Gesine Manuwald, Cicero'nun kişilik ve hitabet stratejilerine dair retorik analizler yapar. Bu bağlamda Cicero'nun retorik kimliğinin çeşitliliğini ve sahne performansını irdeler. James M. May, Cicero'nun eserlerindeki metin yapısı ve stratejiye odaklanır. May ayrıca Cicero'nun söylev pratiğini bağlamına yerleştirerek, retorik stratejilerinin sosyal, kültürel ve politik bağlamla nasıl iç içe geçtiğini çalışır. A. A. Long, ahlaki-politik felsefe bağlamında Cicero'nun bir eseri olan *De Officiis* üzerine analizler yapmış, argümanını etik ve politikanın kesiştiği noktada oluşturmuştur. Catherine Steel, *Philippicae* eseri üzerinden giderek, Marcus Antonius'a yapılan eleştirileri

değerlendirmiştir. Türkçe literatürde Cicero'nun *Philippicae* ve cumhuriyetçi söylevlerini ele alan Fikret Çelik, Cicero'nun siyasi retoriğini ve aktif politik kimliğini incelemiştir. Rana Kahramanyol, Cicero'nun *De Re Publica* ve *De Legibus* eserlerinin kavram çözümlemelerine daha çok Latince kullanım becerisi üzerine odaklanmıştır. Bunun yanında tezin mektup koleksiyonunu incelerken Türkçe başvuru kaynağı olan, *Epistulae Ad Brutum*'un Türkçe çevirmeni C. Cengiz Çevik de "Roma'nın Cumhuriyet Dönemindeki Siyaset ve Felsefe İlişkisi" adlı doktora tezi ile Cicero aracılığıyla, felsefenin siyasi ideallerle uzlaşması ve Roma elitleri arasında konuşlandırılma süreçlerine ışık tutmuştur. "Roma'da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi" yayını tezinin kapsamını genişleterek yayınladığı Cicero'nun siyaset felsefesi anlayışı ve eserlerindeki çözümlemelere odaklanmıştır. Bu bağlamda Türkçe ve yabancı literatürde Cicero'nun kendisine farklı metodolojik çözümlemelerle yaklaşılmıştır.

3. **Tezde Uygulanan Yöntem**

Tezde yararlanılan kaynaklara, başta Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin dijital katalogları (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, E-Kaynaklar), YÖK Tez Merkezi, JSTOR, Loeb Classical Library, gibi veri tabanları olmak üzere geniş bir yelpazede ulaşılmıştır. Ayrıca Latince metinlerin karşılaştırmalı okunması için Perseus Digital Library ve PHI Latin Texts veri tabanlarından faydalanılmış; çağdaş çalışmalar ise Google Scholar, Academia.edu ve ResearchGate platformlarında erişime açık yayınlar yoluyla temin edilmiştir. Alan yazınına erişim sürecinde uluslararası literatüre ulaşmak için Harvard, Oxford ve Cambridge University Press yayınevlerinin açık erişimli serileri öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Antik Roma Cumhuriyet Dönemi (509-27) kapsamında mevcut literatür sistematik olarak gözden geçirilmiştir. Dönemin sosyal yapısı, eğitim kurumları, patronaj sistemi ve propaganda araçları gibi konularda çalışmalara başvurulmuştur. Tezde, mektup koleksiyonu incelenirken, M. Tullius Cicero'nun Letters to Brutus Loeb Classical Library 462 edisyonunun İngilizce metni ana referans kaynak olarak kullanılmış, C. Cengiz Çevik'in Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkan Türkçe çevirisi de tezde kullanılmıştır. Ayrıca mektup koleksiyonu incelemesinde, yer yer Latince orijinal alıntılar yapıldığından Loeb edisyonlarının Latince metinlerinde faydalanılmıştır.

Tez üç ana başlık altında oluşturulmuştur: 1- Cicero Döneminde Edebiyat ve Siyaset İlişkisi 2- Cicero, Eserleri ve siyasi düşüncesi 3- Cicero'nun Brutus'a Mektuplarında (*Epistulae Ad Brutum*) Cumhuriyet ve Siyaset Düşüncesi. Böylece, Cicero'nun edebi ve siyasi kimliğinin çok katmanlı yapısını da ortaya koymak amaçlanmıştır.

Metin boyunca geçen kavramların ve yer adlarının Türkçelerindeki büyük/küçük harf kullanımı ve metin bölümlemeleri için kaynak edisyondaki kullanıma başvurulmuştur. Tez boyunca geçen özel kişi ve yer adlarının kaynak metindeki kullanımı benimsenmiştir. Yine çalıştığımız dönemi kapsayan MÖ 509-27 tarihleri içinde yer alan tüm isim, yer, eser ve metin adları aslına uygun şekilde ve kısaltma listelerinde belirtilmiştir. The Loeb Classical Library'de bulunan metin yazarlarının adları, referans numaraları eserin bir fragmanına veya tamamına yer verildiğinde kaynakçada ve dipnotlarda belirtilmiştir. Tezde geçen tüm monografi ve makaleler yazar adı-soyadı ve yayın yılı biçiminde kısaltılmış olup, ilgili sayfaların sayıları bunlardan sonra verilmiştir. Tezde Türkçeye yerleşmiş olanlar hariç tüm eser başlıklarının Latince aslı italik font olarak belirtilmiştir.

1. CİCERO DÖNEMİNDE EDEBİYAT VE SİYASET İLİŞKİSİ

1.1. **Roma Cumhuriyet Dönemi (M.Ö. 509-27) ve Marcus Tullius Cicero**

Tezin girişinde, okuyucunun argümanları ve kronolojiyi rahat takip edebilmesi için öncelikle Cicero döneminin önemli siyasi olaylarına ve Cicero'nun yaşamının arka planına kısaca değinilecektir. Roma Cumhuriyeti, M.Ö. 509 yılında krallığın sona ermesiyle kurulmuş ve M.Ö. 27 yılında Augustus'un imparator ilan edilmesiyle yerini imparatorluk dönemine bırakmıştır. Cumhuriyet boyunca senato, konsüller ve halk meclisleri aracılığıyla işleyen karma bir anayasal yapı geliştirilmiş; ancak bu yapı, 1. yüzyılda artan iç savaşlar, sosyal eşitsizlikler ve bireysel güç mücadeleleriyle istikrarsızlığa sürüklenmiş ve çözülmeye başlamıştır (Fower 2010: 28; Millar 2002: 46). 133 yılında Tiberius Gracchus'un toprak reformu girişimiyle başlayan ve Gaius Gracchus, Marius, Sulla gibi figürlerin dönemlerinde devam eden iç çatışmalar, Roma toplumundaki sınıfsal ve siyasal fay hatlarını açığa çıkarmıştır (Gruen, 1974: 156). Marius'un ordu reformları ve Sulla'nın diktatörlüğü, Cumhuriyet kurumlarını ciddi şekilde sarsmış; bu süreç, nihayetinde Pompeius, Crassus ve Caesar'ın oluşturduğu birinci triumvirlikle birlikte daha karmaşık bir hal almıştır (Lintott1999:72).

Marcus Tullius Cicero, 106 yılında doğmuş, özellikle Catilina Komplosu sırasında konsüllüğü (63) döneminde Cumhuriyet'in savunucusu olarak öne çıkmıştır. Bu komplo girişiminde Cicero, Cumhuriyet değerlerini yıkmak istediğini düşündüğü Catilina aleyhine senatoda verdiği söylevle de kendini gösterme şansı yakalamıştır. Bu siyasi boşluklar zamanında Lucius Sergius Catilina 63'te Roma'da konsül Cicero ve Antonius Hybrida'ya karşı bir darbe girişiminde bulunmuştur. Cumhuriyet döneminin içinde bulunduğu siyasi kriz ortamındaki siyasi hayal kırıklıkları ve borç krizleri gibi politik ve sosyal sorunları da kendine neden olarak görerek, kendine senatörler ve borçlu köylülerden destekçiler toplamıştır (Gruen 1969: 20-24). Dönemin önde gelen hatibi ve siyasi düşünürü olan Cicero, Caesar'ın artan gücüne ve diktatörlük eğilimlerine karşı çıkmış; 44'te Caesar'ın öldürülmesinden sonra ortaya çıkan siyasi boşlukta Philippicae söylevleriyle de benzer şekilde Marcus Antonius'a muhalefet etmiştir (Everitt, 2001: 201–205; Steel 2005:89).

1.2. Dönemin Kronolojisi

Iulius Caesar suikastinin tarihsel arka planı ve devamında gelişen kaotik ortam, Caesar'ın Galya savaşlarından edindiği güçle 44 yılında ömür boyu diktatör *(dictator perpetuo)* ilan edilmesiyle başladı. Bu durum Roma Cumhuriyetini tehdit eden otoriter bir eğilim olarak görüldü ve senato içi muhafazakar kanat, bu gelişmeyi de kabul edilemez buldu (Andrews 2020: 8). Cassius Longinus ve Marcus Iunius Brutus liderliğindeki grup, 15 Mart 44 günü, Caesar Pompey tiyatrosundaki Curia'da senato toplantısına katıldı. Suikastçılar Caesar'ı 23 kez hançerledi (Cohen 2012: 1). Suikastçıların amacı Cumhuriyeti eski

haline döndürmekti, ancak sonuç beklediklerinin tam tersi gelişmiştir. Suikastın ardından gelen iç çatışmalar, Caesar'ın halefleri Octavianus (Caesar'ın büyük yeğeni) ve Marcus Antonius ile Marcus Iunius Brutus - Gaius Cassius Longinus koalisyonu arasında 43-42 yıllarında yaşandı. Bu süreç ise, Cumhuriyet'in yıkılıp imparatorluk rejiminin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Suikastın amacı, Roma'da zedelenen cumhuriyet rejimini korumak amaçlı olsa da farklı bağlılıklara sahip gruplar arasındaki iç savaşlar çıktı ve bu da cumhuriyetin bir imparatorluğa dönüşmesine yol açmıştır.

Jeffrey Thompson, suikastın Roma'daki geleneksel *tyrannicide*[7] anlayışı çerçevesinde haklı görüldüğünü savunur; bu perspektif, milattan önceki dönemde salt gücü sınırlama amaçlı eylem olarak suçlanmamış meşru görülmüştür (Thompson 2009: 16-18). Bu *tyrannicide* düşüncesi bağlamında Roma'daki gruplaşmalar meşrulaşmış olabilir. Cicero bu gruplaşmaların içinde suikastı meşru bulanlar arasında olsa da suikasta dahil edilmemiştir. Bunda Cicero'nun yetenekli ancak bazen temkinli tutumu nedeniyle planın başarısızlığa uğramasından çekinmeleri de neden olmuştur (Silverman 2024: 10). Cicero'nun bundan sonra yoğunlaştığı nokta, Caesar taraftarı Marcus Antonius hakkında kaleme aldığı *Philippicae* söylevleri olmuştur. Cicero'nun Marcus Antonius'a karşı bu sert karşı duruşu, onun suikast sonrası konuşma yaparak halkı kışkırtması ve suikastçıları de suçlu ilan etmesinden kaynaklanır. Cicero ile Marcus Antonius ve Octavianus ittifakı arasındaki rekabet bu şekilde de şiddetlenmeye başlamıştır. Cicero'nun suikasttan sonraki stratejisi, doğrudan eylem yerine, siyasi söylem geliştirme olmuştur. Cicero ile Brutus arasındaki mektuplaşmalar da, Caesar suikastının hemen ardından, Brutus ve Cassius'un doğrudan tepkiden kaçmak amacıyla Makedonya ve doğuya doğru çekilmesiyle 44–43 yıllarında başlar. Bu mektuplar, hem cumhuriyetçi değerlerin savunusunu hem de siyasi çözüm arayışlarının izini sürmeyi amaçlayan entelektüel bir birlikteliğin belgeleri olmuştur (Shackleton Bailey, 1980: 17; Guérin, 2010:150).

Brutus'un doğrudan cumhuriyet ideallerini savunması, Cicero'nun mektuplarındaki çağrılarla birleşerek, bu yazışmaları hem tarihi belge hem de politik manifesto niteliğine kavuşturmuştur. Ancak Cicero'nun çabalarına rağmen, 43'te İkinci Triumvirlik'in (Octavianus, Antonius, Lepidus) kurulması ve ardından Cicero'nun *proscriptio* listesine[8] alınarak aynı yıl içinde öldürülmesiyle, Roma'da Cumhuriyet Dönemi kapanmıştır (Syme,1939:122). Caesar suikastçileri ve Caesar yanlılarının ortak amaçları cumhuriyeti Roma'da korumak olsa da nihayetinde karşı karşıya gelip amaçlarını gerçekleştiremedikleri hakkında Michael Parenti, bu durumu suikastı cumhuriyetin savunulmasının ötesinde Roma'nın aristokrat seçkinlerinin azalan iktidar güçlerini ve kendi çıkarlarını koruma çabası olarak yorumlar (Parenti 2003: 146-164). Parenti'nin bir diğer bir görüşü de halk tepkisi ve siyasi eylem

[7] Antik Roma'da "tyrannicide" (tiran öldürme) meşru kabul edilen bir eylemdi. Jeffrey Thompson'un çalışmasına göre, Caesar suikastçılarının bu eylemi gerçekleştirmesinin temel gerekçesi, "devletin savunması" olarak görülen bu eylemin Roma idealleri doğrultusunda haklı kabul edilmesiydi (Thompson, 2009).

[8] Latince *proscribere* ("ilan etmek, duyurmak") fiilinden gelir. Proskripsiyon listesi, Roma Cumhuriyeti döneminde özellikle iç savaşlar ve siyasi çalkantılar sırasında devlet düşmanı ilan edilen kişilerin adlarının yer aldığı listelerdir. Bu kişiler, Roma devleti tarafından "vatan haini" veya "cumhuriyetin düşmanı" olarak tanımlanır ve mallarına el konulmasının yanı sıra öldürülmeleri veya sürgün edilmeleri serbest bırakılırdı. (Flower 2010).

uyumsuzluğu ve *tyrannicide* (tiranlık cinayeti) anlayışının suikastçıların eylemlerini gerekçelendirmesi gibi düşünceler de etkili olmuştur. Her iki taraf da cumhuriyeti koruma iddiasında iken Caesar yanlıları halkın düzenli temsiline dayalı siyaseti savunmuşlardır. Bu uyumsuzluk siyasi çatışmayı ve iç savaşı tetiklemiştir.

Tüm bu olaylar bağlamında da tezin son bölümünde *Epistulae Ad Brutum* adlı mektup koleksiyonu ele alınmıştır. Bu mektup koleksiyonunun, Roma`da *res publica* rejiminin çözülme sürecini adım adım yansıtan, tarihsel bir belge niteliği taşıdığı vurgulanmıştır. Leeman'ın da desteklediği şekilde bu mektupların sadece bireysel yazışmalar değil, aynı zamanda politik manifesto niteliği taşıdığı açıklanmıştır (Leeman, 1963: 203).

1.3 Geç Cumhuriyet Romasında eğitim, edebiyat ve siyaset ilişkisi

Antik Roma'da elit erkeklerin eğitimi sadece onlara entelektüel birikim kazandırma amacı taşımıyordu. Aynı zamanda Roma'nın siyasi ve toplumsal hiyerarşisine uygun bireyler de yetiştirmeyi hedefliyordu. Örneğin, Cumhuriyet Dönemi Roma dünyasında senatörler ve seçkin sınıflar için iyi konuşma (*eloquentia*) iyi yazma sanatı-becerisi (*ars scribendi*) oldukça önemliydi.

Roma Cumhuriyet Döneminde iyi konuşma ve yazma becerisi için dönemin dili olan Latincenin yanı sıra Yunanca da önemlidir. Öyle ki, bir kişinin ana dili Yunanca veya Latince değilse, kültürel prestij sağlama ve yetkililerle temasa geçme arzusu o kişiyi bu dillerden birini iyi öğrenmeye teşvik ederdi. Hatta bir kölenin bile bazen bu dillerden birini, hatta ikisini de konuşması gerekli olurdu (Harris 1989: 175). Bireyin özellikle Latinceyi iyi okuyup yazması, kuvvetli bir belagate sahip olması onun siyasi alanda ilerlemesini sağlardı. Kamu davalarında, törenlerde veya senatoda verdikleri nutuklarla, yazdıkları mektuplar ve diğer eserler sayesinde dikkat çeker, kendilerine hami veya müttefik bulabilir, prestij kazanabilir veya kendi siyasi görüşlerini yayabilirlerdi. Bu bağlamda, Roma'da retorik ve hitabet becerileri, bireylerin toplumda yükselmesini ve siyasi nüfuz kazanmasını sağlayan araçlardan biri haline gelmiştir.

Romalı seçkinlerin Yunan kültürüyle etkileşime girmesinin ana yollarından biri, karşılaştıkları şeylerden hemen faydalanabilecekleri parçaları kendilerine mal etmekti (Baraz 2012: 17 giriş). Baraz, bu görüşü bağlamında, elit bir Romalının iyi bir yazma ve dil becerisi edinmede Yunan düşünce dünyasından pratik şekilde faydalandığını ve Yunancaya verilen önemi vurgulamıştır. Bunda Platon, Aristoteles gibi Yunan düşünce dünyasının başat isimlerinin olması da önemli bir faktör olmuş olabilir. Cicero da *De Oratore* adlı eserinde, "Yunan edebiyatı olmadan sadece hatip değil, hatta bilgili biri bile olunamaz"[9] ifadesiyle Yunancayı iyi bir hatip ve yazar olmada Latince'nin önüne koymuştur diyebiliriz (Cic. De Or. I. 155). Önemli antik retorikçi Quintilianus, *Institutio Oratoria* adlı eserinde, "İyi bir hatip olmak için yalnızca

[9] "Graecis litteris sine quibus non modo diserti, sed ne docti quidem esse possunt."

ana dilinde değil, Yunancada da yetkin olmak gerekir."[10] ifadesiyle yine Yunancanın önemini vurgulamıştır (Quin. Ins. Or. 1.1.12.). Tüm bu düşüncelerde, Roma'da iyi bir yazma ve hitabet becerisi Yunancanın sofistike tarafı ve Latincenin pratik tarafı ile birleşmiş ve tek bir dil ile, iyi bir konuşma ya da yazma becerisi elde edilemeyeceğini vurgulanmıştır.

3. yüzyıldan önce Romalı bir elitin eğitimi, babanın *(pater familias)* gözetimi altında yürütülüyordu. Baba, yasaya göre çocuklarının üzerinde mutlak kontrol hakkına *(patria potestas)*[11] sahip kişiydi (Oxford Klasik Sözlüğü 1996: 474). Dolayısıyla, eğer hayatta ise bir gencin eğitimi bütünüyle babasının tasarrufundaydı. Cicero da tipik bir Romalı ailenin çocuğu olarak öncelikle babasının himayesinde eğitimini görmüş olabilir. Ayrıca, Cicero'nun babası oğullarının eğitimi için epey hevesliydi ve iyi eğitim almaları için özel eğitmenler de tutmuş olabilir. Roma toplumunda elitlerin eğitimi, zenginlikten yararlanma ve sahip olunan zenginliği kullanma üzerine kurulu idi (Dutch 2005: 191). Çünkü iyi bir eğitim için para gerekliydi, ancak sıradan bir Romalı asgari olarak daha çok karnını doyurmaya ve günlük geçimini çıkarmaya çalışıyordu. Cicero'nun yaşamı ve aile yapısı da incelendiğinde ailesinin durumunun kötü olmadığını söyleyebiliriz, nitekim iyi bir eğitime erişme imkanı olmuştur. Örneğin, Cicero, Plotius Gallus ismindeki bir Romalıdan Latince retorik dersleri almıştır (Çevik 2019: 45). Bu düşünceyi destekleyen bir argüman olarak da Roma'nın, hâli vakti yerinde ailesi bir bakıma kültürlü olan gençlerin Yunanistan'a gönderilmeleri ve Cicero'nun da Atina'da ve Rodos'ta felsefe ve hitabet ile meşgul olmasını verebiliriz (Sarıgöllü 1971: 25).

Roma'nın Geç Cumhuriyet Döneminde eğitim genellikle üç farklı aşamaya ayrılırdı: 7 ve 12 yaş aralığındaki çocuklar okuma-yazma ve temel aritmetik konusunda *ludus litterariusa*[12] giderlerdi. Roger Bagnall'a göre, elit bir Romalı için edebiyat (*litteratura*) eğitimi oldukça önemliydi ve bu aşamada özellikle Yunan edebi metinlerin derinlemesine incelenmesi gerekirdi (Bagnall 1993: 12). Bunun yanında *grammatica,* yani gramer, dersleri *grammaticus* adı verilen öğretmenlerle başlardı (Kaster 1988: 321). Toplumda dilbilgisi bilen, düzgün konuşma becerisiyle, eğitimsiz bir kişi *grammatica dividit* [13]ifadesiyle diğerlerinden ayrılırdı; yani eğitim, Roma'da eğitilmiş kişi ile sıradan halkı birbirinden ayırırdı (Kaster 1988: 20). Elit bir Romalı erkek çocuğu 12 yaşında ortaöğretimden mezun olurdu ve bu eğitim müfredat, gramer ve edebiyat çalışmalarını içermekteydi (Everitt 2023: 52-53; Sid. Ep.Lib. Quint.V: II). Romalı bir elitin eğitiminde tarih eğitimi ve *mos maiorumu*[14] benimseyerek eğitimini de sürdürmesi önemliydi (Taylor 1966: 182).

---

[10] "Ut vir bonus dicendi peritus fiat, non solum patriae linguae, sed etiam Graecae peritiam adipisci oportet."

[11] "Patria Potestas" Latince'den Türkçeye kelime anlamı, ''baba egemenliği'' olarak geçer. Ailenin reisi pater familias'a geniş yetki ve mutlak otorite veren hukuki bir kavramdır.

[12] "Ludus litterarius" terimi, Antik Roma'da 7–12 yaş arası çocukların okuma, yazma ve temel aritmetik öğrendiği bir ilkokul düzeyini ifade eder. Bu çocuklar genellikle "ludi magister" (ilkokul öğretmeni) denilen kişiler tarafından, bazen evde, bazen sokakta, bazen geçici sınıflarda öğretilirdi.

[13] Roma'da okullarda gramer dersi (grammaticus tarafından verilen) çocuklara kelimelerin kökenini, çekimini, kullanımını "bölerek" ve "sınıflara ayırarak" öğretirdi.

[14] *Mos Maiorum* Romalıların ata geleneğidir. *Mos maiorum*, yazılı olmayan bir anayasa gibi işlev görerek, magistraların ve Senato'nun eylemlerine rehberlik etmiş ve geçmiş ile bugün arasındaki sürekliliği sağlamıştır.

Roma'da eğitimin kökenine indiğimizde kurulduğu coğrafya itibariyle çevresindeki toplumlardan önemli ölçüde etkilendiğini görmekteyiz. Özellikle de tarihsel süreç boyunca incelendiğinde, bu sürecin büyük bir bölümünde Yunan kültürü ile etkileşimi nedeniyle bu kültürden birçok farklı açıdan etkilendiği gibi, eğitim anlamında da etkilendiğini söylemek yanlış olmaz (Bonner 2018: 320). Bu minvalde de Latin dili ve retoriği eğitiminin pek çok unsuru Hellen pratiklerini takip eder. Örneğin, bu konuda Plutarkhos'un *Yaşlı Cato* biyografisinden elde edilen bilgiler vardır: "Roma eğitimi, Yunan muadilinden farklı olarak ne yasalarla belirlenmiştir ne kamusal olarak ilan edilmiştir ne de bir bütün olarak herkes için aynıdır." (Corbeill 2001: 261). Bu sözler bize Roma Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin hem retorik hem de hitabet anlamında Yunanlılardan önemli ölçüde etkilendiğini gösterir. Bu etkilenme, Roma aristokrasisinin Yunan kültürüne ilgisi ve Yunan eğitiminin sistematik yapısının Roma'da taklit edilmesiyle açıklanabilir (Kaster 1988: 12). Ancak, Plutarkhos'un sözlerine göre Roma eğitimi yine de çeşitli yönleriyle Yunan modelinden ayrılmaktadır. Tüm bu eğitimlerin temelinde ağırlıklı olarak Yunan düşünce dünyasından Isocrates[15], Aristoteles, Demosthenes,[16] gibi hatip ve yazarları model alınmış ve onların argümanları Roma eğitim sistemine entegre edilmiştir (Kennedy 1994: 23; Çokona 2017: 23). Yunan tarzı tarih yazımı ve Yunan tragedyalarından devşirilen fikir ve argümanlar da Roma eğitimine dahil edilmiştir. Ancak, Quintilianus[17] gibi Latin retorikçiler ve diğer önemli Latin yazarlar da bu eğitimde büyük rol oynarlardı (Aubrey 1926: 140). Nihayetinde Roma eğitimi arkaik bir yapıda değil, Roma'nın kurumsal mitleri ile Yunan pedagoji sistemlerinin bir birleşimi olarak ortaya çıkar. (Corbeill 2001: 267). Buradan anlaşılacağı üzere, Romalı elit bir erkeğin eğitimi hem teorik hem de pratik bilgi edinmeyi amaçlayan karmaşık bir süreçti. Bu süreç, daha önce bahsettiğimiz gibi ailede başlayan ahlaki eğitimin, dil edebiyat ve retorik üzerine derslerle devam eder, sonunda kamu görevlerinde stajyerlik ve askerlik ile tamamlanırdı.

Patronaj sistemi *(clientia)* ile ilgili bilgiler de bize Roma'da bağlantı kurmanın aristokratlar arasında en az eğitim kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir (Mouritsen 2001: 32). Bu sistemde daha alt konumda veya daha genç olan kişi, bir haminin, yani patronun dikkatini çekerek onun himayesinde girerdi. Hami onu destekler, önün açar, o da hamiye çeşitli hizmetlerde bulunurdu. İyi hitabet ve yazım becerilerine sahip birinin ise patronaj bulması çok daha kolay olurdu. Seneca'nın da belirttiği gibi, bu tür bir destek yalnızca *beneficium* (fayda sağlama) idi. Gerçekten Cumhuriyet'in son dönemlerinde siyasi himaye ekonomik himayeden daha az ön plandaydı (Saller 1982: 119). Bu bağlamda, patronaj sistemi aslında ekonomik üstünlüğe sahip aristokrat bir Romalıya özgüdür diyebiliriz. Aristokrat Romalı biri için *clientia* ağı oluşturmak (patron- cliens ilişkileri) daha fazla nüfuz sağlamaya yarardı (Saller 1982: 120). Yine bunları destekleyen bir görüş, patronaj sisteminin toplumsal ve sosyal yaşamın

[15] Isocrates (436-338) yıllarında yaşamış Yunanistan'ın en ünlü söylevcilerinden biridir. Yazdığı kitaplar ve verdiği eğitimlerle söylev yazımına olan katkısı büyüktür. Cicero gibi Romalı hatipler üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

[16] Demosthenes (384-322) yıllarında yaşamış eski Yunan hatiplerinden biridir. Platon ve Aristoteles'in çağdaşı olarak bilinir. Hukuk alanındaki söylev ve retorik becerisi nedeniyle Cicero ile benzer tarafları vardır.

[17] Marcus Fabius Quintilianus (Yaklaşık 30- 100) yıllarında yaşamış Romalı hatiptir. On iki ciltten oluşan "Bir Hatibin Yetişmesi Üzerine" adlı yapıtı bir Romalının çocukluktan itibaren nasıl eğitilmesi gerektiği üzerine bir eğitim programı çizmiştir. Bu yapıt yüzyıllar boyu eğitim konusunda başvurulan başlıca kaynaklardan olmuştur.

tüm alanlarına nüfuz eden ve siyasi yaşamı etkileyen, bu nedenle de değer sistemine tamamen hakim olan bir sistem ağı olduğunu söyler (Ganter 2015: 3). Patronaj sistemi sayesinde tüm elit ve siyasi Romalı aktörlerin kendi fikirlerini rahat şekilde geniş kitlelere de yayma fırsatı bulduğu da öne sürülebilir. Örneğin, Cumhuriyet Dönemi Roma'sında dava savunma avukatlık (*advocatus*) merci ile icra ediliyordu. Başarılı bir suçlama veya savunma avukata toplum içinde ün kazanma, çevre edinme gibi olanaklar sağlıyordu (Aşkit 2016:26).

Cicero'nun ünlü *Pro Caelio* dava konuşması sırasında 56 yılında yaptığı savunmada Roma'da *Magna Mater*[18] onuruna kutlamalar yapılıyordu. Cicero bu durumu kendi lehine çevirmek istemiş ve konuşmalara, törenlere gidemeyen mahkeme görevlilerinin ve dinleyicilerin huzursuzluğunu gidermek ve ayrıca dikkati de kendi üzerine çekmek için konuşmasında sık sık Romalı oyun yazarlarından alıntılar yaparak, savunmasına da mizah katarak kentteki havayı bir nebze de olsa adeta foruma dönüştürmeyi başarmıştır (Gür 2017: 2017). Bu örnekte, Cicero bir dava konuşmasını aldığı edebiyat eğitimi sayesinde zenginleştirerek, dikkatleri çekmiş ve kendisini ön plana çıkarmıştır. Cicero, *Pro Caelio* adlı eserinde, Marcus Caelius'un savunmasında, rakiplerini karalarken, müvekkilini esprili bir üslupla savunarak Clodia'nın aşk hikayelerini bir tiyatro oyununa benzetip, Roma halkının bunları izleyerek keyif alacağını söylemiştir. (Cic.Cael. 30-40). Cicero, alaycı eleştiri üslubunu kullanarak ve davanın ciddiyetini dağıtarak, dinleyicilerin müvekkilinin masumiyetine odaklanmasını sağlamıştır diyebiliriz. *Pro Mureno* adlı eserinde ise, Cicero, Licinius Murena'yı seçim yolsuzluğu suçlamalarına karşı savunurken mizahi ve küçümseyici bir üslupla, Murena'nın askerî yetenekleri, tecrübesi ve halk desteği karşısında, rakiplerinin bu tür karalama çabalarının onun saygınlığına zarar vermeyeceğini; aksine, bir asker olarak değerini daha da artıracağını ifade eder (Oktan 2016: 105). Cicero'nun bu savunmalarından ve alıntılardan görüldüğü üzere, hukuk, siyaset ve etik konulardaki bilgisinin yanında dinleyiciyi etkilemek için yer yer hem mantıksal hem de duygusal bir dil kullanmaya başvurduğu çıkarımını yapabiliriz.

Cicero, hatip ve yazar olarak sahip olduğu özelliklerin yanı sıra Latincenin kelime zenginliğinin stratejik kullanımı sayesinde bazı dolaylı kanıtları öne sürerek aslında halk arasında iyi bilinen, ama niyeti kötü olan birinin sırlarını da açığa çıkarmak için görünürde alakasız olayları bir araya getirir (Pagan 2022: 61). Cicero'nun bu tutumu, onun doğuştan gelen yeteneklerinin yanı sıra etkileyici hitabet gücüne ve parlak bir zekâya sahip olduğunu ortaya koyar (Özgüler, 2022: 15).

[18] Antik Roma'da "Magna Mater" (Büyük Ana) ve "Mater Deum Magna Idaea" (Tanrıların Ida'lı Büyük Anası) lakaplarıyla bilinen Kybele, MÖ III. yüzyılda Roma Devleti'nin kurtarıcısı olması için Phrygia'dan Roma'ya getirilmiş ve Palatium Tepesi'ne yerleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren tanrıça Kybele'nin onuruna 4-10 Nisan tarihleri arasında ilginç törenlerin yapıldığı ve görkemli sahne oyunlarının düzenlendiği Megalesia Festivali kutlanmış ve böylece tanrıça, devletin kurtarıcısı ve koruyucusu olarak antik Roma'da en seçkin yeri kazanmıştır. (Coşkun 2017:271)

Cicero, hatip ve yazar olarak sahip olduğu özelliklerin yanı sıra Latincenin kelime zenginliğinin stratejik kullanımı sayesinde bazı dolaylı kanıtları öne sürerek aslında halk arasında iyi bilinen, ama niyeti kötü olan birinin sırlarını da açığa çıkarmak için görünürde alakasız olayları bir araya getirir (Pagan 2022: 61). Cicero'nun bu tutumu, onun doğuştan gelen yeteneklerinin yanı sıra etkileyici hitabet gücüne ve parlak bir zekâya sahip olduğunu ortaya koyar (Özgüler, 2022: 15). Bu bağlamda, kardeşi Quintus Tullius Cicero da *Commentariolum Petitionis* (Seçim Kampanyası El Kitabı) adlı eserinde, "Bir insanın yetenekle, deneyimle ya da çalışkanlıkla elde edebileceği her şey sende mevcut.'' sözleriyle Cicero'nun bu niteliklerini özellikle vurgulamaktadır[19] (Cic. Com.Pet. 1).

Cicero'nun çağdaşı ve bazı durumlarda rakibi olan pek çok siyasetçi de tıpkı onun gibi eğitimlerinden aldıkları belagat ve yazım güçlerini siyasette etkin bir şekilde kullanmış, kendilerini göstermiş ve düşüncelerini yaymışladır. Örneğin, bu sistemin bir diğer üyesi olan Gaius Iulius Caesar'ın aslında en büyük propaganda aracı, askeri gücüydü ve bu sayede Roma'nın tüm varlığını ele geçirebildi (Jones 1998: 6). Ancak, Caesar da kendi askeri seferlerini anlattığı *Commentarii de Bello Gallico* (Galya Savaşları Üzerine Yorumlar) adlı eserinde siyasi düşünce dünyasını ve bunu iletme becerilerini anlatmıştır. Bu eserde Caesar, stratejik dehasını ve halkın güvenini kazanma yeteneğini ortaya koyarak kendisini Roma'nın kurtarıcısı ve kahramanı olarak sunmuş; böylece açık bir biçimde kendi propagandasını yapmıştır (Batstone ve Damon 2006: 171). Goldsworthy'ye göre Caesar, Cumhuriyet döneminde siyasî gücün yalnızca zenginlik ya da askeri kudrete değil, aynı zamanda halk desteği ve toplumsal etkiyle pekiştirildiğini çağdaşlarına kıyasla daha iyi kavramış ve bu farkındalığıyla siyasî becerisini ortaya koymuştur (Goldsworthy 2006: 81). Nitekim Batstone ve Damon'un da belirttiği üzere, halk desteğini kazanma stratejisinin Caesar açısından ne denli hayati bir önem taşıdığı vurgulanabilir. Bu çerçevede Riggsby, Caesar'ın liderlik imajını özellikle askerleriyle kurduğu yakın ilişkiyi, onların yaşadığı zorluklara ve elde ettikleri zaferlere ortak olan bir komutan olarak kendisini eserinde sunma biçimi üzerinden temellendirir (Riggsby 2006: 101). Örneğin Caesar, *Commentarii De Bello Gallico* adlı eserinde, "Ellerindeki standardları (bir tür askeri sancak) çıkarmalarını emrettim… Centurionlara isimleriyle seslenerek onları cesaretlendirdim, diğerlerini de düzeni açmaya ve kılıçlarını daha rahat kullanmaya zorladım. Ben ön safhada ilerlediğimde, askerlerin umudu yeniden canlandı, cesaretleri yenilendi." şeklinde ifadeler kullanır (Iul. Caes. De Bel. Gal. II.25). Caesar, bu konuşmasıyla askerlerinin zorlu bir savaşta moral bozukluğu yaşadığı anda doğrudan cepheye girip, onları teşvik ederek moral kazanmasını sağladığını ve lider olarak yanında durduğunu göstermektedir. Cicero gibi Caesar da eserlerini kendi propagandasını yapmak ve siyasi pozisyonunu güçlendirmek için kullanmıştır.

[19] "Etsi tibi omnia suppetunt ea quae consequi ingenio aut usu homines diligentia possunt."

Roma Cumhuriyeti'nde propaganda ve eğitim, sosyal ve politik birer araç olarak birbiriyle yakından ilgili konular olup halkı ikna etme yeteneklerinin geliştirilmesi iktidar olma gücünü beslerdi (Kennedy 1972: 171). Dolayısıyla, Caesar ve Cicero da eserlerinde kendi propagandalarını yapmışlardır. Bir başka örnek olarak, *Romulus* ve *Remus*'un mitolojik öyküsü de Roma'nın yıkılışına kadar kullanılmış bir propaganda öğesidir; Caesar'ın ailesi *Iulii* kendi soylarının onların torunu olarak öne sürerek bu söylenceyi de propaganda temeli yapmışlardır. Caesar da bunu sürdürmüştür. (Grandazzi 2018: 21-70). Modern araştırmacı Ellul, Caesar'ın olayların tarihi ve hatta kendi portresinin yaratılmasında oldukça başarılı olduğunu iddia eder. (Ellul 1976: 17-19). Böylece, Caesar'ın toplumda siyasi imajını sağlamlaştırmak için Caesar'ın propagandaya ne kadar önem verdiğini vurgular. Fakat edebi kişilik, hatiplik ve siyasi bağlantılar bağlamında Cicero ve Caesar arasında bir değerlendirme yapmak gerekirse, iç savaştan sadece birkaç hafta önce Cicero'nun Atticus'a yazdığı mektupta: "Ahlaki iyilik olmadan onur nerede? Ve kamu otoritesi olmayan bir orduya sahip olmak, ana şehre giden yolu açmak için Roma şehirlerini ele geçirmek, borç planları yapmak iyi midir?" (Att. 7.11) sözleri akla gelebilir. Cicero burada Caesar'ın askeri gücünün ahlaki meşruiyetten yoksun olduğunu ima etmektedir. Caesar'ın muazzam bir askeri gücü olduğu bilinse de Cicero'nun Caesar karşısındaki gücünün, kelimelerini karşısındaki kişiye adeta bir silah olarak kullanması olduğu iddia edilebilir. Yine de Cicero, Caesar'ın huzurunda ona saygılı davranıyordu; ancak özel hayatında ve yazışmalarında ise ondan sürekli şikayet ediyordu (Jones: 1998: 11). Dolayısıyla, Cicero'nun zaman zaman siyasi tutumunda ikircikli bir tutum içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Antik Roma Cumhuriyet Dönemi'nde siyasî propagandanın hitabet ve yazın aracılığıyla nasıl yürütüldüğüne ilişkin örneklere, dönemin tarihçileri olan Dio Cassius, Appianos ve Suetonius'un eserlerinde de rastlanmaktadır (Kayapınar 2016: 517). Nitekim Appianos, *Bellum Civile* (İç Savaş) adlı eserinde, Marcus Antonius'un Caesar'ın suikastının ardından suikastçıları eleştirip, Caesar'ı yüceltmek amacıyla şu sözleri sarf ettiğini aktarır:

"Eğer sizin egemenliğinizi bugüne dek bilinmeyen okyanusun kıyılarına kadar genişletmiş birini aşağılık bir konuma indirgerseniz, tanrıların ve insanların hangi gazabıyla karşılaşmazsınız ki? Senato'da bir konsülü, dokunulmaz bir yerde bulunan dokunulmaz bir adamı, yani tüm Senato'nun ve tanrıların huzurunda öldüren bu kişilere onur verir; buna karşılık, cesareti nedeniyle düşmanlarımızın bile takdir ettiği birine saygısızlık edersek, ayıplama ve kınama bakımından çelişkili bir tutum sergilemiş olmaz mıyız?" (Çevik 2019: 53; App. 2.134.).

Marcus Antonius'un bu konuşmasında, Roma'nın tiranı olduğunu iddia eden Caesar'ı öldürenlere karşı, kendi çıkarlarını da düşünerek, hitabet yeteneğini etkileyici şekilde, adeta halkı galeyana getirmek için kullandığını görebiliriz. (Kayapınar 2016: 517). Bir başka alıntıda, Geç Cumhuriyet Döneminin önemli isimlerinden bir diğeri olan ve suikastçılardan biri Marcus I. Brutus, Caesar'ın cenaze töreni sırasında Capitolium'a sığınmıştır ve suçlamalara yanıt vermek zorundadır:

"Burada, yurttaşlar, biz sizinle buluştuk, biz, daha dün Forum'da sizin karşınızda olan bizler. Buraya bir tapınağa (çünkü yanlış bir şey yapmadık) ya da bir kaleye sığınmak için gelmedik (çünkü işlerimiz konusunda sizlere güvendik), ama Cinna'ya[18] yapılan ansız ve beklenmedik bir saldırı bizi bunu yapmaya zorladı. Biliyorum ki, düşmanlarımız bizi yemin bozmakla suçluyor ve bizim, uzun sürecek bir barışı zora soktuğumuzu söylüyorlar. Bu suçlamalara ne yanıt vereceksek, sizlerin huzurunda söyleyeceğiz" (Çevik 2019: 53; App. Civ. 2, 134).

Appianos'un bu aktarımında Antonius'un konuşmasına karşılık Brutus da halkı yanına çekmek ve Caesar yanlılarının kendisine cephe alınmasını önlemek için hitabet yeteneğini sergilemiştir. Cumhuriyet döneminin öne çıkan siyasal figürlerinden Marcus Porcius Cato, 153 yılında Roma için büyük bir tehdit olarak gördüğü Kartaca'ya karşı sert bir hitabet ve tavır benimseyerek, "Ayrıca, Kartaca'nın yerle bir edilmesi fikrindeyim"[19] ifadesiyle (Plin. Mai. Nat. Hist. 15. 74; Kuloğlu 1990: 324) Roma'nın çıkarlarını kararlılıkla savunmuştur. Daha sonra adeta bir özdeyiş haline gelen bu ifade, yine iyi bir hitabetin örneğidir. Bu cümlesiyle Cato, kısa, sert ve doğrudan bir ifade ile Roma geleneklerine vurgu yapan, Roma'nın gücünü simgeleyen, bir propagandist olarak hafızalarda yer etmiştir (Astin 1978: 17).

Geç Roma Cumhuriyet Dönemi'nin önemli bir başka siyasi figürü olan ve Cicero'nun en önemli rakiplerinden biri olan L. Sergius Catilina'dan, Sallistius *Bellum Catilinae* (Catilina'nın Komplosu) eserinde bahsetmiştir. Sallistius, Catilina'nın çok soylu bir aileden geldiğini, ancak kötü bir karaktere sahip olduğunu söyler:

"Soylu bir ailede doğmuş olan Lucius Catilina, bedenen ve ruhen son derece kuvvetli fakat karakteri kötü ve bozuktu. Gençliğinden beri iç savaşlardan, cinayetlerden, çalıp çırpmadan ve siyasi uyuşmazlıklardan zevk almış, gençlik dönemini de bunların arasında geçirmiştir. Bedeni açlığa, soğuğa ve uykusuzluğa inanılmayacak ölçüde dayanıklıydı" [20] (Sal. Cat. 5.1-4).

Cicero'nun *In Catilinam* (63) adlı savunmasının Salliustus'un *Bellum Catilinae* (42-41) adlı eserinden önce olduğu düşüncesinden hareketle, komplolar hakkında değerlendirmeler yapılırken Salliustus'un, Cicero gibi güçlü bir figürden etkildendiği düşünülebilir. Zira, Cicero'nun *In Catilinam* savunmasında Catilina Salliustus'un ifadelerine çok benzer şekilde ele alınmıştır: "Değil Roma'da hatta tüm İtalia'nın ücra bir köşesinde bile bu kötülük ittifakına dahil etmediği borca saplanmamış neredeyse hiç kimse kalmamış."[21] (Cic. In Cat. II. 8.; Oktan 2016: 77). Bu cümle Catilina'nın kötülük duygusu ile iç içe bir

[18] Helvius Cinna: Erken Hristiyan dönemi tarihçileri Suetonius, Valerius Maximus , Appianos ve Dio Cassius , Caesar'ın cenazesinde (44) Helvius Cinna adında yanlışlıkla öldürülen şair. Son üç yazar onu halkın tribünü olarak tanımlarken, Plutarkhos onun bir şair olduğunu belirtir.

[19] "Ceterum censeo Carthaginem esse delendam." Marcus Pocius Cato, hemen hemen her konuşmasını bu cümle ile bitirir. Bu durumla ilgili en erken kayıt Plinius Maior'un *Naturalis Historia* eserinde ve Aulus Gellius'un *Noctes Atticae* eserindeki gibi antik yazarlarca tekrarlanır.

[20] "L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adulescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere, ibique iuventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, algoris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est."

[21] "Nemo non modo Romae sed ne ullo quidem in angulo totius Italiae oppressus aere alieno fuit quem non ad hoc incredibile sceleris foedus asciverit."

karakter olduğu vurgusu destekler niteliktedir. Sallustius'un bize aktardıkları ise Catilina'nın suçlamalara karşı verdiği yanıtlar da onun hitabet ve propaganda konusunda diğer çağdaşlarından geri kalmadığını gösterir:

"Cesaretinizi ve sadakatinizi sınamamış olsaydım bu elverişli fırsatın gerçekleşmiş olmasının hiçbir manası olmazdı; büyük umutlar ve mutlak güç beyhude yere elimize geçmiş olurdu, ben de korkak ya da değersiz kişiler yüzünden kesin olan şeyleri bırakıp kesin olmayanı hedeflemezdim. Fakat çok defa ve önemli zamanlarda cesaretinizi ve bana duyduğunuz güveni fark ettiğim için, bu fevkalade önemli ve şanlı işe atılmaya cüret ettim, çünkü benim için iyi ve kötü olan şeyin sizin için de aynı şekilde iyi ve kötü olduğunu anladım; zira istenen ve istenmeyen şeylerin ortak olması, kesinlikle sağlam bir dostluğun göstergesidir [22]"(Sal. Cat. 20.2-5).

Sonuç olarak, Roma'da elit erkekler aldıkları eğitim sayesinde geliştirdikleri hitabeti ve yazımı siyasi düzlemde ilerlemek, toplumun ve patronların dikkatini çekmek, prestij kazanmak amacıyla kullanmışlardır. Cicero da söylevleriyle toplumda nüfuz sahibi olmuş, siyasette ilerlemiş, mektupları gibi eserleri sayesinde hem kendi siyasi fikirlerini yaymış hem de rakiplerini eleştirmiştir. Bu durum, sadece Cicero'yu değil, tüm ileri gelen elit Romalı kişileri bağlamaktadır. Onun rakibi olan Caesar da tüm askeri gücüne rağmen söylevleri ve tarihi eserleri araçlığıyla kendisinin propagandasını yapmış, hareketlerini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Brutus ve Catilina gibi önemli diğer siyasetçiler de Cicero kadar öne çıkmış edebi kişilikler olmasalar bile kendi siyasi görüşlerini hitabete başvurarak ifade etmişler, kendi çıkarlarını sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

[22] Ni virtus fidesque vostra spectata mihi forent, nequiquam opportuna res cecidisset; spes magna, dominatio in manibus frustra fuissent, neque ego per ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis captarem. Sed quia multis et magnis tempestatibus vos cognovi fortis fidosque mihi, eo animus ausus est maxumum atque pulcherrumum facinus incipere, simul quia vobis eadem quae mihi bona malaque esse intellexi; nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est."

2. CİCERO, ESERLERİ VE SİYASİ DÜŞÜNCESİ

Bu bölümde Marcus Tullius Cicero'nun karakteri ve bunun siyasi hayatını şekillendiren yönleri, genel hatlarıyla siyasi düşüncesi ele alınacaktır. Daha sonra eserleri kısaca tanıtılacak, karakterinin ve siyasi görüşlerinin eserlerine nasıl yansıdığı değerlendirilecektir. Cicero'nun Roma Cumhuriyeti ile ilişkisi, bir Cumhuriyet taraftarı olması, iç çekişmelere karşı tutumuna dair eserlerinden örnekler verilecektir.

2.1. Marcus Tullius Cicero'nun Karakteri ve Siyasi Görüşleri

Hem antik yazarlar hem de modern araştırmacılar sıklıkla Cicero'nun karakterini ele almış, onun farklı özelliklerini vurgulamışlardır. Antik ve modern yazarlardan örneklerle ortaya farklı ve çok katmanlı bir Cicero karakteri betimlemeleri ortaya çıktığı görülür. Örneğin Mommsen ve Drumann gibi Alman yazarlar Cicero'yu yerden yere vururken, İtalyanlar tarafından Cicero neredeyse ulusal kahraman ilan edilmiştir (Öktem 2012: 159). Genel hatlarıyla sıkı bir Cumhuriyet taraftarı, diktatörlük ve tek adam rejimi karşıtı olan Cicero, eski Roma geleneklerine, erdem ve ahlak anlayışına da çok bağlıdır. İnandığı görüşleri savunmak ve rakiplerini alt etmek için eserlerini bir araç olarak kullanan Cicero, nüktedan ve sivri dilli bir üslup gösterir (Çevik 2004: 208). Eserlerinde kendisini Cumhuriyet'in savunucusu ve adeta kurtarıcısı gibi tasvir eden Cicero, siyaseti erdem felsefesiyle de harmanlar. Mektuplarında ve diğer eserlerinde en iyi yaşam sorunsalı, *otium* (teorik düşünme yaşamının siyasetten daha iyi olması düşüncesi), *honestum* (onurlu veya iyi), *utile* (amaca uygun, faydalı iş) kavramlarına daima değinen Cicero, bunları kendi siyasi görüşlerini savunmak amacıyla kullanır. *Atticus'a Mektuplar* adlı eserinde Cicero, Aristoteles'in Büyük İskender'e yazdığı mektupları model olarak almış, Caesar'a *gloria* (adalet ve erdemle elde edilmesi gereken şan) ve iyi kral gibi felsefi temaları aktararak, artık diktatörlük gücüne sahip Caesar'ı etkilemeye çabalamıştır. (Özaktürk 2004: 152). Bu bağlamda Cicero'nun perspektifine göre gerçek bir devlet adamı ve cumhuriyet savunucusunda bulunması gereken bu özellikler *De Officiis* adlı eserinde "…gerçek şan, halkın iyiliği için yapılan hizmetlerden doğmalıdır."[23] (Cic.Off. II.10.) cümlesiyle de özetlenir.

Araştırmacılar tarafından Cicero'nun en sık irdelenen özellikleri arasında Cumhuriyetçiliği, erdem savunuculuğu, nüktedanlığı, politikacı ve erdemli düşünür kimlikleri arasındaki ilişki sayılabilir. Modern tarihçi Haskel, Cicero'nun Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius Magnus ve Marcus Antonius gibi Roma Cumhuriyeti'nin siyasi dünyasını şekillendirmiş politikacıların önde gelenlerinden olduğunu savunur (Haskel 1964: 300-301). Ayrıca Haskel, Cicero'nun politikacı, avukat, hatip, siyasi teorisyen, filozof ve anayasacı olarak tanımlanabilecek çok çeşitli kimliklere değinerek onun çok katmanlı karakter yapısını vurgular. Cicero'nun bu çok katmanlı karakterinin başka bir örneği olarak J. May,

[23] "Vera gloria radices agit atque etiam propagatur ex utilitate hominum."

Trials of Character: The Eloquance of Ciceronian Ethos adlı çalışmasında, "Bir müvekkili savunmak, bir düşmana saldırmak ya da devlet politikasını şekillendirmek için kelimeler kullanan bir Romalı olarak Cicero, kendi kamusal kişiliğini (*ethos*) desteklemek ve bu kişiliği toplumun ihtiyaçları ve arzularıyla özdeşleştirmekle ilgilenir" görüşünü ileri sürmüştür. (May 1988: 198). Burada May, Cicero'nun hatiplik yeteneği ile erdemli bir kişilik sahibi olmasının bütünleştiğini, bu bağlamda da Cumhuriyet değerlerini savunan idealist bir karakter yapısı sergilediği üzerinde durur. Bir başka modern tarihçi Rawson'a göre ise Cicero'nun edebi kişiliği ve siyasi kimliği arasında sürekli bir gerilim vardır. Bunun nedeni aslında Cicero için edebiyatın hem bir araç hem de bir savunma mekanizması görevi görmesiydi. Rawson, özellikle de *Philippicae* ve *Catilina* söylevlerinde, Cicero'nun edebi dilini siyasi mücadelelerinde etkin bir silah olarak kullandığını savunur (Rawson 1975: 43). Dyck'a göre ise Cicero, özellikle muhafazakar bir kişilik olarak karşımıza çıkar ve elden gitmeye meyilli kurumları eleştirmektense, onları savunmaya meyillidir (Dyck 1996: 35).

Theodor Mommsen ise Cicero'yu ele alırken şu ifadeleri kullanır: "Görüş, anlayış ve amaçtan yoksun bir devlet adamı olarak, sırasıyla demokrat, aristokrat ve monarşiden aracı olarak rol almış ve hiçbir zaman dar görüşlü bir egoistten fazlası olmamıştır" (Mommsen 1854-56: C.III 572)[24]. Cicero'nun idealist bir Cumhuriyet savunucusu mu, yoksa kişisel hırslarıyla hareket eden pragmatik bir politikacı mı olduğunu tartışan bir diğer modern dönem araştırmacısı Everitt de "Cicero: The Life and Times of Rome's Greatest Politician" adlı makalesinde Cicero'yu erdemli ve Cumhuriyetçi değerlere sadık bir kişi olarak görse de onun siyasi fırsatları, kendi çıkarları için kullanmaktan çekinmediğini belirtir. Ondan şu sözlerle bahseder "Cicero, Cumhuriyet'in kurtarıcısı olmak istedi, ancak iktidarı paylaşmaya da gönülsüzdü" (Everitt 201: 45). Cicero hakkında modern dönem araştırmacılarından Mary Beard de Everitt ile benzer bir görüşü savunarak "Cicero, erdemli bir düşünür müydü, yoksa ikiyüzlü bir politikacı mı? Cevap, Roma Tarihinin karmaşıklığında gizlidir" sorusunu sormuştur (Beard 83: 2019). Modern araştırmacılar arasında diğer tarihçilerden çok daha eleştirel bir tutum sergileyen Mommsen'in, erdem ve ahlak konusunda Cicero'yu siyasi tutarsızlık ve kişisel çıkar peşinde koşmakla suçladığını gözlemlenir. Genel hatlarıyla Cicero'yu siyasi tutarlılık ve prensipleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Roma Cumhuriyeti'nin değerlerini koruma çabasıyla öne çıkar, ama siyasi kariyerinde zaman zaman pragmatik yaklaşımlar sergilemesi, Theodor Mommsen gibi tarihçiler tarafından tutarsızlık olarak değerlendirilmiştir.

Cicero hakkındaki tüm bu görüşler ele alınırken antik dönem tarihçilerinden de bahsetmek gerekir. Örneğin, Sallustius (86-35) ve Plutarkhos'un (M.S 46-120) Cicero hakkında çok benzeşen görüşleri

[24] "Als Staatsmann ohne Einsicht, Ansicht und Absicht, hat er nach einander als Demokrat, als Aristokrat und als Werkzeug der Monarchen figurirt und ist nie mehr gewesen als ein kurzsichtiger Egoist." T. Mommsen, *Römische Geschichte,(2021),* (Çev. M.A. Erbak), Say Yayınları, C.III, s.572.

bulunur. Plutarkhos *Bioi Paralleloi* (Paralel Hayatlar)[25] adlı eserinde Cicero'yu bir adalet ve Cumhuriyet savunucusu olarak över, ancak onun siyasi kararsızlıklarını kişisel korkularını da eleştirir. Özellikle Marcus Antonius'a olan tavrını çelişkili bulur. Yine Sallustius da Roma Cumhuriyet döneminin son dönemlerinde yaşamış bir tarihçi olarak Cicero'yu bir devlet adamı olarak övmüştür, fakat dürüstlüğü bağlamında ve kişisel hırslara sahip olması nedeniyle ona eleştirel yaklaşmıştır (Sal. Cat. 5.3-4.) Asconius Pedianus (MS 1. Yüzyıl), *Commentarii in Orationes Ciceronis* (Cicero'nun Konuşmaları üzerine Yorumlar)[26] adlı eserinde Cicero'nun *Pro Milone* adlı eserindeki siyasi manevralarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir (Lewis 2006: 313). Asconius Pedianus eserinde Milo vakası hakkında şunları aktarır:

"T. Munatius Plancus, halk tribünü, bir halk toplantısında M. Lepidus'un tanınmış bir azatlı kölesi olan M. Aemilius Philemon'u ortaya çıkardı. Philemon, kendisinin ve beraberindeki dört özgür adamın, bir yolculuk sırasında Clodius'un öldürüldüğü sırada orada olduklarını ve bu nedenle bağırıp çağırdıkları için kaçırılarak Milo'nun bir villasına iki aylık bir esaret için götürüldüklerini iddia etti. Bu hikâye doğru ya da yanlış olsun, Milo'ya epey bir nefret kazandırdı. Aynı Munatius ve Pompeius, halk tribünleri olarak, bir tresviri capitales'ten birini (Roma'daki idam ve kamu düzeninden sorumlu yetkililerden biri) rostra (konuşma platformu) üzerinde getirdiler ve ona, Milo'nun Galatyalı bir kölesini cinayet işlerken yakalayıp yakalamadığını sordular. Yetkili, adamın bir handa uyurken firarî olarak yakalandığını ve huzuruna getirildiğini söyledi. Tribünler, köleyi serbest bırakmaması için yetkiliye talimat verdiler, ancak ertesi gün halk tribünleri Caelius ve Manilius Cumanus, köleyi yetkilinin evinden alıp tekrar Milo'ya geri verdiler.[27]"

Fakat Cicero, Milo savunmasında bu yukarıdaki suçlamalardan hiç bahsetmemiştir. Pedianus eserinde, Cicero'nun bu türden pragmatik ve yanlı yaklaşımlarını öne çıkarmıştır. Plutarkhos da *Paralel Hayatlar* adlı eserinde Cicero'nun tutarlılık ve prensiplerine bağlılığı ile ilgili olumsuz bir örnek verir: Catilina kölelere bağımsızlık vermeyi vaat etmiştir. Catilina'nın köleleri kışkırtma planını, mektupları ele geçirerek bozan Cicero'dan "Bu adamları ele geçirmiş fakat hak ettikleri cezayı vermesi konusunda, Cicero'nun yumuşak karakteri nedeniyle yapmak istemediğini hem de onlar gibi asil ailelerden gelen ve kudretli arkadaşları olan insanlara sert davrandığı takdirde gözü dönmüş biri gibi algılanacağından da endişe ediyordu (Plut. Par. 19.5). Diğer yandan da onları cezalandırırken hoşgörülü davrandığında tehlikeden kurtulmuş olmayacaktı." görüşünü ileri sürer.

---

[25] Plutarkhos *Parallel Lives* (Çev. B. Perrin 1936).

[26] Quintus Asconius Pedianus (MÖ 9 – MS 76), Roma'nın geç Cumhuriyet döneminde yaşamış bir tarihçi ve dilbilimcidir. En önemli eseri, Marcus Tullius Cicero'nun belirli konuşmalarına dair detaylı açıklamalar ve yorumlar içeren çalışmasıdır.

[27] Bu eserin Türkçe çevirisi henüz yapılmadığı için, Latince metinden yapılan İngilizce metin üzerinden tarafımca çevrilmiştir: ''Then T. Munatius Plancus, tribune of the plebs, presented to a public meeting one M. Aemilius Philemon, a well-known person, freedman of M. Lepidus. He claimed that he, and with him four free men, while on a journey, had turned up when Clodius was being killed, and on that account, when they had raised an outcry, they had been kidnapped and taken off to two months' captivity in a villa of Milo's and this gambit, true or false, brought Milo a good deal of hatred. The same Munatius and Pompeius, tribunes of the plebs, also produced on the rostra one of the tresviri capitales and questioned him as to whether he had arrested a Galatian slave of Milo's in the act of committing murders. He replied that the man had been arrested as a runaway while asleep in a tavern and brought before him. They put the triumvir under injunction not to release the slave, but next day Caelius, tribune of the plebs, and his colleague Manilius Cumanus snatched the slave from the triumvirs house and returned him to Milo. '' (R.G.Lewis 1999).

Dönemin bir diğer antik tarihçisi C. Asinius Pollio, Cicero için, "Keşke daha fazla özdenetime sahip olsa ve sıkıntıya daha fazla metanetle dayanabilseydi!" diyerek onun karakterini farklı bir açıdan eleştirmiştir (Haskell 1964: 296).

Cicero'nun karakteri ile ilgili olarak kendi eserleri incelendiğinde, Cicero'nun daima erdemli yaşamı ve ahlaki değerleri savunduğu görülür. Buna bir örnek olarak da *De Officiis* adlı eserinde, bireyin topluma karşı sorumluluklarını ve erdemli bir yaşamın gerektirdiği özellikleri detaylı bir şekilde ele alması verilebilir. Ovalı, Cicero'nun bu eserini incelediği "Cicero'nun Yükümlülükler Üzerine Adlı Eserinde Gençlerin Ahlaki Eğitimi" adlı makalesinde, Cicero için erdemli olmanın bir işte başarılı olmaktan daha öncelikli olduğunu ifade eder (Ovalı 1996: 3). Söylevleri de Cicero'nun bu görüşlerini iyi bir şekilde yansıtır. Örneğin, *Philippicae Söylevleri*[28] nde geçen şu pasajlar olukça aydınlatıcıdır (Güzel 2017: 469): Cicero, Marcus Antonius'u "Son derece iğrenç ağzından kusarcasına bir söylev verdi"[29] diyerek ağır bir dille eleştirir (Cic. Philip. V.VII.20.). Antonius'un halk nezdindeki imajını bozmayı amaçlayarak, şu sözleri de sarf etmiştir: "O denli aptaldın ki, tüm konuşmanda kendinle dövüşüyordun" (Cic. Phil. II.VIII.). "İnsan mı desem, koyun mu desem, şunun aptallığına bakın… Sözlerinde bu denli aptallık varsın olsun; yaptığı işlerde ve düşüncelerinde ne denli büyük bir aptallık var!" (Cic. Phil. II.XII.30.) "Ey delilerin delisi, bu suçlamaları toplamak için bir başkasının evinde bu denli uzun zaman söylev verme çalışması mı yaptın? Bununla birlikte, en yakınlarının söylediklerine göre sen zekânı geliştirmek için değil de içtiğin şarabı çıkarmak için söylev verme çalışması yapıyordun…" (Cic. Phil. II.XII.30.; S. & E. Güzel 2017: 470). Cicero'nun Antonius için bu konuşması incelendiğinde, rakiplerine karşı çok ağır eleştiriler yönelten, çok sivri dilli bir yönü olduğu gözlemlenebilir. Bu söylevde Cicero'nun M. Antonius'u Roma düşmanı olarak gösterme stratejisinin, Cicero'nun vatanseverliğini, cumhuriyetçiliğini ve ideallerine bağlılığını da vurgulamaya yaradığı söylenebilir. Günay ise Cicero'nun bu sert ve saldırgan tutumu hakkında Cicero'nun tabiatı gereği savaş yanlısı olmadığını, fakat bununla birlikte de bir savaşçıda olması gereken en temel unsurlardan biri olan cesaretten de yoksun olduğunu ileri sürer (Günay 2022: 277). Aynı zamanda Cicero'nun, fikirleri ve siyasi rolü arasında bölünmüş bir karakter yapısı olduğunu belirtir. Sonuç olarak, araştırmacıların Cicero'nun karakteri bağlamında değindikleri noktaları birleştirdiğimizde ortaya çok katmanlı bir kişilik çıkmaktadır.

Cicero'yu şekillendiren en önemli konulardan biri de felsefi eğilimleri, bilgiye olan ilgisi ve entelektüel merakıdır. Eserlerinde sıklıkla felsefe ve siyaseti harmanlamasının yanı sıra, pek çok önemli felsefe eseri de kaleme almış, hatta Latinceye pek çok yeni felsefe terimi kazandırmıştır. Bu hususta Cicero,

[28] *Philippicae Söylev*leri 44.43, Caesar'ın ölümünden sonra Marcus Antonius'u hedef alan söylevlerdir. Söylevler hakkında daha detaylı bilgi diğer bölümde verileceği için buradaki bilgi kısa tutulmuştur.
[29] "…orationem exore imprussimo evomuit."

özellikle de *De Finibus Bonorum et Malorum'*un [30] üçüncü kitabında inceleme yapmış, Yunancadan Latinceye çeviriler de yaparak Latinceyi yeni kelimelerle canlandırmıştır (Çevik 2008: 43). Yine Cicero'nun bu eserinden yola çıkarak kendi sözlerinden de örnek verecek olursak, Cicero diyalektiğin *(dialectia)* ve fiziğin *(physica)* Yunanlılarca bile zor olduğunu terminolojisinin karışık olduğundan söz eder.[31] (Cic. De Fin. 4. III.). Cicero, bu felsefe dilini Stoacılık ve Epikurosçuluktan da etkilenerek oluşturmuştur (Çevik 2008: 45).

Cicero'nun karakterinde tartışılması gereken bir diğer yön ise, zaman zaman sergilediği belirgin ego vurgusudur. Nitekim *Pro Archia* (62) adlı savunmasında, Yunanlı şair Aulus Licinius Archias'ı vatandaşlık hakkını kaybetme tehlikesine karşı savunurken, "Ben çocukluğumdan itibaren şairlerin sanatına ve eserlerine hayranlık duydum. Böyle bir kişinin dostluğunu kazanmak benim için şereflerin en büyüğüdür" şeklindeki ifadesiyle hem kendisine atfettiği entelektüel konumu hem de bu konumun kamuya nasıl yansıtılmasını istediğini ortaya koyar.[32] (Cic.Pro.Arc. IV.). Bu ifadeyle Cicero, entelektüel çevreye olan yakınlığını yüceltir ve dolaylı yoldan da kendisinin de üstün bir entelektüel olduğunu vurgular (Everitt 2023: 179). Cicero'nun zaman zaman kendini beğenen bir kişiliğe sahip olduğunu, bu tür konuşmalarından anlayabiliriz. Fakat, tam tersine bir yaklaşım sergilediği örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, Dyck'e göre Cicero, geleneksel vatanseverlik idealleri olan Yunan şehir devletlerinin de yıkımına neden olan ün kaygısını eleştirmiş, Roma'daki siyasi kültürde de bu anlamda reformlar yapmaya çalışmıştır (Dyck 1996: 31). Sonuç olarak antik ve modern yazarlardan örneklerle ortaya farklı ve çok katmanlı bir Cicero karakteri çıktığı görülür.

2.2. Marcus Tullius Cicero' nun Eserleri, Üslub ve Hitabet Stili

Aynı dönemde yaşamış diğer önemli tarihi kişiliklere nazaran Cicero'yu daha iyi tanıyor olmamızın bir nedeni yüzlerce kişisel mektubunun ve söylevinin günümüze ulaşmış olmasıdır (Kennedy 1994: 128). Örneğin, bugün elimizde Cicero'nun elli sekiz konuşması tam veya kısmi metin olarak bulunmaktadır. Cicero, bunları bazen icra ettikten sonra, bazen de üzerlerinde bazı revizyonlar yaptıktan sonra yayımlamıştır (Kennedy 1994:129). Söylevleri ve mektupları Cicero'nun genel kariyeri gibi, üç döneme ayrılır: prekonsüler, konsüler ve postkonsüler; her konuşma bir giriş ve geniş bir notasyon alır (Crawford & Dyck 2024: 556). Bu bölümde ise, Cicero'nun yazı ve hitabet stili, üslubu çevresinde şekillenecek ve bazı soruların yanıtları antik kaynaklar ve modern çalışmalar incelenerek cevaplanmaya çalışılacaktır. Fakat, tezin konusunun kısıtlılığından dolayı bu bölümde her eser tek tek ele alınmayacak,

[30] *De Finibus Bonorum et Malorum* (İyiliklerin ve Kötülüklerin Sınırları üzerine) Marcus Tullius Cicero'nun 45 yılında yazdığı beş kitaptan olan eserdir. Felsefi diyaloglar şeklinde olan bu eser, dönemin önde gelen felsefi görüşlerini tartışır, eleştirir. Bu eserlere tezin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı bilgi verileceği için bu bölümde kısa tutulmuştur (Çevik 2020).

[31] "İtaque et dialectici et physici verbis uluntur iis, quae ipsi Graeciae noia non sint."

[32] "Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis et pueritiae memoriam recordari ultimam, in de usque repetens hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse."

sadece mektupları ve söylevleri genel bir inceleme şeklinde sunulacaktır. Ayrıca eklemek gerekirse, Cicero'nun hitabet ve yazı stili, Antik Roma'nın en etkileyici hitabet örneklerinden biri olsa da birçok düşünür ve araştırmacı tarafından süslü, uzun, karmaşık olduğu gerekçesi ile de eleştirilmiştir. Özellikle Tacitus ve Seneca gibi antik yazarlar ve onları takip eden bazı çağdaş araştırmacılar, Cicero'nun bazen retorik sanatını kullanma ve etkileyici olmak uğruna doğallığını kaybettiğini, bunun entelektüel derinliğinin ve gerçekçiliğinin önüne geçtiğini belirtmişlerdir (Erçelik 2008:118). Cicero'nun mektup ve söylevleri hakkında yapılmış bu araştırmalar ve söylemler bağlamında kendisinin çok yönlü bir kişilik olduğunu bir daha vurgulamak gerekir; çünkü bu çok yönlü kişilik onun mektup ve söylevlerine de yansıyarak onu kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz yönde yorumlara maruz bırakmıştır.

Roma Cumhuriyeti döneminde söylevler ve tarih eserleri gibi, mektuplar da birtakım temel siyasi işlevler taşımaktaydı. Bürokratik ve idari iletişim ve hızlı koordinasyon gibi valiler ve komutanlar arasındaki resmi mesajlaşmaları da iletme özelliği vardı (Kolb 2001: 9). Bunlar hem delil belgeleri olarak hem de senatoda okunmak üzere de kullanıyordu. Örneğin bir mektup, resmi kararları haklı çıkarmada veya karşı tarafı suçlamada kullanılır; gerektiğinde senatoda da okunurdu (Kolb 2001: 9). Devlet postası (*cursus publicus*) teşkilatı da mektupların artan bu öneminden dolayı Augustus döneminde kurulmuştur. Marcus Antonius'un mektuplarına ulaşamasak da Cicero *Ad Atticum* adlı mektup koleksiyonunda, "Marcus Antonius bana Sextus Clodius'un iadesi hakkında yazdı..." [33] ifadesiyle Antonius'un yazdıkları hakkında bilgi vermektedir (Cic. Ad Att. 14.13). Bu durum hem bir arşivleme görevi görmekte hem de siyasal aktörlere açıklama sunmaktadır. Yani, Roma mektupları için hem kanıt hem de retorik bir malzeme olarak tanımlama da yapabiliriz. Tüm bunların doğrultusunda, Roma'da mektup yalnızca özel iletişim aracı değil, siyasi hakimiyet ve kamuoyunu şekillendirme aracıdır demek yanlış bir söylem olmayacaktır. Resmi kanallar ile ulaştırılan yazışmalar devlet otoritesinin uzantısı olarak da işlem görmüşlerdir.

Araştırmacılar Roma edebiyatı özelinde mektup tarihini ise Cicero ile başlatmak durumundadır; zira ondan önce tarihlendirilebilecek mektup yok denecek kadar azdır (Özaktürk 2000: 143). Cicero'nun mektupları 68 yılında başlar, 43 yılının 28 Temmuz'unda biter. Bu tarih aralığında bile boşluklar vardır; günümüze ulaşan mektupların sayısı Cicero'ya başkaları tarafından gönderilen 90 mektup dahil, 854'tür (Sarıgöllü 1971: 11). Bunların yanında başka mektupların da olduğu kabul ediliyorsa da bunlar günümüze ulaşmamıştır.[34] Cicero'nun mektuplarının tarihsel önemini araştırmacı Jerome Carcopino şöyle vurgulamıştır: "Eğer bir tanesi hariç Cicero'nun bütün eserlerinin birdenbire yok olacağı öğrenilse idi, herkes hemen Cicero'nun mektuplarını kurtarmak isterdi." (Carcopino 1951: 14). Çünkü, Carcopino'ya göre mektuplar Roma tarihinin en önemli belgelerinden biridir. 1. yüzyılda yaşamış olan Cornelius Nepos da Cicero'nun mektuplarının önemini belirtmek için 1. yüzyıl tarihini öğrenmek isteyen bir kişinin Cicero'nun mektupları dışında başka kitapları karıştırmasına gerek olmadığını söyler (Nep.

[34] Bahsi geçen mektuplar, Cicero'nun Pompeius, Caesar, Octavianus, Hirtius, Pansa, Calvus, Cornelius Nepos, Marcus Cicero'ya yazdığı mektupları içine alan dergilerdir (Sarıgöllü, 1975).

Vitae Attici XVI. 16). Bu devir hakkında bilgi edinmek detayları da derinlemesine öğrenebilmek adına bir diğer araştırmacı Bossier'in sorduğu şu soru oldukça yerinde ve Nepos'u destekler nitelikte görünmektedir: "O halde bu devir hakkında bilgi edinmek istiyorsak, uzun uzun yazılmış tarih kitaplarını okuyacağımıza, bu kitapları yazanların faydalanmış olduğu o hayat fışkıran kaynağa (yani Cicero'nun mektuplarına) eğilmek daha yerinde olmaz mı?" (Bossier 1970: 2). Zira Cicero'nun mektupları bize Roma kurumları, Roma hukuku, Roma devlet yapısı, Roma Cumhuriyetinin geçirmiş olduğu sarsıntılar, yıkılışını, diktatörlüklerin kuruluş sebepleri hakkında detaylı bilgiler verir (Sarıgöllü 1971: 13).

Cicero, çoğu çağdaşı gibi genç yaşta Yunan filozof ve tarihçilerinin düşüncelerini içeren metinlerle karşılaşmış ve onların üzerlerinde çalışmıştır (Çevik 2022: vii). Çevik ve diğer araştırmacıların bakış açılarından anlaşıldığı üzere Cicero, zamanının ve daha sonraki zamanların da en iyisi olmak adına kendini her açıdan geliştirmiş ve hayatı boyunca bunların üzerine ekleyerek ilerlemiştir. Avukatlık mesleği gereği yaptığı savunma ve suçlama konuşmaları Cicero külliyatının ilk dönem eserlerini oluşturur, zaman içinde buna diğer eserler de eklenir (Çevik 2022: xiii). Cicero, söylevlerini ve mektuplarını hayatının değişik zamanlarında, değişik kimselere farklı amaçlarla yazmıştır ve bunlar üslup ve içerik bakımından da farklılıklar içerir (Sarıgöllü 1971: 12). Cicero'nun erken dönem mektuplarında, kullandığı dilde samimiyet ve içtenlik dikkat çeker; daha duygusal bir ifade biçimi vardır (Çevik 2015: 68). Temple'a göre Cicero'nun daha ileri yaşlarındaki mektuplarında samimi ve sohbet havasındaki üsluptan daha sofistike ve retorik açıdan işlenmiş bir tarza geçişi, onun kişisel olgunlaşmasını ve toplumsal hayatındaki artan karmaşıklığı yansıtmaktadır (Temple 2003: 89). Mektuplardaki bu tarz değişim Cicero'nun gençliğinden olgunluğa geçiş döneminde hem retorik bilgisindeki artış hem de Roma'nın değişimi ile açıklanabilir.

Örneğin Cicero'nun 44 senesinde Atina'daki oğluna gönderdiği mektuplarından oluşan *De Officiis* adlı eseri, Roma toplumundaki bireylerin sahip olması gereken özellikler, bilmesi gereken kavramlar hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu eserde Cicero, okuyanlara felsefi bilgi, hitabet gibi Roma toplumunda iyi bir elit Romalının özelliklerinin nasıl olduğu konusunda evrensel ve detaylı bilgiler verir. Yükümlülük kavramının, insanın sahip olduğu ahlaki bir doğruluk ve erdemle yönetilmesi gerektiğini anlatır (Kurul 2013: 379). Dyck ise Kurul'un bu düşüncesini destekleyerek, "Bir bakıma Cicero, *De Officiis*'i sadece genç Marcus'u düşünerek değil, genel olarak bu yazılarını, görmek istediği Roma'nın gençliğini de düşünerek tasarladı" görüşünü ileri sürer (Dyck 1996: 29). Bu bağlamda araştırmacıların *De Officiis* eseri hakkında birleştiği düşüncenin, Cicero'nun erdemli bir insan olarak görevlerimizi yerine getirmenin gereklerinin önemi ve bunun için gerekli olanları anlatan bir kılavuz niteliğinde bir eser olduğu ileri sürülebilir. Cicero'nun bir geç dönem eseri olan *De Officiis*, yoğun felsefi terimler barındırması nedeniyle diğer eserlerine göre karmaşıktır fakat Cicero bu eserde, siyasi hayattaki etkisinin azalmasına rağmen ahlak felsefesi üzerinden dolaylı siyasi mesaj vermeye çalıştığını

göstermektedir. Mektuplardan oluşan bu eser, yalnızca bireysel ahlak öğütleri vermeyip, Cicero'nun Cumhuriyetçi siyasi felsefesinin propagandasını da yapmaktadır. Bir bakıma Cicero, geç döneminde doğrudan kürsüden yapamadığı siyasi müdahaleyi, felsefi çerçevede, mektup aracılığıyla gerçekleştirmiştir (Griffin & Atkins 1991: 3). Cicero'nun *De Officiis* eseri aynı zamanda Yunan felsefesinin incelikleri ile Roma'nın pratik yaşam biçimini ustaca harmanlayan, zarif dengeli bir üslup sergiler. Bu eser, dilsel incelik, retorik yapı bakımından ideal vatandaşlık ve ahlaki sorumluluk kavramlarını açıkça yansıtan bir model sunar (Griffin & Atkins 1991: 47).

Dyck ise çalışmasında "Cicero'nun *De Officiis*'te kullandığı dil, hem felsefi derinliği hem de retorik ustalığı ortaya koyacak şekilde titizlikle seçilmiş, bu da eserin Roma toplumunun ahlaki ve siyasi ideallerini yansıtma kapasitesini belirginleştirmiştir" (Dyck 1996: 109) sözleriyle aslında Griffin&Atkins'in sözünü ettiği Roma'nın erdemli yaşam düşüncesinin Cicero'nun eserinde diline de yerleştirdiğini vurgulamıştır diyebiliriz. Miller ise, Cicero'nun dili kullanma yeteneğine başka bir açıdan yaklaşmış; Cicero'nun Latincesinin *De Officiis*'teki karmaşık, ahlaki ve politik argümanları destekleyecek şekilde netlik ve ritmik bir düzen istediğini ve bu dilsel düzenin, eserin felsefi içeriğinin daha etkili ve ikna edici bir biçimde sunulmasına olanak tanıdığını ileri sürmüştür (Miller 1913: 87). Araştırmacıların *De Officiis* eseri üzerine yaptığı bu incelemeler eserin olumlu yanını ortaya koysa da Temple ise bu eserdeki karmaşıklığın, felsefi içeriğin doğrudan aktarılmasında bir engel teşkil ettiğini, bunun da, Cicero'nun retorik tutkusunun, metinlerini yapay ve aşırı mekanik bir üsluba çekmesine neden olarak okuyucunun eserin özündeki tartışmalara erişmesini zorlaştırdığını iddia eder (Temple 2003: 78). Fakat genel manada Cicero'nun *De Officiis* eserinin araştırmacıların nezdinde anlaşılırlık açısından zor, ama dil ve üslup becerileriyle zekice kurgulanmış olarak kabul gördüğü gözlemlenir. *De Officiis* eseri, temelde Cicero'nun oğluna yazdığı bir eserdir, fakat yine araştırmacılar tarafından da tüm Roma'yı kapsayıcı bir eser olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda aslında Cicero'nun söylevlerinde bazen bir kişi temel alınmış gibi görünse de odak noktasının her zaman Roma olduğu söylenebilir.

Cicero'nun 68 ve 44 yıllarında kaleme aldığı *Epistulae Ad Atticum*'daki mektuplar, Cicero'nun kişisel dünyasının ve siyasi endişelerinin ortaya konduğu, onun düşünce yapısını ve kamu yaşamındaki zorlukları gözler önüne seren eşsiz birincil belgelerdir (MacKendrick 1989: 45). Bu konuda Cicero'nun kendisi de Atticus'a "Zihnimi edebiyata veremiyorum; devlet işlerinin kaygılarıyla parçalanmış durumdayım"[35] ifadeleriyle, siyasi endişelerinin her şeyin önüne geçtiğini anlatır (Cic. Ep. Att. 7.7.6.). Atticus'a gönderdiği mektuplarında eyaletteki yönetimini[36] tanımlarken sıkça değindiği adalet, özdenetim, merhamet, ulaşılabilirlik, ölçülülük kavramları onun yönetim ve cumhuriyet anlayışının başlıca prensipleriydi[37](Tozan 2016: 118). *Epistulae Ad Atticum*, Cicero'nun hem siyasi stratejilerini

[35] " Non possum animum ad litteras conferre, curis rei publicae distractus."

[36] Cicero prokonsül rütbesi ile Cilicia (Kilikya) valiliğine atanarak MÖ 51 yılı Temmuz ayından MÖ 50 yılı Temmuz ayına kadar bir süreyle bu görevde kalmıştır (Tozan, 2016).

[37] Cic. Att. 109. (V. 16) 3: iustitia, abstinentia, clementia; 110. (V. 17) 2: abstinentia; 113. (V. 20) 6: integritas; 114. (V. 21)

hem de kişisel duygularını ortaya koyan, çok katmanlı bir anlatım biçimine sahiptir (Temple 2003: 78-82). Atticus'a "Kendimi inzivaya çekmek isterdim; fakat devlet işleri beni tutuyor"[38] ifadeleri ile kişisel duygularını ve içinde bulunduğu yorgun duruma rağmen devlet işlerine kayıtsız kalamadığını tekrar tekrar belirtmiştir (Cic. Ep. Ad Att. 10.8.4.). Tüm bu örnekler düşünüldüğünde, Cicero'nun cumhuriyet savunuculuğunu kendi karakter yapısı ve duygularıyla içselleştirilerek mektuplarında belirginleştirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, kendisi bu şekilde cumhuriyete bağlı, onu her şeyin üzerinde tutan bir siyasetçi olarak da tasvir etmiştir. MacKendrick, Cicero'nun Atticus'a mektuplarının ona duyduğu derin güven ve saygıyı ortaya koyarken, aynı zamanda siyasi olaylara dair objektif değerlendirmeler içerdiğini ifade eder (MacKendrick 1989: 37-41).

Cicero'nun 60-64 senelerinde kaleme aldığı *Epistulae Ad Quintus* (Quintus'a Mektuplar) adlı eserinde ise, "Quintus, seninle kurduğumuz dostluk, hem kişisel hem de kamu yararı için vazgeçilmezdir." cümlesiyle, Quintus ile yine içten ve samimi bir üslup ile konuşmuş, ama aralarındaki siyasi sorumluluk ve cumhuriyet için gerekli olan dengeyi de sağlamak adına birbirlerinin dostluklarına güvendiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, dostluk ve siyaset birbirleriyle yakından ilişkili olarak sunulmuştur. Tezin ana konusunu oluşturacak olan *Epistulae Ad Brutum*'da olduğu gibi Cicero, diğer mektuplarında kişiler ve olaylar değişse de daima kendi siyasi görüşünü, Roma'nın politik çalkantılarını ve Cumhuriyet'in çöküşü sırasında kendisinin neler düşündüğünü aktarır. Cicero, özellikle Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius Magnus, Marcus Antonius gibi figürlerle ilişkilerini bu mektuplarında detaylandırmıştır. Dolayısıyla, mektupları sadece kişisel yazışmalar değil, kendi siyasi görüşlerini dolaşıma soktuğu araçlardır.

Cicero'nun çok sayıdaki söylevi onun külliyatında önemli bir yer tutar, ancak tezin kapsamı nedeniyle burada tamamı detaylıca ele alınmayacaklardır. Örneğin, Cicero, 75 yılında Sicilya'da *quaestor* olarak görev yaparken Gaius Verres'in yolsuzluk davasına bakarken burada yaptığı savunmaları I*n Verrem* adlı eserinde derlemiştir (Ertekin 2008: 361). Özellikle Cicero'nun 70'te, Verres kovuşturması sırasında yaptığı konuşmalar, Roma retoriği tarihçisine nadiren eşleşebilecek fırsatlar sunar (Frazel 2004 :128). *In Verrem* söylevleri, Cicero'nun hitabet sanatındaki ustalığını en iyi şekilde sergileyen etkileyici bölümlerle doludur. Buna örnek olarak, çok az sayıda somut bilgiye dayanarak sürükleyici bir hikaye oluşturabilen, mükemmel bir anlatıcı olarak rakiplerine acımasızca yüklenen, onları ardı ardına yönelttiği retorik sorularla köşeye sıkıştıran güçlü bir sorgulayıcı olarak, karakter yansıtma (*ethos* veya *ethopoiia*) ve duyguları manipüle etme (*pathos*) konusunda usta bir hatip olarak ve en önemlisi, keskin bir hayal gücüne sahip, dinleyicilerini eğlendirmeyi bilen yaratıcı bir kişi olarak Cicero karakteri tanımlanmıştır (Gildenhard 2011: 2). Frazel ve özellikle Gildenhard'ın *In Verrem* söylevi hakkındaki görüşlerine göre Cicero, Verres'in suçlarını anlatırken retorik becerilerini en üst noktasında kullanmış ve dil anlatım teknikleri ile onun hitabet sanatındaki üstünlüğünü göstermiştir.

5: abstinentia, iustitia, facilitas, clementia; 116. (VI. 2) 4: moderatio, continentia.

[38] "Vellem me in otium conferre; sed res publica retinet."

Cicero'nun *De Officiis* eserinde olduğu gibi *De Re Publica* eserinde de retorik dil kaygılarını ön planda tuttuğu ileri sürülebilir. Bunun nedeni iki eser arasında tarihsel olarak zaman farkının az olması da olabilir.[39] (MacKendrick 1942: 45). Bu retorik dil kullanma kaygıları daha çok aşırı süslü ya da dolambaçlı kullanımlardır. Ethos üzerinden ikna, arkaik dil kullanımı gibi kullanımlar eserin retorik kaygılar içerdiğini göstermektedir (Albrecht 2003: 31). Çevik, Cicero'nun *De Re Publica*'sını incelediği çalışmasında, Cicero'nun hatip, avukat, siyaset adamı ve filozof kimliğini bir potada eritip Roma Cumhuriyet devrinin son yüzyılında kentin kuruluşundan başlayarak Roma devletini, adeta bir laboratuvar çalışması titizlikle incelediğini belirtir (Çevik 2010: 8). Bu eserde de Çevik'in de belirttiği gibi bir kişiye değil direkt Roma'nın kendisine göndermeler bulunmaktadır. Cicero, *De Re Publica* adlı eserinde devleti, "kamu yararını ve erdemi temin eden kutsal bir emanet" olarak tanımlar. Bu tanımlama, ideal bir cumhuriyet düzeninde adaletin, toplumsal düzenin ve ortak iyiliğin vazgeçilmez unsurlar olduğunu vurgular niteliktedir. Nitekim Cicero'nun cumhuriyet anlayışı, kamu yararı kavramını insan tabiatında bulunması gereken erdemli özelliklerin devlete yansımış biçimi olarak değerlendirdiği bir çerçevede şekillenir.

Cicero söylevlerinde mizaha ve iğneleyici bir tarzda rakibin karakterine saldıran bir üsluba da bolca yer verir, bu sayede kendini ve siyasi görüşlerini savunur. Örneğin, Cicero'nun *Pro Caelio* söylevi May tarafından mizahi üslup, yasal argümantasyon ve retorik zekanın parlak bir birleşimi olarak nitelendirilmiştir; Cicero dinleyicileri mizah ve kişisel saldırılarla etkileme yeteneğini sergiler (May 1988: 63). May'in bu düşüncesine benzer bir şekilde Steel, Cicero'nun bir başka söylevi olan *Philippicae* söylevlerinden yola çıkarak, "Cicero'nun Philippicae eserinde, Antonius'un karakterini yerle bir ederken, Roma Cumhuriyeti'nin ideallerini teşvik ettiği üstün hakaret sanatı tam anlamıyla sergilenir" (Steel 2001: 112) yorumunu yapar. Nitekim Cicero, *Philippicae* söylevlerinden birinde, Senato'yu Marcus Antonius aleyhine etkilemek amacıyla Roma Cumhuriyeti'nin yargı anlayışına atıfta bulunur. Cicero'ya göre Senato, Antonius'a henüz açıkça "vatan haini" adını vermemiş olsa da onun eylemlerine bakarak bu yargıya fiilen ulaşmıştır. Cicero, Senato üyelerinin Antonius'un vatan hainliği yönündeki değerlendirmesini coşkulu alkışlar ve bağırışlarla onaylamış olmalarını, kendi sözlerinin doğruluğuna dair güvenini pekiştiren bir gösterge olarak sunar. Fakat bu söylevin bir önemli yanı da Cicero'nun Antonius'u alt etmek kullandığı alaycı üslubu, hakaret derecesine varan tavrı, senato üzerinde etkileyici bir tavır gibi olsa da Octavianus'a olan övgüleri de işe yaramamış, Antonius ile Octavianus anlaşması sonucu bu söylevden Antonius lehine çıkan sözler Cicero'nun Marcus Antonius kararıyla öldürülüp, ellerinin kesilip *Philippicae* söylevini yaptığı senatoya çivilenmesiyle sonuçlanmıştır (Özaktürk 2000: 21-22). Bu örneklerden gördüğümüz üzere, Cicero kendine özgü olarak nitelendirilebilecek bir dil ve üslup biçimi benimsemiştir, dili oldukça etkilidir. Ancak, siyasi stratejilerde ileri görüşlülüğünün biraz zayıf olması veya Cumhuriyete olan bağlılığı nedeniyle zaman

[39] Cicero'nun *De Re Publica* eseri yaklaşık olarak MÖ. 51 tarihinde yazılmaya başlanmıştır, *De Officiis* adlı eseri ise yaklaşık olarak Cicero'nun ölümünden kısa bir süre önce 44 yıllarında yazılmıştır.

zaman duygusal hareket ettiği için eserleriyle her zaman istediği sonuçlara ulaşmamıştır.

Cicero'nun yazıları, dilin mükemmel bir kontrolünü sergiler, cümleleri hem ritmiktir hem de mantıksal olarak kusursuz bir akışa sahiptir (Gotoff 1979: 45). Kurtuluş Cicero'nun, hitabetinde yalnızca ikna etmeyi değil, aynı zamanda duyguları harekete geçirmeyi amaçladığını ve bu nedenle yazılarında retorik soruların, anaforların ve karşıtlıkların sıkça yer aldığını belirtir (Kurtuluş 2015: 78). Hitabeti yanında kullandığı ikna teknikleri[40] ile Cicero, dilde mecazları ustaca kullanarak soyut kavramları somutlaştırır ve okuyucunun olayları zihninde daha rahat canlandırmasını sağlar (Rawson 1985: 157). Burada Cicero'nun bu ikna tekniklerinden biri olan *ethos* hakkında *De Oratore* adlı eserinde bir argümanı vardır. Cicero, bir hatibin yalnızca bilgisiyle değil, aynı zamanda ahlaki itibarıyla da dinleyicileri ikna etmesi gerektiğini savunarak, hitabetin etik boyutuna verdiği önemi ortaya koyar. Bu bağlamda Öztürk, Cicero'nun benimsediği *ethos* tekniği üzerine yaptığı değerlendirmede, *ethos'*un yalnızca konuşmacının kişisel itibarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda dinleyici nezdindeki sosyal statüsüyle de doğrudan ilişkili olduğunu ifade eder (Öztürk, 2016: 74). Böylece, Cicero'nun sosyal statüsünü korumak için de retorikte *ethos* gibi teknikleri kullanan bir antik dönem hatibi olduğunu vurgular.

Çetin ve Gotoff gibi uzmanlar Cicero'nun metinlerinde belli bir ritmik yapı olduğunu; bu yapının onun metinlerini sadece anlam açısından değil, aynı zamanda işitsel olarak etkileyici kıldığını iddia ederler (Çetin 2018: 112). Modern dönem araştırmacıları Cicero'nun üslubunu olumlu bir şekilde ele alsalar da Cicero dönemine yakın yaşamış olan antikçağ yazarı Tacitus onun üslubunu eleştirir. Tacitus'a göre "Cicero'nun hitabeti süslüdür, ama özlü değildir; konuşmalarında ise gereğinden fazla sanatsallık ve kişisel övgü bulunur" (Tac. Dial. Orat. 19.). Seneca da bu görüşe katılarak, Cicero'nun cümlelerinin ustaca, fakat yapay bir şekilde süslü olduğunu belirtir. Ona göre, Cicero'nun konuşmalarında doğal bir akıştan çok, kendisini hayran bırakma çabası vardır. (Sen**.** Epist. Mor. 114.). Bu görüşleri destekleyen çağdaş araştırmacı Ernst ise Cicero'nun dilinin bazen haddinden fazla gösterişli olduğunu, söylevlerinin gereksiz yere uzatıldığını iddia eder. Özellikle kendisini ön plana çıkarmaya yönelik aşırı vurgularını eleştirir ve bunun söylemlerinin içini boş hale getirebildiğini iddia eder (Ernst 1968: 132). Aynı şekilde Kocabaş da Cicero'nun hitabetinin bazen gereğinden fazla uzun olduğunu, doğrudan sonuca gitmek yerine uzun dolaylı anlatımlara başvurmasının metinlerini yorucu hale getirebildiğini ileri sürer (Kocabaş 2014: 94). Antik Roma uzmanlarından Beard de, Cicero'nun hitabetinin gerçek bir duygudan çok, kelime oyunları ve etkileyici söz sanatı üzerine kurulu olduğunu düşünür. Ona göre, Cicero'nun hitabeti, onun zekasını yansıtsa da bazen yapay ve abartılı bir gösteriye dönüşebilir (Beard 2015: 248).

Cicero'nun söylevleri, hitabet sanatının Geç cumhuriyet döneminde siyasi görüşleri ve ahlaki standartları şekillendirmede güçlü rol oynadığının bir örneği olarak kabul edilir (Kallendorf 2007: 36). Klasik dönem düşünürlerinden Quintilian'a göre ise Cicero, hitabetin vücut bulmuş halidir; onun

[40] Burada bahsi geçen ikna tekniklerinden kasıt, Aristoteles'in de kullandığı *ethos pathos logos* "Konuşmacı, karakteriyle güven vermeli (ethos), dinleyicinin duygularını etkilemeli (*pathos*) ve mantıklı argümanlarla desteklenmelidir (l*ogos*).

hitabeti sadece bir sanat değil, Cumhuriyeti şekillendiren ahlaki bir güçtür (Quin. Ins. Or. 10.). Yine antik dönemin önemli tarihçilerinden Tacitus, *Annales* adlı eserinde Cicero'nun konuşmalarının sadece belagat örnekleri değil, aynı zamanda onun Cumhuriyet'e olan sarsılmaz bağlılığının kanıtı olduğunu belirtir (Tac. Ann. Kitap 1). Böylece bu antik çağ düşünürleri de modern araştırmacıların görüşlerini desteklemektedir. Powell ise Cicero'nun bir antik çağ yazarı olarak söylevleri ve felsefi risaleleriyle Roma devlet adamının rolünü hem bir düşünür hem de bir lider olarak yeniden tanımladığını ileri sürer (Powell 2004: 68). Cicero'nun *humanitas* anlayışına vurgu yapan Dürüşken, Cicero'nun zihnindeki *humanitas* [41]kavramının, Yunan idealleriyle Romalı aristokrat ruhunun ve erdemlerinin özgün birleşimi olduğunu savunur (Cic. Pro Archia, 7.16). Dürüşken, Cicero için *doctus orator*[42] terimini kullanarak onu yapay okul alıştırmalarından kurtulmuş, insanlığın daha yüce amaçlarıyla uğraşacak bir insan haline gelmiş, çağları aşan bir düşünür olarak tanımlamıştır (Dürüşken 2016: 24). Nihayetinde, araştırmacıların ve antik yazarların Cicero'nun üslubu hakkındaki bu farklı görüşleri, Cicero'nun çok katmanlı kişiliğinin mektup ve söylevlerine yansımasının bir parçasıdır.

2.3. Marcus Tullius Cicero' nun Siyasi Düşüncesinin Yapıtlarına Yansıması

Cicero'nun siyasi düşüncesi, Roma Cumhuriyeti'nin kriz dönemlerinde şekillenmiş ve özellikle *res publica* kavramı etrafında somutlaşmıştır. Onun eserlerinde cumhuriyet fikri, halkla kurulan organik bağ, gelenekler, adalet, hukuk ve erdem merkezli bir siyasal tahayyül içinde sunulur. Dean Hammer'ın da belirttiği gibi, Cicero *res publica* kavramını *res populi* olarak tanımlar; bu, "halkın şeyi" ya da "halkın ortak malı" anlamına gelir. Böylelikle *res publica*, halkın sadece yönetime tabi olduğu değil, aynı zamanda onun doğrudan sahibi olduğu bir siyasal birlik olarak ele alınır (Hammer, 2014: 30). Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin çöküş sürecinde yazdığı *De Re Publica*'da da "Cumhuriyetin en iyi hali, monarşik otoritenin, aristokratik bilgelikle ve demokratik özgürlükle dengelendiği sistemdir." şeklinde bir tanım kullanmıştır (Cic. De Re Pub. 145). Antik dönemin önemli tarihçilerinden ve aynı zamanda Cicero'nun da çağdaşı olan Polybius (200-118), *Ἱστορίαι* (*Historiai*) adlı eserinde ise "Her yönetim biçimi, bozulma eğilimindedir. Monarşi tiranlığa, aristokrasi oligarşiye, demokrasi ise kaosa dönüşür. Ancak Roma'nın başarısı, bu üç yönetim biçimini birleştirerek denge sağlamasında yatmaktadır" (Poly. Hist. VI. 4) ifadelerini kullanır. Polybios'un, yönetim biçimlerinin doğuşu, olgunlaşması, bozuluşu ve yok oluşuna yönelik geliştirdiği, yönetimlerin (ya da anayasaların) dolaşımı düşüncesi Platon'dan esinlenmiştir (Zabcı 2018: 13). Birbirinin çağdaşı olan bu iki düşünür biri tarihçi gözüyle biri de bir hatip ve siyasetçi gözüyle bakarak, bir devletin ancak farklı yönetim biçimlerinin dengelenmesiyle mümkün

[41] Eski Yunancada *humanitas*ın içeriğine tam karşılık gelen bir sözcük olmasa da Cicero'nun *Pro Archia* adlı eserinde "Bu çalışmalar (humanitas) ne zamana, ne yaşa, ne de mekana bağlıdır; gençliği besler, yaşlılığı rahatlatır, refahı süsler, zorluklar için bir sığınak ve teselli sunar" biçiminde geçer. (Gotoff, 1979)

[42] Bu terimin tam karşılığı "öğrenmiş hatip" veya "bilge hatip" anlamına gelmektedir (Dürüşken, 2016).

olabileceğini savunmuşlardır. Polybius'un karma yönetim modeli[43] çatısı altında toplanan bu iki fikir Cicero'nun Polybius'tan yaklaşık bir asır sonra geldiğini de hesaba katarak düşünülürse, Cicero'nun Polybius'tan etkilenerek bu siyasi düşünceyi temel aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak, Cicero *De Legibus* adlı eserinde bir noktada Polybius'un bu pragmatik siyasi düşüncesinden ayrılır ve şöyle der: "Eğer yasalar güçlü ve adilse devletin bozulmasını engelleyebiliriz." (Cic. De Leg. III.3). Cicero'nun bu siyasi düşüncesinden hareketle yine Polybius gibi Cicero da Cumhuriyet'in çökmesini, dengenin bozulmasına bağlar**.** Ancak ona göre çözüm yalnızca anayasal denge değil, liderlerin ve halkın erdemli olmasıdır. Dolayısyla, Cicero'nun temel siyasi ve felsefi düşünce yapısında erdem, ahlak gibi spesifik değerlerinin cumhuriyet anlayışına da yerleştiğini görmekteyiz. Bunun bir sonucu olarak, erdem, yozlaşma ve katılımcı özgürlüğe vurgu yapan cumhuriyetçi hümanizm**,** hak, otorite ve dokunulmazlık anlamında özgürlüğü öne çıkaran hukuk temelli düşünce ve söylem biçimleriyle kavramsal ve dilsel olarak süreklilik arz etmelidir (Pocock 1978: 102). Aydınlanma düşüncesi çerçevesinde değerlendirmelerde bulunan Pocock gibi modern literatür temsilcileri, Cicero'nun Polybios ve Platon'un siyaset anlayışından esinlenen, erdem ve etik temelli bir siyasal düşünceyi benimsediğini ve bu düşünceyi savunduğunu ileri sürmektedir.

Burada Roma'da önemli erdemlerden biri olan *utilium* kavramı öne çıkar. *Utilium* kavramı Roma Cumhuriyet döneminde "kamu yararı ve toplumsal fayda" anlamını taşır. Bu, devletin nihai amacının halkın ortak faydasını sağlamak olduğuna işaret eder. Kamu yararını kendi yararının üzerinde gözeten bir devlet adamı Cumhuriyetin temel taşlarından birini oluşturur. Bu anlamda da Cicero'nun *Res Publica* taraftarlığı da bu kavram üzerine şekillenir. Belki de geç cumhuriyet döneminde bu kavramın gözetilmemesi sonucu tiranlığın öne çıkması da Cicero'nun bu kavrama bağlanmasına neden olmuştur diyebiliriz. Sadece *utilium* değil, halk özgürlüğü de Cicero'nun cumhuriyet taraftarlığının mihenk taşlarındandır. Cicero, *De Re Publica* eserinde, halkın yönetimde söz sahibi olmadığı bir rejimin gerçek bir cumhuriyet olamayacağını belirterek, *res publica* rejimini ayakta tutan bir diğer unsuru tanımlamıştır (Cic. De Re Pub. I. 39.). Cicero'nun cumhuriyet yanlısı tutumunun önemli bir dayanağı, halkın özgürlüğünün yalnızca yasalarla güvence altına alınamayacağı, bu nedenle halkın yönetime katılımını esas alan bir demokrasi anlayışının da gerekli olduğudur.

Cicero, kafasında şekillendirdiği Cumhuriyet anlayışını, Roma yönetimi için tek meşru çerçeve olarak sunuyor ve tek adam yönetimi fikrini reddediyordu. (Steel 2005: 200). Muhtemel ki bu düşünce dönemin tek adamı şeklinde bir konumda bulunan Iulius Caesar'ın konumu nedeniyle oluşmuştur. Bu anlamda Caesar, İtalya dışında çok sayıda vatandaşı kolonilere yerleştirmiş, Galya, İspanya'da koloniler oluşturmuştur. Bu anlamda da senatonun coğrafi kapsamını genişletmiş de olmaktadır. Zaten birçok Romalı da İtalya yarımadası dışında yaşadığından, vatandaşlığın halk meclisleri aracılığıyla doğrudan yönetime katılım gerektirdiği fikri —ki bu zaten iç savaştan beri ciddi şekilde sorgulanıyordu—artık

[43] Polybios'un düşüncelerini ve tarih yorumunu bu çerçevede inceleyen çalışmalar için bknz. Balot (2010) ile Inglis ve Robertson (2006).

sürdürülemez hale gelmişti (Steel 2002: 209). Bu durum da demokrasinin önemli ayaklarından biri olan halkın yönetime katılımı argümanını sakatlıyordu. Geç Cumhuriyet döneminde Cicero'nun Caesar ile çatışmalarının nedenlerinden biri de bu olmuştur. Cicero'nun *res publica* anlayışı, *De Republica* adlı eserinde açık biçimde ortaya konur. Ona göre halk (*populus*), rastlantısal biçimde bir araya gelmiş herhangi bir topluluk (*coetus*) değil; hukuk, adalet, haklar (*iuris consensus*) ve ortak yarar (*utilitatis communio*) konusunda uzlaşmış ve bu temeller üzerine kurulmuş bir ortaklık (*societas*) çerçevesinde birleşmiş, belirli bir toplumsal bütünlüğü temsil eden bir yapıdır (Atkins, 2016: 131; Cic. De Re Pub. 1.39-41). [44] Cicero'nun bu tanımı Cumhuriyet taraftarlığı konusunda hukuk devleti ilkesini ve anayasal haklarla güvence altına alınmış bir düzeni vurguladığını söyler.

Roma Cumhuriyet döneminde tüm bu yapılanmanın içinde, kurumlarda ve toplumsal alanda meydana gelen bu değişimlerden biri de bir Romalı'nın talip olabileceği tüm makamların ve konsüllük makamının değişimiydi. Caesar döneminde bu sistemler de açıkça bir dönüşüm geçiriyordu (Corbeill 2017: 152). Bu sistem bu dönemde, geleneksel yaş ve mesleki sınırlarını genişletmiştir. Caesar'ın halk, ordu ve retorik ile oluşturduğu güç, siyasi yükselmeyi hızlandırarak *cursus honorum*[45]'u adeta dönüştürdü (Hollander 2017: 62; Kosior 2023: 49). Dönüşümün başlangıcı Caesar'ın sistem içinde yükselip, 60 yılında konsül olmasıyla ve geleneksel kariyer basamaklarını kısaltarak siyasi prestijini de arttırmasıyla başlamıştır. Caesar, *cursus honorum* sisteminde ciddi bir esneklik ve dönüşüm yaratarak, normalde *quaestor, aedilis, praetor* ve *consül* şeklinde ilerleyen süreci *Lex villia Annalis* (180) ile gelen yaş sınırlama ve bekleme sürelerinde esneklikler getirerek yaş sınırı ve görevler arasındaki zorunlu sürelerin kısaltılmasıyla önceki işlevini değişikliğe uğratmıştır. Caesar'ın kendisi de 60 yılında konsüllüğe seçildiğinde, daha önceki görevlerini hızla geçerek sistemin bu katılığını ortadan kaldırmış ve bu sistemi kendi politik gücünü pekiştirecek şekilde dönüştürdü. (Lintott 1999: 113; Flower 2010: 92).

Cumhuriyet'in son dönemlerinde Caesar'ı güçlü bir siyasi figür ve otorite (*auctoritas*) olarak düşündüğümüzde, onun kişisel otoritesinin, senatonun kurumsal saygınlığı ve *magistratus*ların geleneksel yetkileri gibi cumhuriyetçi meşruiyet kaynaklarının önüne geçtiğini görmekteyiz (Lintott 1999: 113). Hammer'ın ifadesiyle *auctoritas*, "kendi gücüyle büyüyen" bir etkidir ve insanlar tarafından duyulan saygı ile beslenir" (Hammer 2014: 51). Cicero ise *auctoritas* kavramını, *potestas*'tan (resmî yetki) ayırarak, onu senatonun ve geleneksel devlet kurumlarının istikrarını sağlayan ahlaki ve siyasi bir meşruiyet unsuru olarak tanımlar (Dyck 2004: 110). Dolayısıyla, Caesar'ın şahsî *auctoritas*'sı, Cicero'nun savunduğu kurumsal *auctoritas senatus* anlayışıyla çatışmış, bu da Cicero'nun hem senato otoritesini hem de cumhuriyetin anayasal dengelerini koruma çabasının merkezinde yer almıştır (Everitt

[44] "Est igitur res publica res populi; populus autem non omnis hominum coetus quoquo modo congregatus, sed coetus multitudinis iuris consensu et utilitatis communione sociatus."

[45] *Cursus honorum* Roma *res publica*'sında senatoryal kariyerin resmi basamaklarını tanımlayan sistemdi. 180 yılında *Lex Villia Annalis* yasasıyla, bu makamlar için yaş ve deneyim sınırları belirlenmiş, her bir görevde minimum hizmet süresi ve görevler arasında bekleme süreleri tanımlanmıştır. Bu yapı hem aristokrat rekabeti düzenlemiş hem de Roma Cumhuriyeti'nin idari işleyişine kurumsal bir çerçeve kazandırmıştır.

2017: 205; Steel 2005: 189). Bu yaklaşım, Cicero'nun siyaseti yalnızca kurumlarla değil, erdemle temellendirme çabasını yansıtır. Bu nedenle Cicero, *res publica* kavramını ve sürdürülebilirliğini sağlamak için hukukun üstünlüğünü en önemli ilke olarak kabul eder ve çoğunluğun iradesinin bile adalet ve yasalarla sınırlandırılmasını söyler (Clarke 1968: 14). Cicero'ya göre bu durum ancak halkın adalet ve ortak iyilik etrafında birleşmesiyle mümkün olabilir (Clarke 1968: 13). Bu noktada Cicero'nun eserlerinde sıkça bahsettiği erdemlerden biri olan ortak iyilik yani *utilium* kavramı yeniden karşımıza çıkmaktadır. Burada da *utilium* ve *auctoritas* kavramlarının siyasi eylem ve kamu yararı tartışmalarındaki çelişkili zemin ile karşımıza çıkmaktadır. Cicero da *De Officiis*'te ne yararlı ise onun aynı zamanda doğru olup olmadığını tartışmıştır (Cic. Off. III.6-10).

Cicero'nun düşüncesi yalnızca ideal bir cumhuriyet modeline değil, aynı zamanda otoriterleşmeye karşı bir politik mücadeleye de dayanır. Caesar'ın öldürülmesinden sonra yazdığı *Philippicae* adlı söylevlerinde, Marcus Antonius'a karşı cumhuriyet değerlerini savunur ve özgür yurttaşlık idealini ön plana çıkarır. Bu nedenle, onun ölümü çoğu düşünür tarafından "özgür düşüncenin ölümü" olarak değerlendirilmiş ve Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin son büyük savunucusu olarak görülmüştür (Harrison 2005: 257). Bu bağlamda Marcus Antonius ile Cicero'nun Cumhuriyet dönemindeki fikir ayrılıkları onların birbiri ile olan ilişkilerini de belirlemiştir. Başlangıçta aynı siyasi yapının içinde yer almış olsalar da özellikle Caesar'ın öldürülmesinden sonra yolları kesin olarak ayrılmıştır. Bu anlamda Cicero'nun bu tutumunu ikiyüzlülük olarak değerlendiren araştırmacı Jones, Cicero'nun Gaius Iulius Caesar ile ilişkisinde de bir sahtekâr olduğu ithamında bulunmuştur. (Jones 1998: 22) Çünkü, Cicero'nun Caesar öncesi ve sonrası siyasi tutumu oldukça farklılık göstermektedir. Cicero'nun cumhuriyet ideallerine olan bağlılığı tarih boyunca hayranlıkla karşılanırken onun Caesar ile olan ilişkisi özelinde bu anlamda ne kadar tutarlı olduğu modern araştırmacılar nezdinde ciddi şekilde sorgulanmıştır. Örneğin, *Philippicae* ve *De Legibus* gibi eserler Cicero'nun Caesar suikastından sonra kaleme aldığı eserlerdir. Bu eserlerde tiranlık karşısında dururken, Caesar hayatta iken ele aldığı *Pro Marcello* söylevinde Cicero, onun otoritesine boyun eğmiş, övgü dolu ifadeler kullanmıştır. Mesela, "Sana sadece nöbetçiler ve korumalar vaat etmiyoruz Caesar, kendi göğüslerimizi, bedenlerimizi de sana siper etmeye söz veriyoruz" (Cic. Pro Marc. 31) ifadesi Cicero'nun Caesar'a yönelik kişisel bağlılığı abartılı biçimde yücelttiğini gösterir. Bu durum da Cicero'nun sonraki dönemdeki *Philippicae*'daki tiranlık karşıtı tutumuyla büyük çelişki gösterir gibidir. Ancak bu fark, Cicero'nun değişen siyasal koşullarda cumhuriyet ideallerini hem koruma hem de yeniden tanımlama çabası olarak da yorumlanabilir.

Cicero, Antonius'u bir cumhuriyet düşmanı ve tiranlık yanlısı olarak görmüş; Antonius ise Cicero'yu cumhuriyetçi cephede tehlikeli bir muhalif olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Harrison'ın da değindiği gibi *Philippicae* söylevlerinde, Caesar'ın ölümünden sonra Cicero ile Antonius arasında gelişen siyasal kutuplaşma, Cicero'nun bu eserindeki şu ifadeyle açıkça ortaya konulmuştur: "Senin yüzün, Antonius, her sabah Roma halkı için yeni bir rezalet sahnesi hazırlıyor." (Cic. Phil. 2.84). Bu

söz, yalnızca kişisel bir düşmanlık değil, aynı zamanda Cicero'nun cumhuriyet idealiyle uyuşmayan bir liderliğe karşı verdiği retorik bir karşı duruştur. Cicero, zaman zaman Antonius ile olan bu ayrılığı, *Philippicae*'de çok daha sert ve ahlaki eleştirilerle dile getirerek, "Yirmi dört yaşına kadar bir genelevde bir fahişe gibi yaşadığını inkâr edebilir misin?" (Cic. Phil. 2. 44) gibi sert ifadelerle Antonius'un gençliğindeki sorunları da siyasi bir silah olarak kullanır. Bu tür kişisel saldırılar Roma'da siyasal retoriğin de hep bir parçası olmuştur, Cicero da bu geleneği devam ettirmiştir.

Philippicae söylevlerinin önemi, yalnızca Cicero'nun Marcus Antonius ile olan siyasal ilişkilerini yansıtması açısından değil, aynı zamanda onun cumhuriyet idealine olan bağlılığını ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir. Cicero, bu söylevlerin ardından kendi sonunun yakın olduğunu şu şekilde ifade eder: "Öleceğim, çünkü birçok kişiyi yok ettim; fakat öleceğim ki cumhuriyet hayatta kalabilsin" (Cic. Phil. 2. 119.). Bu cümle de zaten söylevin son cümlesidir; Cicero böylece kendisini cumhuriyet için feda etmeye hazır bir vatansever olarak betimler. Bu kapanış cümlesi, Antonius'un onu infaz ettirmesiyle tarihsel ve trajik bir bağlam kazanır. Cicero'nun *De Legibus* adlı eseri cumhuriyet savunusu içeriği bakımından *Philippicae*'ın da aslında bir ön hazırlığı gibidir. Cicero'nun *Philippicae*'da Marcus Antonius'a yönelttiği suçlamalar, onun cumhuriyet anlayışını şekillendiren kuramsal bir zemine dayanmaktadır. Cicero, cumhuriyetin korunmasında yalnızca yasaların varlığının yeterli olmadığını, bu yasaları uygulamakla yükümlü yöneticilerin (*magistratus*) da hukuki düzene uyması gerektiğini vurgular. Aksi takdirde, kişisel güce dayalı bir yönetim anlayışının tiranlığa dönüşme riski bulunduğunu ifade eder. Bu düşüncesini *De Legibus* adlı eserinde de şu sözlerle açık bir biçimde dile getirir: "Yöneticiler yasaların hizmetkârıdır; yargıçlar yasaların yorumcusudur, hepimiz ise özgür olabilmek için yasaların kölesi olmak zorundayız." (Cic. De Leg. III.1.8). Cicero, bu yaklaşıma yalnızca dünyevi bir boyut kazandırmakla kalmaz; aynı zamanda onu kozmik bir düzene bağlayarak adaletin tanrısal bir temele dayanması gerektiğini savunur. Cicero, "Eğer hukuk ve yasa tanrısal değilse, adalet de yoktur." sözleriyle cumhuriyet anlayışının sadece insan aklına değil, aynı zamanda evrensel ve ilahi bir düzene de dayandığını vurgular (Cic. De.Leg. II. 10).

Geç Cumhuriyet dönemimin bir diğer önemli siyasi figürlerinden olan Gracchus kardeşlere ithafen Cicero'nun bu sözleri Gracchus'un kendi çevresindekileri dahi sağduyulu davranmaktan alıkoyan bir siyasi tutkuya sahip olduğunu ileri sürer niteliktedir. Cicero, *De Amicitia* adlı eserinde Gracchus kardeşlerin toprak reformuna yönelik tutkularının halk nezdinde onlara belirli bir popülerlik kazandırabileceğini, ancak bu tür radikal girişimlerin *res publica*'nın dengeli yapısını tehdit ettiğini savunur (Peabody 1887: xi). Cicero'ya göre, cumhuriyet yalnızca halk desteğiyle değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik ölçülü ve hukuka dayalı bir yönetim anlayışıyla da sürdürülebilir. Bu görüşünü *De Legibus* adlı eserinde şu sözleriyle pekiştirir: "Hiçbir şey ruh kadar ortak değildir, ancak hiçbir şey yasa ve hukuk kadar bireye özgü değildir." (Cic. De Leg.II. 10). Cicero burada, kamusal alanla bireysel haklar arasında kurulan hassas dengeye dikkat çekerek, hukukun kişisel çıkarlara göre değil, evrensel bir düzene uygun biçimde yapılandırılması gerektiğini vurgular. Catherine

Steel'e göre, Cicero, Gracchusları yalnızca tehlikeli popülistler olarak değil, cumhuriyet geleneğini kişisel ihtirasları uğruna saptıran kişiler olarak görür (Steel 2001: 112). Bu bağlamda Gracchus kardeşlere yönelik eleştiriler sadece siyasal değil, aynı zamanda ahlaki bir pozisyonu da yansıtır. Çünkü Cicero'nun cumhuriyet anlayışında, cumhuriyet kişisel tutkularla değil, ölçü, gelenek ve ortak iyilik (*utilium*) anlayışıyla sürdürülebilir. Gracchus reformlarının, yasal düzeni halk adına dahi olsa esnetmeye çalışması, Cicero açısından *De Legibus*'ta da bahsettiği yasalara bağlılığa bağlı özgürlük anlayışını tehdit eder. Cicero'nun cumhuriyet düşüncesindeki bu tavrı, bireyleri değil, kurumları merkeze alan bir denge siyasetini savunduğunu ve geleneksel olandan sapmama düşüncesinin baskın olduğunu ortaya koyar.

Lucius Cornelius Sulla (138-78), *optimates* çizgisinde bir Roma devlet adamı olup, diktatörlüğü sırasında senatonun yetkilerini arttıran ancak *proscriptio* uygulamalarıyla büyük siyasi şiddete başvurmuştur ve bu nedenle de Cicero'nun siyasal düşüncesinde merkezi bir eleştiri figürüdür (Keaveney 2005: 65). Sulla'nın ikinci kez Roma'ya yürüyerek diktatörlüğü ele geçirmesinden sonra yaptığı reformlar, görünüşte cumhuriyetin geleneksel dengesini yeniden tesis etmeyi amaçlar. Fakat Sulla'nın amacı kişisel iktidarı kalıcı kılmak değil, senatonun yeniden anayasal merkez haline gelmesini sağlamaktır (Keaveney 2005: 129). Keaveney'in bu görüşü Sulla'nın diktatör makamını yeniden tanımlamasından ve çıkardığı reformlarla (*tribunus plebis*'in yetkilerini sınırlaması, senatoyu güçlendirmesi) Roma anayasasının üzerinde yaptığı değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Sulla'nın bu keyfi uygulamaları karşısında Cicero da 80'de ilk açık cumhuriyet savunusu olan *Pro Roscio Amerino* adlı söylevini yayınlamıştır. Cicero burada yalnızca bir avukat olarak değil, bir yurttaş olarak hareket eder; cumhuriyetin kurumlarını istismar eden birine karşı *res publica*'nın otoritesini çağırır (Lintott 2008: 81). Burada Cicero cumhuriyetin kurumlarının istismar etmekle Sulla'nın 82 yılında Roma'ya ikinci kez yürüdükten sonra kendini *dictator rei publicae constituendea causa* (cumhuriyeti yeniden kurmak amacıyla diktatör) ilan etmesini ve ardından da yayınladığı geniş çaplı bir *proscriptio* (öldürülmesi serbest kişiler listesi) başlatmasını kastetmiş olabilir. Cicero da bu çıkarılan yasalara *De Legibus*'ta yer alan "…Yasa, doğada içkin olan en yüksek akıldır; yapılması gerekenleri emreder, zıddını yasaklar." (Cic. De Leg. I.18) sözleriyle karşılık verir; bu yaklaşım, yasaların ve geleneksel kurumların yalnızca birer araç hâline getirildiği, içeriği boşaltılmış bir cumhuriyet tasarımına karşı yöneltilmiş bir eleştiridir.

Cicero, çıkarılan yasaların adaletsiz uygulamalarını en güçlü şekilde *Pro Roscio Amerino* adlı savunma söylevinde eleştirir. Bu söylevde Cicero, "Şimdi, çok onurlu, çok iyi ve en zengin vatandaşlardan birinin hiçbir sebep yokken öldürülmesinden daha utanç verici ne olabilir?" (Cic. Pro Rosc. 19.) diyerek yaşanan hukuksuzluğa açıkça tepki gösterir. Cicero'nun bu tepkisi, davanın arka planında yer alan adaletsizliğe dayanmaktadır: Roscius'un babası, diktatör Sulla'nın *proscriptio* listesinde yer almamasına rağmen öldürülmüş; mal varlığı ise Sulla'nın azatlısı Chrysogonus tarafından yok pahasına

satın alınmıştır. Cicero bu örnek üzerinden, cumhuriyetin hukuk devleti niteliğine yönelik tehditleri gözler önüne serer. Cicero'ya göre, yalnızca çıkarılan yasaların içeriklerinde değil, mevcut yasaların uygulanış biçimlerinde de adaletsizlik ve keyfilik dikkat çekmektedir. Yani Cicero *Pro Roscio Amerino*'da cumhuriyetin temel ilkelerini savunmaya devam etmiş kişisel güvenlik ve yasaya dayalı muhakeme hakkının Sulla rejimi döneminde nasıl hiçe sayıldığını gözler önüne sermek istemiştir. Cicero bu savını aynı söylevinde, Cicero, aynı söylevinde, "Eğer biri gücü nedeniyle cezasız kalıyorsa ve yaptığı iş doğru kabul ediliyorsa, şehirde bir tür krallık kurmak kaçınılmaz olur." (Cic. Pro Rosc. 43.). Bakış açısı ile, Roma hukukunu ve cumhuriyetin onurunu korumaya yönelik bir duruş sergilemiştir. Lintott da Cicero'nun cumhuriyetçilik anlayışının en erken örneklerinden biri olarak görür ve Pro Roscio Amrino'yu Cicero'nun hem bir avukat hem de bir yurttaş olarak Cumhuriyetin erdemlerini geri çağırdığı Caesar öncesi bir metin olarak tanımlar (Lintott 2008: 37).

Gerek Cicero'nun ve diğer modern araştırmacıların fikirleri bir araya getirildiğinde, Cicero'nun cumhuriyet savunusu, retorikten öteye geçerek bir hukuk, ahlak ve yurttaşlık vizyonuna dönüşür. Cicero'nun bu vizyonu, onun kendi çağındaki tiranlık tehditlerine karşı *res publica* karşısındaki entelektüel mücadelesini ifade eder (Strauman 2016: 242).

3. CİCERO' NUN BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALARINDA (*EPISTULAE AD BRUTUM*) CUMHURİYET VE SİYASET DÜŞÜNCESİ

3.1. Roma Yazınında Epistolografi (Mektup Yazımı Geleneği)

Epistolographia (ἐπιστολογραφία) kavramı ilke kez Hellenistik dönemde (323'ten sonra) ortaya çıkmış ve bu dönem edebiyatçılarının ilgisini çekmeye başlamıştır. Terim olarak *epistolographia*, mektup yazma sanatını ifade eden Yunanca kökenli bir kelimedir. (Özaktürk 2000: 150). Yunan kültüründen bahsini geçirdiğimiz üzere retorik ve edebiyat alanından etkilenen Roma yazınında, Roma genişleyip bir dünya imparatorluğu ve Roma kenti de dünyanın siyasi, kültür ve sanat merkezi olmaya başlayınca, yazılı iletişime daha çok ihtiyaç duymaya başlamıştır. 1.yüzyılda varsıl ve kamuda saygın bir yeri olan her Romalının *tabellarius* denen, mektup götürüp getiren özel bir kölesi de olmuştur. Roma'da mektup getirip götüren özel bir posta teşkilatı ancak İmparator Augustus döneminde yapılandırılan, Perslerde ve Orta Doğu ülkelerindeki benzer *cursus publicus* adı verilen atlı posta servisiyle orataya çıkmıştır (Kolb 2001: 95).

Roma'da mektup yazımı, kişisel ilişkiler dışında, çok önemli bir siyasal iletişim aracıdır. Mektuplar kişisel olabildiği gibi, askeri işler ve kamu işleri için de kullanılıyordu. Hatta bu anlamda bazı görev ayrımlarının olduğu da bilinmektedir. Örneğin, birliklerin sabah raporları ve askeri yazışmalar, her bir birimde bir grup askerin mektup taşımak için görevden ayrıldığını gösterir. Bu resmi kuryeler arasında Roma magistratlarının hizmetinde çalışan geleneksel haber taşıyıcıları olan *geruli* ve *viatores* de yer alıyordu. Muhtemelen en geniş imparatorluk kurye grubu, profesyonel kuryeler olan *tabellarii Augusti* ve *cursores* köleleri ve azatlılarından oluşmaktaydı (Kolb 2001: 99). Bu bağlamda Roma'da mektup yazım geleneğinin, sadece kültürel bir pratik değil, aynı zamanda siyasi otoriteyi ve idari etkinliği sağlayan hayati bir mekanizması olduğunu göstermektedir. Plutarkhos'un da bildirdiği üzere, Senatonun Nero'nun ölümünden sonra kararlarını iletmek için görevlendirdiği *servi publici* (kamu köleleri) vardı (Kolb 2001: 99-100; Plut. Liv. Galba IX. 3.2).

Roma'da mektuplar hem bir erdemi savunmak hem de stratejik bir araç olarak kullanılabilir; Roma'daki siyasi elitler, kişisel imajlarını yaratmak için mektupları etkili bir şekilde kullanmışlardır (Rose & Courtney 1996: 142). Mektuplar, özellikle Cicero gibi siyasi figürler için, geniş bir kitleye ulaşmak amacıyla kullanılan önemli bir platform olmuştur (Rose & Courtney 1996: 144). Bunun yanında, Roma'da mektup yazımı sadece günlük iletişim değil, aynı zamanda bir fikir ve görüş ifade etme, fikirler üzerinde etki kurma biçimidir. Roma'da mektup yalnızca özel iletişim aracı değil, siyasi hakimiyet ve kamuoyunu şekillendirme aracı olduğu unutulmamalıdır. Mektuplarını kimileri kendi elyazısıyla *(chirographus)* yazardı, kamuda önemli bir yeri olan, kimi varsıl kişiler de *librarius* ya da *servus ab epistulis* denen sekreter durumundaki kölelerine yazdırırdı. Mektubu gönderenin adı, alıcınınkinden önce yazılırdı. Esenlik dilekleri de günümüzdeki gibi mektubun sonunda değil, alıcının adıyla birlikte

aynı başlıkta yapılırdı: *M. Tullius Cicero C. Iulio Caesari salututem plurimam dicit:* Marcus Tullius Cicero, Gaius Iulius Caesar'a çok çok esenlikler diler.) Mektup yine *vale* sözcüğü olan iyi dilek sözcüğü[46] ile biterdi. Roma'da yazınsal mektuplar da bu çoğu kez bu özellikleri taşımaktadır (Özaktürk 2000: 152). Mektuplar, edebi ve retorik teknikler kullanılarak, kısa birer eser olarak kaleme alınılırlardı; amaç ayrıca yazarın edebi hünerlerini de sergilemektir. Bu mektuplar sadece alıcıya hitaben yazılmış gibi görünseler bile, aslında pek çok elit Romalı tarafından okunur, dolaşıma girebilirdi. Pek çok yazar da kendi mektupları külliyat haline getirir, gelecek nesillere eserlerini bırakmayı arzulardı (Özaktürk 2000: 165). Cicero'nun mektupları da tüm bu geleneksel unsurları barındırmaktadır.

3.2. Brutus ile Mektuplaşmalar'da, Mektupların Epistolografik ve Siyasal Düşünce Anlamında Değeri

Burada tezin ana konusu olan *Epistulae Ad Brutum* ele alınacaktır. Bu bölümde inceleyeceğimiz *Epistulae Ad Brutum* adlı mektup koleksiyonu, 43'ün Mart sonundan en erken Temmuz ortasına kadar Cicero ve Brutus'un birbirlerine yazdığı 25 mektuptan oluşur. Bu mektuplardan 17'si Cicero, 8'i Brutus tarafından yazılmıştır (Çevik 2022: xxii). Mektupların temel yazılma nedeni, Roma Cumhuriyetinin son dönemlerinde diktatör simgesi olan Caesar'a suikast eyleminin içinde olan Brutus'u Yunanistan'dan geri getirip Cumhuriyeti yeniden inşa etmeye ikna çabalarından oluşur. İki figür de bu suikastı çok olumlu bir gelişme, Cumhuriyet'in yeniden tesisi için önemli bir adım olarak görürler, yine iki adam da ordu ve senato desteği ile Roma'ya girip, eski düzeni getirmenin hayallerini kurarlar. Ancak, Brutus bir türlü Cicero'nun arzu ettiği gibi somut adımlar atmaz, ordu toplayamaz; iki siyasi figür ayrıca müttefikler ve düşmanları konusunda da görüş ayrılıkları yaşamaya başlarlar. Brutus, Cicero'yu fazla iddialı, ısrarcı ve erdemli davranışlara çok kolay kanan biri olarak görür; Cicero ise Brutus'u fazla hoşgörülü, kararsız ve yavaş bulmaya başlar. Bu iki Romalının Cumhuriyetin ve kaos içindeki Roma'nın yeniden inşası konusunda aynı ideale bağlı olmalarına rağmen farklı bakış açıları sonucu aralarında oluşan gerilimler mektupların temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Mektupların başlangıcında Caesar suikasti sonrasında Roma'dan ayrılan Brutus'e karşı oldukça umutlu olan Cicero'nun, daha sonraki mektuplarda bahsedileceği üzere, Brutus'un eylemsizliği, cesaretinin eksikliği ve belirsizlikleri konusunda karamsarlığa düştüğünü görürüz. Bu durumda iki figürün *res publica*'nın son durumu hakkındaki farklı yaklaşımlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Brutus, Roma'nın son durumu için pragmatik, ama cesaretsiz bir yaklaşım içindeyken, Cicero idealist bir yaklaşım sergileyerek Brutus'u Roma Cumhuriyetini koruma konusunda sürekli cesaretlendirmeye çalışır. Bu kişisel farklılıklar da Cicero'nun Brutus'a olan bakış açısının değişmesine

[46] "Si vales, bene est, ego valeo."

yol açmış olabilir, zira mektup koleksiyonun ortasından itibaren Cicero'nun şikayetleri artmaya, Brutus'a olan güveni ve inancı ise azalmaya başlar (Fox 2007: 289). Cicero ve Brutus'un farklı liderlik anlayışları ve kişisel farklılıklarının mektuplaşmalarına nasıl yansıdığı konusunda bir bakış açısı elde etmemizi sağlar.

Bu mektup koleksiyonunu epistolografik açıdan değerlendirdiğimizde, Antik Roma'nın incelenmesi gereken önemli yazın örneklerinden biridir. Mektupların Caesar'ın öldürülmesinden (44) sonra oluşan siyasi kaosun tam ortasında yazıldığını düşündüğümüzde, her satırın Roma'da değişen toplumsal yapının Cicero'nun fikir dünyasının arka planıyla bağlantılı olduğunu görürüz. Bu bağlamda, Stanley Stowers, Cicero'nun mektuplarının genel olarak hem retorik hem de sosyal sermaye açısından çok katmanlı metinler olduğunu belirtir (Stowers 1986: 22). Bu çok katmanlılık Cicero'nun bu mektupları yalnızca özel yazışmalar değil, aynı zamanda onun siyasi ve entelektüel kimliğini inşa ettiği metinler olarak da görmemizi sağlar. Peter White'ın da belirttiği üzere, *epistula* türü, Cicero'nun sosyal ve politik ilişkilerini yapılandırmak için kullandığı bir iletişim stratejisi niteliğindedir (White 1988: 76). Bu doğrultuda White, Cicero'nun Brutus'a yazdığı mektupların yalnızca kişisel bir hayal kırıklığını yansıtmadığını, aynı zamanda çökmekte olan bir siyasal sistemin ayakta tutulmasına yönelik retorik stratejileri de içerdiğini ifade eder (White 1988: 143). Bu retorik stratejilerinden biri, Cicero'nun Brutus'un liderliğine dair ısrarlı vurgularında açıkça görülmektedir. Örneğin, *Epistulae ad Brutum* 'da geçen Cicero'nun Brutus içinn söylediği "…çünkü sensiz ne özgürlük ne de cumhuriyetin selameti mümkün olabilir (Cic. Ad Brut. 1.15)"[47] cümlesi Cicero'nun bireysel bir dostluğu aşan, doğrudan siyasal kurtuluş umudunu Brutus'un şahsında nasıl somutlaştırdığını gösterir. Bu tür ifadeler, hem var olan cumhuriyetin durumunu yansıtır; hem kişisel bir beklentiyi hem de *res publica*'yı yeniden inşa etmeye yönelik bir hitabet stratejisini içermektedir. Bu tür metinler, tarihe hitap eden bir nitelik taşır ve yalnızca alıcıya değil, gelecekte okuyacak olan kamuya da hitap edecek şekilde değerlendirilebilir.

Cicero'nun Brutus'a yazdığı mektupları, onları diğer tüm mektuplarından ayıran bir yanı olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda Shackleton Bailey, bu tür mektupların siyasal içerikli birer kamu metni gibi okunması gerektiğini savunur (Bailey 1965: 59). İlk bakışta Cicero ve Brutus arasında cumhuriyetin kurtarılması için gönderilen mektuplar gibi görünen bu mektuplar, Cicero'nun epistolografisini kamusal ve özel alanların sınırını belirsizleştiren bir yazın türü olarak ele alır (Leach 2006: 89). Örneğin mektupta geçen "… artık umut edebileceğimiz birşey yok…" (Cic. Ad Brut. 1.3.10) gibi karamsar söylemler, yalnızca Cicero'nun bireysel ruh hâlini değil, aynı zamanda Roma'daki siyasal atmosferin çöküşünü de yansıtmaktadır. Mektupların ilerleyen bölümlerinde bu tür ifadelere sıklıkla rastlanır. Bu karamsar söylemlerin temel nedeni, Cicero'nun Caesar suikastının ardından Brutus'a yüklediği "cumhuriyetin kurtarıcısı" rolünün karşılık bulamaması ve Cicero'nun yaşadığı hayal kırıklığını umutsuzluk ve çaresizlik duygularıyla ifade etmesidir. Cicero bu duygularını gerek karamsar

[47] "…non enim libertas sine te, nec salus rei publicae esse potest."

ifadelerle gerekse de Brutus'e bazı övgülerde bulunarak, onu sürekli harekete geçirmeye çalışan bir siyasi itici güç rolünü üstlenir. Örneğin Brutus'a hitaben "erdemine hayranım, fakat senden hala bir hareket bekliyorum."[48] biçimindeki beklenti içeren ifadeleri, yalızca bir övgü değil, aynı zamanda harekete geçirici bir çağrıdır (Cic. Ad. Brut.1.1.13.; Hall 2009: 122). Araştırmacıların bu görüşleri bağlamında değerlendirildiğinde, Cicero'nun Brutus'a duyduğu saygının yanı sıra, onun pasifliğini eleştiren örtülü bir beklenti içinde olduğu söylenebilir. Bunun karşılığında da bu krizde Brutus'un yeterli politik eylemi göstermediğini ima eder. Daha önce bahsi geçen *ethos* (karakter)[49] stratejisi burada Cicero'nun uyguladığı stratejidir. Mektuplaşma süreci boyunca Cicero'nun Brutus hakkında değişen düşünceleri sonucunda Cicero muhatabının erdemini sürekli övmüştür, ama bu övgünün ardından onu harekete geçmeye zorlayan bir beklentiye de girmiştir. Örneğin; " Brutus böyle bir dönemde bana sadece üç satır mı yazar? Hiçbir şey yazmasan daha iyiydi" (Cic. Ad. Brut. 1.22) cümlesinde Brutus'e yüklediği anlama karşılık hissetiği hayal kırıklığını dile getirir.

Cicero, mektuplarında Brutus'tan gelen yazışmaları hem içerik hem de retorik açıdan değerlendirmiştir. Bu mektupları zaman zaman zayıf ve duygudan yoksun bulduğunu belirtmiştir (Filbey 1911: 328). Örneğin, Filbey'in bahsettiği bu zayıflık mektuplarda eksik bulduğu tutku ve yoğunluk ile ilgili bir ifadedir: " Brutus, devletin zirvesi ile ilgili arzum her zaman seninkiyle aynıydı, belki bazı meselelerde (elbette hepsinde değil) yaklaşımım seninkinden biraz daha tutkulu *(vehementior)* olmuştur" (Cic. Ad. Brut. 1.5.1.)[50] Bu cümlesinde şiddet kelimesi ile kastedilen duygu yoğunluğu, Cicero'nun Brutus'ten beklediği etkili ve güçlü, coşkulu bir duruştur. Öte yandan, Brutus'un mektuplarında duygudan ziyade ilkelere dayanan, ağırbaşlı bir üslubu tercih ettiğini belirten ifadelere de yer vermiştir (Filbey 1911: 330). Filbey'in bu düşüncesi bağlamında Brutus Cicero'ya göre, fazla hoşgörülü ve yumuşak davranışlar sergilemektedir. Cicero "… aksine yerinde sertlik içi boş hoşgörüden üstündür (Cic Ad. Brut. 1.6.2.)" [51]cümlesiyle Filbey'in bu düşüncesini destekler. Sonuç olarak, Cicero Brutus'e güvenmekle birlikte, ilerleyen zamanla birlikte bir bakıma onu pasif görmeye başlamıştır.

Nitekim *Epistulae Ad Brutum*'da geçen " mektupların kısa – kısa mı dedim? Aslında hiç yok!" (Cic. Ad. Brut. 1.14.1) [52] sözleri, Cicero'nun Brutus'un mektuplarını hem edebi hem de siyasal açıdan yetersiz bulduğunu da işaret ediyor olabilir. Cicero'nun bu düşüncesi Roma ve Yunan mektup yazını açısından bakıldığında, çok da alışılmadık değildir, zira alıcıların mektupların kısalığından şikayet etmesi yaygın bir retorik ifadeydi; karşıdan gelen sözlerin ne derece arzulandığını vurgulardı. Bu açıdan Cicero'nun bu söylemine bir mektup yazım klişesi demek yanlış olmayacaktır. Fakat, bu serzenişlerin Brutus'un duygusuz anlatımı ve kurduğu sınırlı iletişimle ilişkilendirilebileceği de söylenebilir. Ancak,

[48] "…virtutem tuam admiror, sed exspecto"
[49] Tezin "2.1. Marcus Tullius Cicero'nun Karakteri ve Siyasi Görüşleri" bölümünde bahsedilen kısım.
[50] "… Voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit quae tua, ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paulo fortasse vehementior."
[51] "… vehementer a te, Brute, dissentio; nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae."
[52] "…Breves litterae tuae, breves dico? Immo nullae.''

Filbey'in görüşüne göre, Cicero'nun Brutus'un hitabet tarzına ve görüşlerine dair çizdiği portre, diğer kaynaklardan elde edilen tanıklıklarla uyuşmaz (Filbey 1911: 333). Bu tespit, Cicero'nun mektuplarında Brutus'u bazen olduğundan daha büyük göstermek adına bilerek bir retorik kurgu yaptığını gösterir. Bu da epistolografik açıdan anlatının kurmaca bir boyutunu da göstermektedir. Örneğin, Cicero Brutus'a bazı adamlarla birlik olması için önerilerde bulunurken, Brutus'u çok cesur bir adam ve herkesin ona hizmet etmeyi isteyeceği bir adam şekilde tanımlar. [53] Antik yazarlardan Tacitus da bu mektuplaşmaları değerlendirmiştir: "… Brutus'u felsefeye bırakalım; zira konuşmalarında ününden daha az başarılı olduğunu, hayranları bile kabul eder (Tac. Dial. 21.)[54] cümlesi ile Cicero'nun Brutus hakkındaki eleştirilerini doğrular nitelikte olup, Brutus'un iyi bir hatip olmaktan ziyade, soyut ve felsefi meselelerle sınırlı kaldığını gösterir niteliktedir. Tacitus'un bahsettiği üzere Brutus'un tarihsel bir ünü vardır, çünkü Roma Cumhuriyetinin kaderini değiştiren bir suikastin baş kahramanıdır. Bu açıdan Tacitus, Brutus'un ününün onun eylemlerini gölgelediğini ifade etmek istemiş olabilir. Tacitus yine *Annales*'te, Brutus ve Cicero'yu birbirlerinin bakış açılarından değerlendirerek: "…Cicero'ya göre Brutus tembel ve ilgisiz görünüyordu; Brutus'a göre Cicero yorgun ve mutsuzdu" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (Tac. Dial. 18.).[55] Tacitus'un bu gözlem ve yorumu, sadece Cicero ve Brutus arasındaki bireysel karakter özelliklerini değil, epistolografik düzlemde üslup ve beklenti farklılıklarını da göstermektedir.

Nihayetinde, mektuplar incelendiğinde, iki tarafın birbirinden farklı beklentiler içinde olduğu anlaşılır (Filbey 1911: 325). Örneğin mektupların genelinde Brutus hep daha temkinli hareket etmek istemiş fakat Cicero, Caesar suikastına katılmış bir adama yakışan biçimde daha sert ve etkili olmasını ona dikte etmiştir. Hatta Brutus'ten ordusunu toplayıp " mümkün olan en kısa sürede İtalya'ya geri dönmesi gerektiğini…" bildirmiştir (Cic. Ad.Brut. 1.21.2.).[56] Bu açıdan da bakıldığında Brutus'a komutan vasfı da yüklediğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda genel olarak, Cicero ve Brutus'un mektupları yalnızca bireysel birer yazışma değil, aynı zamanda siyasal pozisyonların, retorik anlayışların ve karakter farklılıklarının yansıdığı metinlerdir. Brutus'un sade, vakur ve ilkesel yazım tarzı, Cicero'nun kamuya dönük, etkili ve duygusal yazım biçimiyle karşıtlık içindedir. Bu farklar, yalnızca iki figür arasındaki ilişkinin değil, geç Cumhuriyet dönemi Roma'sında retorik ve siyasetin nasıl iç içe geçtiğinin de önemli bir göstergesidir.

[53] ''… Multos tibi commendavi et commendem necesse est. optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt, nec quisquam est quin ita existimet, meam''

[54] ''… Multos tibi commendavi et commendem necesse est. optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt, nec quisquam est quin ita existimet, meam''

[55] "Ciceroni visum Brutum otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem male audisse a Bruto, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem."

[56] " Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. cum ad rem publicam summam tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum. eget enim vehementer cum viribus tuis tum etiam consilio res publica."

3.3. Brutus ile Mektuplaşmaların Tarihsel Belge Anlamında Değerlendirilmesi

Epistulae Ad Brutum mektup koleksiyonu, yalnızca Romalı hatiplerin kayıtlarını içermekle kalmayıp, aynı zamanda politik bir yorum sunarak döneme ilişkin tarihsel olayların ayrıntılarına ve dönemin ruhuna ulaşmamıza imkân tanır. Guérin, Cicero'nun yalnızca Roma belagatinin tarihini anlatmakla kalmadığını, aynı zamanda hatip figürlerinin prizmasından cumhuriyetçi idealleri yansıtan politik ve toplumsal bir dinamiğe yerleştirdiğini öne sürer (Guérin, 2010: 150). Geç Cumhuriyet döneminin dinamikleri ve ilişkilerine odaklanan bu yazışmaların kültürel ve politik gerginlikleri nasıl yansıttığı, Cicero ve Brutus arasındaki dostça ve politik ilişkilerin karmaşıklığı, aynı zamanda anıların ve mektupların içeriği ile ilgili derin ve karşılıklı saygı bu mektuplarda işlenmiştir (Gowing 2005: 62).

Dönemin tarih açısından önemi mektupların devam ettiği 43 ve 42 yılları bir tarafta Octavianus[57] ile M. Antonius'un, diğer tarafta Brutus ve Cassius'un[58] bulunduğu bir iç savaşa tanıklık etmesidir. Bu savaşların kökeni doğrudan Cicero'nun *Philippicae* konuşmalarındaki sert tavrıyla ilgili olsa da temelinde 44-43'te Roma'da Caesar'ın ölümünden sonra başlayan güç mücadelesinin yattığı söylenebilir (Gruen 1974: 60). Zaten 42'nin Ekim ayında yapılan Birinci ve İkinci Philippi Savaşlarında sırasıyla Cassius ve Brutus intihar etmiştir (Çevik 2022: xxi). Böyle bir kaotik ortamda meydana gelen her olay tarihsel açıdan önemlidir ki mektupların içeriğinde bu figürler arasındaki ilişkilerin de Cicero ve Brutus arasında istişare edildiği görülür. Özellikle 43 yılının başlarında yazılan mektuplar, Antonius'a karşı savaş bağlamındaki politik istişareler içermektedir. Örneğin Cicero Brutus'a "Antonius, Cumhuriyetle savaş halindedir; onunla barış ancak var olmadığında olacaktır." [59] ifadesini kullanmıştır. (Cic. Ad Brut. 1.3.2). Burada Cicero'nun Antonius gibi Roma'da güçlü bir figürle müzakere değil, bertaraf edilmesi gerektiğini savunan düşüncelerini görmekteyiz. Diğer taraftan Caesar'ın yeğeni konumundaki Octavianus da Antonius ittifakına yöneldiği için onu kendi tarafına çekmeye çalışmaktadır: "Genç adam (Octavianus), övülmeli, onurlandırılmalı, hatta yüceltilmeli… fakat Cumhuriyete zarar vermeyecek şekilde."[60] (Cic. Ad Brut. 1.17.6). Bu örnek de Brutus ve Cicero arasındaki mektupların dönemin tarihini, kurulan siyasi ittifakları anlayabilmek için önemlidir. Tüm bunlarla beraber, böyle bir ortamda Caesar öldürülmüş, arkalarında halk desteği olmadığı, aksine halkın Caesar'ın intikamını almak için ayaklandığı düşüncesiyle Brutus ve Cassius Roma'dan ayrılmış, o yılın Ağustos ayında Yunanistan'a gitmişlerdir. Bu anlardan itibaren Cicero'nun Brutus'e yüklediği

[57] Brutus ile iç savaş zamanındaki ilişkileri ve Roma İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk imparator olması açısından önemlidir. 27-MS. 14 yılları arasında yaşamış ve 44 yılında Caesar tarafından evlatlık edinilmesinin ardından Gaius Iulius Caesar Octavianus adını almıştır.

[58] Gaius Cassius Longinus (85'ten önce Ekim 42) Romalı senatör, Iulius Caesar'a düzenlenen suikastın baş aktörlerinden biri ve Brutus'un kayınbiraderidir.

[59] "Antonius… bellum gerit cum re publica; nec est ulla cum eo pax, nisi cum nullus erit.

[60] "Adulescentem laudandum, ornandum, tollendum etiam… sed ita, ne rei publicae noceat."

Cumhuriyet'in kurtarıcısı rolü devreye girerek mektupların temelleri atılmaya başlanmıştır. Brutus'a yüklenen bu anlam bununla da kalmamıştır; *res publica* taraftarları Brutus üzerinde bir baskı oluşturmuştur, hatta onu krallığa son veren efsanevi Lucius Iunius Brutus ile kıyaslayanlar olmaya başlamıştır (Çevik 2022: xx.). Tempest, bu beklentilere dönemin Roma duvarlarındaki kimi yazılardan ve halkın "Bize bir Brutus lazım" gibi tezahüratlarından örnekler verir. Dolayısıyla halkın "Bize bir Brutus lazım" beklentisi Roma'nın yedinci ve son kralı Tarqunius Superbus'u tahtan indiren ve onu oğulları ile tüm soyunu Roma'dan kovan Brutus'un kahramanlığı ile özdeşleştirerek oluşmuştur. (Tempest 2017: 123). Cicero gibi halkın bir bölümü de Brutus'un harekete geçmesini ister gibidir (Tempest 2011: 130). Bunda Caesar'ın suikastinde Brutus'un büyük rol oynaması da elbette en önemli etkendir. Mektuplarda, Cicero ve Brutus bu olayların içinde yer alan kişiler hakkında görüş alışverişinde bulunur, birbirlerine kişi önerir veya rakiplerini yererler. Örneğin, Cicero Brutus'a sıklıkla müttefik önerir, bu kişileri yanında tutmasını salık verir: C. Nassinnius, Vetus, Bibulus, Celer Pilius ve Plancus gibi— ki aslında Plancus'u başka yazılarında eleştirmiştir, ancak ona Brutus nezdinde itibar kazandırmaya çalışır (Cic. Ad Brut. 1.3; 1.5; 1.15.2). Cicero, takdir ettiği kişileri "ağırbaşlı", "seçkin devlet anlayışına sahip", "olağanüstü karakter" gibi ifadelerle överken, Lepidus ve Servilius gibi karşı taraftakilere "dönek", "çılgın" ve "kibirli" etiketlerini yakıştırır. (Cic. Ad Brut. 1.3; 1.5; 1.15.). Brutus'u özellikle Dolabella'ya karşı uyarırken bir yandan da onu Octavianus'la yakınlaştırmaya çalışır. Buna karşın, Brutus'un mektupları pek az hakaret veya övgü içerir.

Epistulae ad Brutum, Caesar'ın öldürülmesinden sonraki ortamı betimlemekle birlikte, Geç Roma Cumhuriyeti'nin yaşadığı dönüşüme dair önceki dönemlere de ışık tutmaktadır. Caesar öldürülmeden önce 46 baharında Brutus, Pompeiusçular ile Caesarcılar arasında uzlaşma sağlamak ve savaş sonrası sürgünlerin Roma'ya çağrılması için çalışıyordu; Caesar'ın 45 yazında Hispania Savaşı'ndan dönmesine kadar Brutus, hala Caesar'ın Cumhuriyet konusundaki iyi niyetleri konusunda iyimser bir duruş sergilemiştir (Tempest 2017: 314). Bu bağlamda, Brutus'un Caesar'a karşı gerçekleştirilen suikasta katılmasına neden olan önemli bir fikir değişikliği yaşadığı açıktır. Diğer bir deyişle, Brutus'a yazılan mektupları inceleyip doğru bir şekilde anlamlandırabilmek için, Geç Cumhuriyet Dönemi'ndeki diğer siyasi olayları ve ilişkileri de kavrayabilmek gerekmektedir. Ayrıca bu mektuplarda sadece tarihsel olayları aktarmaz, aynı zamanda Roma Cumhuriyetinin felsefi temelleri savunulurken, mektuplar Brutus'un eylemleri ve Cicero'nun ona yönelik görüşleri arasında derin düşünsel diyalogları oluşturur (Bowersock 1979: 120). Bu diyaloglarda mektupları takip ederken, sık sık Roma Cumhuriyetinin akıbetine dair değişen duygu ve düşüncelere şahit oluruz. Özellikle 1.17. ile başlayan ve devam eden mektuplarda sezinlenen karamsar bir cumhuriyet düşüncesi göze çarpar. Aksine, bundan önceki mektuplarda Cicero ve Brutus arasındaki konuşmalar daha iyimser ve yapıcı niteliktedir. Örneğin, 1.17.4'teki, "…zira içerideki hastalık her geçen gün daha da kötü hale geliyor ve yerli düşmanlar bize dışarıdaki düşmanlar kadar sıkıntı yaşatmaya başlıyor. Bunlar savaşın başından beri var, ancak eskiden daha kolay dağılıyorlardıyorumu bu mektubun sonunda yer alır ve Cicero'nun Roma Cumhuriyeti

hakkındaki karamsarlaşmaya başlayan bakış açısına iyi bir örnek sunar (Cic. Ad. Brut. 1.17.2).[61] Mektubun başında da Brutus'ten hala mektup beklediğini ve ordularını hala toplayıp İtalya'ya gelme ile ilgili Brutus'ten hala bir hareket göremediğini belirtir ki, buradan Brutus'un Cicero kadar aktif bir duruş sergilemediği görüşüne ulaşabiliriz (Cic. Ad. Brut. 1.17.1.).[62] Cicero, bu mektuptan sonra ağırlıklı olarak Brutus ile çaresizlikleri hakkında yazışmaya başlar. Çünkü, Cumhuriyetin geleceği ile ilgili endişeleri gerçekleşmeye ve kontrol edilemez hale gelmeye başlamıştır.

Bu mektuplarda aynı zamanda Cicero ve Brutus'un akrabalık ilişkileri ve Roma Cumhuriyetinin içinde bulunduğu mevcut durumda bu akrabaların ittifak şekillerinden de haberdar oluyoruz. Bu bilgiler ışığında, *res publica* taraftarlarının kimler olup olmadığını ve nasıl hareket ettiğini anlayabiliyoruz. Örneğin, Brutus bu mektuptan sonraki bir mektubunda (19. Mektup) tamamen M. Lepidus (Brutus'un kız kardeşi *Iunia*'nın eşi ve yeğenlerinin babası)'tan bahsetmiş ve Lepidus'un karşı safta yer alması nedeniyle yeğenlerini koruması için Cicero'dan yardım istemiştir (Cic. Ad. Brut. 1.20.1.)[63] Brutus'un bu durumu onun artık cumhuriyet dışında başka korkularının olduğunu belki de ilk endişesinin artık Roma'nın kurtuluşu değil yakınlarını ve kendini kurtarma çabası olduğunu gösterir niteliktedir. Cicero ise Lepidus'un suçlu ve Roma için tehlikeli olduğunu belirtmiştir; Lepidus'un sırf Brutus ile akrabalığından dolayı kayrılamayacağını belirtmektedir. Bu bağlamda bambaşka açılardan olaylara yaklaşmaya başladıklarını görmekteyiz. (Cic. Ad. Brut. 1.21.1.).[64] Mektuplaşmalarının başlarında aslında benzer bir istekte Cicero da bulunmuştur; oğlunu birkaç defa över ve bir mektupta açıkça Brutus'tan oğlunun rahip olarak atanması hakkında destek ister (Cic. Ad Brut. 1.2; 1.9.3). Bu anlamda bakıldığında, Cicero'nun Brutus'e karşı sadece *res publica*'nın geleceği için değil, şayet *res publica* kurtulursa kendisi ve ailesinin de durumunu güvence altına almaya çalıştığı yargısına ulaşabiliriz. Bu iki Romalının Marcus Antonius konusunda da farklı bakış açıları ve korkuları vardır. Cicero Antonius'tan "dünyanın en ahlaksız insanı" olarak bahsetse de onun yarattığı tehlikeyi ilk başlarda Antonius kadar ciddiye almaz görünür, aksine Brutus bu konuda çok daha endişelidir.

[61] "…ingravescit enim in dies intestinum malum nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli sed facilius frangebantur. erectior senatus erat non sententiis solum nostris sed etiam cohortationibus excitatus."
[62] "…Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam quidem quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum."
[63] "…Cicero, necessitudinem nostram tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes. hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere."
[64] "... in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur; id accidit M. Lepidi scelere et amentia."

Antonius'u başkalarının da etkileyeceğinden korkar (Cic. Ad Brut. 1.5.2.). [67] Brutus, Cicero'ya bir başka hitabında, "Antonius başka birinin geride bıraktığı bir krallık aygıtını kendi için bir krallık fırsatı gibi kullanmışken, kendisini öldürülmüş bir tiranın değil, bizzat Senatus'un otoritesinin yerine koyarak dilediği yetkiye erişmeyi arzulayan birisinin zihniyetinden ne bekliyorsun?" sözleriyle Antonius gibi kişilerin fırsatçılığına dikkat çekmek istemiştir (Cic. Ad. Brut. 1.21.1.). [68] Aşağıda daha detaylı ele alınacağı üzere, ikilinin arasında Octavianus hakkında da çok ciddi bir görüş ayrılığı mevcuttur. Sonuç olarak, Brutus ve Cicero'nun baştaki ortak *res publica* dayanışmasının yönü her ikisi açısından değişmeye başlamıştır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde aslında mektupların iki eşitin yazışması olmadığını da belirtebiliriz.

Mektuplarda Cicero, her kadar Brutus'u övse ve ona son derece saygılı yaklaşsa da aslında zaman zaman oldukça üstenci bir tavır içerisindedir. Pek çok mektubunda kendini açıkça över ve yüceltir, ilk mektubunda devlete sadakatini ve vatanseverliğini defalarca kanıtladığını, devletin dümenine geçmeyi kendine hak gördüğünü belirtir (Cic. Ad Brut 1.2.). [69] Mektuplarında, pek çok şeyi önceden öngörmekle veya tavsiyelerde bulunmuş olmaktan ötürü gururlanır: Cassius'un Dolabella'ya saldırması için kendini kutlar, Octavianus'u Antonius'a karşı bizzat ikna etmekle övünür, onun tavsiyelerine uyacağını iddia eder. Octavianus'la ilgilenebilse genç adamı rahatça etkisi altına alabileceğini ima eder (Cic. Ad Brut 1.4; 1.6)[70] Halkın onu kürsüye alkışlarla çıkardığından, senatonun ona hak vermesine Servilius'un ne kadar içerlediğinde bahseder (Cic. Ad Brut 1.3).[71] Brutus'a C. Nasennius'u önerirken, Brutus'tan bu kişinin kendisine şükran duymasını sağlamasını ister. Brutus'a açıkça onun üzerinde büyük nüfuz sahibi olduğunu ve bunu herkesin bildiğini de vurgular (Cic. Ad Brut 1.15.2).[72] Brutus ise, özellikle ilk başlarda, Cicero'ya karşı çok daha yumuşak başlıdır; söylevlerini över ve sıklıkla onun fikrini sorar, onu neyin memnun edeceğini bilmek ister. Fakat daha sonra 43'ün yaz aylarındaki mektuplarda ilşkilerinde gerginlikler başlar (Tablo 1).

Gowing, Cicero'nun bu mektuplarının Roma Cumhuriyetinin içinde bulunduğu durumu açıkça tarif ettiğini ve onun gözünde politik yozlaşma ve liderlik boşluklarının Roma Cumhuriyetinin çöküşüne yol

[67] "…perditissimi hominis et turpissimi M. Antoni"
[68] "... in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur; id accidit M. Lepidi scelere et amentia."
[69] "…cum mihi tantum sumpserim ut gubernacula rei publicae prehenderem."
[70] "…nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae."
[71] "…Ego hic cum homine furioso satis habeo negoti, Servilio; quem tuli diutius quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa, ne darem perditis civibus hominem parum sanum illum quidem sed tamen nobilem quo concurrerent"
[72] " … sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo ut neminem diligentius."

açtığını ifade eder (Gowing 1988: 73). Cicero'nun "iç hastalık" *(intestinum malum)* ifadesini Gowing'in bu yorumuyla da birleştirirsek Cicero'nun bahsettiği iç hastalığın politik yozlaşmalar ve liderlik boşlukları olduğunu anlamak mümkündür. Yorumu daha da genişletirsek, bu hastalık, Roma'nın içindeki düşmanlıkları, çatışmaları tanımlar ve siyasi rakiplerin birbirine düşmesi, liderlik krizleri ve özellikle Caesar'ın yükselişiyle artan otoriter yönetim anlayışının halkın içinde yarattığı kutuplaşmayı ifade eder. Örneğin yine aynı mektupta Cicero Brutus'a, " ancak yine de tüm dirayete ve cesarete rağmen toplum gergin…" sözlerini yazarak halkın içinde bulunduğu psikolojik durumdan bahsetmiştir (Cic. Ad. Brut.1.17.3.).[73] Caesar sonrası dönemin halk arasındaki yansımasını ifade eden bu cümle, Tatum'un görüşüne göre, Roma'nın son yıllarındaki huzursuzluğun yalnızca Caesar'ın siyasi gücünden değil, aynı zamanda politik elitler arasındaki bölünmelerin oluşturduğu toplumsal yapının kırılganlığından ve bunun sonucunda meydana gelen gerginlikten kaynaklandığını yansıtmaktadır (Tatum 2003: 118). Tatum'un da bu görüşüne dayanarak *Epistulae Ad Brutum*'un tarihsel anlamda değerini belirlemek adına, Roma Cumhuriyetinin son yıllarındaki içsel çöküş, yalnızca Caesar gücünün artışından değil her alanda meydana gelmiş toplumsal bölünmelerden de kaynaklanır.

Bu bağlamda Cicero ve Brutus arasındaki mektuplaşmalar, Roma Cumhuriyetinin sonu ve yeni bir dönemin başlangıcı arasındaki bunalımın entellektüel bir bakış açısıyla tarihe yansımasıdır. Bu bunalımı Bowersock, Cicero'nun idealleriyle toplumsal gerçeklik arasındaki uçurum olarak ifade eder; Roma Cumhuriyetinin eski yapılarının korunması çabalarının, artan politik ve sosyal bölünmeler karşısında zorlaştığını ileri sürer (Bowersock 1979: 93). Fakat bu konuda Tempest daha farklı bir yaklaşım gösterir; Roma halkının Geç Cumhuriyet döneminin siyasetine gerçekte ne derecede katıldığını ve onu ne kadar etkilediğini tam anlamıyla ölçmenin zor olduğunu ifade eder (Tempest 2017: 76). Tempest'in bu görüşü Cicero'nun Brutus'a ilettiği, halkın gergin olduğu fikri için bir soru işareti oluşturabilir. Tarihsel anlamda bu mektubun da Cicero'nun diğer mektuplarında olduğu gibi kişisel yargılar ve Cicero'nun Brutus üzerinde kendi oluşturmak istediği algıyı içerdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, mektupları tarihsel belge olarak incelerken objektifliği korumak için tek taraflı incelemeden kaçınmamız gerektiği sonucuna varılabilir.

3.4. Mektuplaşmalarda Cumhuriyet Anlayışının İnşası ve "Res Publica" Kavramı

Mektuplarda sıkça ele alınan Cumhuriyet anlayışını, özellikle Cicero ve Brutus'un *res publica* kavramını nasıl anlamlandırdıklarını ve bu kavrama ne şekilde yaklaştıklarını irdeleyerek daha iyi kavrayabiliriz. Bu bağlamda, Cicero *res publica* kavramını, Roma Cumhuriyetinin tarihi boyunca, devletin halkın çıkarlarını gözeten bir yapı olarak tanımlamıştır; krallık gibi rejimlere karşı sert tutumuyla "Devletin sadece kraldan değil, krallıktan da kurtulmasının beni memnun edeceğini

[73] "…sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas."

biliyorsun" (Cic. Ad. Brut. 1.5.1.) [74] sözlerini sarf etmiştir. Fakat Cicero, Caesar'ın yükselişiyle bu kavramın da yozlaşarak siyasi istikrarsızlığa da yol açtığını da savunur (Fox 2019: 112). Gowing de Fox'un bu yorumuna benzer şekilde, Roma'daki *res publica* kavramının sadece bir yönetim şekli değil, toplumun ahlaki ve felsefi temellerini oluşturan bir yapı olduğunu, Cicero'nun da bu yapıyı savunarak aslında Roma'nın özgürlüğünü ve adaletini korumaya çalıştığını ifade eder. (Gowing 1990: 99). Tam bu dönemde Caesar'ın öldürülmesi, Brutus ve Cicero'yu ile ortak bir *res publica* düşüncesi çatısı altında birleştirir; ikisi de tek adam rejiminin ortadan kalkmasını cumhuriyetin yeniden tesis edilmesini çok önemli bir adım olarak görürler. Ancak, yozlaşan bu yapı, onların inşa etmek istediği ideal cumhuriyet anlayışı ile örtüşmez. Bu noktada da birbirlerine sürekli yapmaları gerekenlerden bahsedip, kurtuluş için çare arayışlarına girdiklerini görürüz.

Cicero ve Brutus'un Cumhuriyet anlayışlarında tutumları da bazı noktalarda farklılık gösterir. Örneğin Cicero, " Brutus, şimdi senin savaşın tüm karakteriyle ilgili görüşüne gelelim. Gördüğüm o ki, sen yumuşak başlılıktan hoşlanıyor ve en büyük kazancın bu olduğunu düşünüyorsun. Hoşgörüye başka meselelerde ve başka zamanlarda yer vardır ve olmalıdır da ama ya şimdi ne oluyor Brutus?" [75](Cic. Ad. Brut. 1.5.5) sözleriyle Brutus'un Antonius tarafında olan Dolabella'ya ılımlı yaklaşımını eleştirir. Çünkü Cicero'ya göre bu tehlikeli bir hoşgörü şeklidir; bir mektupta Brutus'u cömertliğinin iradesizlik gibi görünmemesi hakkında uyarır ve sadece Mektup 6'da Brutus'un hoşgörüsüne katılmadığını ardı ardına üç kere yineler.

Cicero ve Brutus arasında konuşmalarda sıkça geçen bir diğer unsur birbirleri ile istişare ettikleri Roma'daki diğer güçlü figürlerdir. Örneğin, Dolabella[76] ve daha sonraki mektuplarda adı geçen Lepidus[77] ve Antonius da Cumhuriyet için tehlikelidir ve zafer kazandıkları takdirde hem cumhuriyete hem de kendilerine (Brutus ve Cicero) acımayacak karakterlerdir (Cic. Ad Brut.1.5.5).[78] Cicero, karşılaştıkları tehlikelerin umduğu gibi sona erdiğini belirterek, artık tüm dikkatlerini Dolabella'nın yenilgiye vermeye odaklanmaları gerektiğini belirtir (Cic. Ad Brut. 1.9.2).[79] Cicero ve Brutus'un *res*

[74] "scis mihi semper placuisse non rege solum sed regno liberari rem publicam."

[75] "sed veniamus ad nostrum bellum, omne quod video, ut tu mollities placeat, id reipublicae utilissimum putas. Aliis temporibus... at quomodo nunc agitur, Brute?"

[76] Tam adı Lucius Aurelius Cotta Dolabella'dır. Dolabella, Roma Cumhuriyeti'nin son yıllarında önemli bir figürdür ve mektuplaşmalarda sıkça adından söz edilir. Kendisi Roma'nın önemli aristokrat ailelerinden birine mensuptur. Özellikle Caesar'ın ölümünden sonra önemli bir figür haline gelir. Burada adı geçmesinin nedeni MÖ. 43'te Dolabella, Marcus Antonius ile birlikte konsül olur ancak Caesar'ın hayatta kalan destekçileriyle yaşadığı gerginlikler sonucunda görevde kalamaz. Cicero, Brutus'a yazdığı mektuplarda Dolabella'yı, Caesar'ın ölümünden sonra Roma'daki siyasi karışıklıklara dair bir figür olarak tartışır. Bu noktada mektupta Dolabella'ya Brutus'un göstermiş olduğu hoşgörüyü eleştirmiştir. (Griffin 1975)

[77] Lepidus, Caesar'ın ölümünden sonra, en yakın destekçilerinden biri olarak, üçlü yönetim sistemine katılmak zorunda kalmış ve Roma Cumhuriyeti'ni yeniden inşa etme adına daha çok bir izleyici konumuna gelmiştir. Cicero, Lepidus'un zayıflığını ve kararsızlığını eleştirirken, onun Cumhuriyetçi idealleri savunma noktasındaki eksikliklerine vurgu yapar (Viroli 2002).

[78] "…Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum; praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus esse solet debetque clementiae. nunc quid agitur, Brute?"

[79] "…quo magis nunc liberati, ut spero, periculis in Dolabella opprimendo occupati esse debemus."

publica karşısındaki düşmanları aynı olsa da onlara yaklaşımları ve eylemleri farklıdır. Brutus hoşgörülü ve ılımlı bir yaklaşımı benimseyerek dikkatleri yeniden üzerine çekmek istememişse de Cicero daha sert ve düşmanı ezmeye çalışan girişimleri benimser. Bu farklarını, açıkça dillendirir: "Devletin zirvesi ile ilgili görüşüm seninle hep aynı, belki bazı yaklaşımlarım farklı, benim yaklaşımım daha farklı, sen daha ılımlısın." (Cic. Ad Brut. 1.5.1) [80]ifadeleri, Brutus'un "cömertliğinin iradesizlik gibi görünmemesini" isteyen bir tavrı olduğunu gösterir nitelikte olarak değerlendirilebilir.

Bu farklılıklar, her iki figürün Roma Cumhuriyeti'ne dair ideallerini nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgilidir. Brutus, daha çok Roma'da monarşinin yeniden doğmasına karşı olan bir figür olarak Cumhuriyetçi idealleri savunurken, Cicero daha pragmatik ve geleneksel bir yaklaşımla Cumhuriyetin ahlaki ve erdemli yapısının korunması gerektiğini vurgulamıştır. Son mektuplarından birinde, Caesar suikastinin büyük bir girişim olmasına rağmen aslında işe yaramadığını vurgular; " Zira geri çekiliyordun Brutus, tam anlamıyla geri çekiliyorsun, öyle ya, bizim Stoacılar kaçmanın bilgeye yakışmadığını söyler" biçiminde Brutus'ten yana yakınmıştır (Cic. Ad Brut. 1.23.6).[81] Sürekli olarak, Brutus'un harekete geçmesini, somut adımlar atmasını ister; acele etmesini salık verir. Brutus'un genel olarak daha az mektup yolladığını da düşündüğümüzde konuyla bağlantısının bazı zamanlarda Cicero kadar iyi olmadığı kanısına da varabiliriz. Brutus'un az sayıda yazdığı mektuplarında Cicero'nun bazı davranışlarını da eleştiren cümlelerine rastlarız: "…Cicero, hem benim hem de devlet için son derece kıymetli, iyi ve cesur bir adamsın ama bana öyle geliyor ki bu konuda umuduna aşırı bel bağlıyor ve biri doğru bir şey yaptığında, hemen ona her şeyi verme ve cömertçe verdiklerinle, zihni yozlaşıp kötü kararlar almaya yönlenemezmiş gibi onun önünü tümüyle açma eğiliminde oluyorsun. Öyle iyi niyetlisin ki, bilhassa ortak esenlik söz konusu olduğunda dürüst yüreğinden ötürü uyarılmaktan rahatsız olmayacaksın. Ancak yine de sana doğru görünen şeyi yapacaksın.'' (Cic. Ad Brut. 1.10.3). [82] Bu sözlerle Brutus, Roma'daki siyasi çöküşün hızlandırdığı, yozlaşmış ilişkilerin tehlikesini göremeyen Cicero'yu uyarmak ister. Diğer yandan ikisinin fikir olarak Res Publica'yı savunan iki Romalı ama bir yanda da Roma'nın içinde bulunduğu durumu farklı değerlendiren karakterler olduğu yargısına varabiliriz.

Brutus'a göre Cicero herhangi bir noktada erdemli bir davranışta bulunan insanlara lüzumsuz derecede fazla güvenmekte, bu insanlara her türlü desteği sorgusuz sualsiz vermektedir. Buna karşılık, Cicero Brutus'u fazla hoşgörülü ve ılımlı olmakla eleştirse de Brutus' a göre Cicero'nun da hataları vardır. Mektup 10'da sefil duruma düşmüş kişileri aşağılamamanın, insanlara sonsuz tavizler vermekten daha

[80] "...tu lenius, immortali omnino cum tua laude."

[81] "...cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici nostri negant fugere sapientis."

[82] "….qua in re, Cicero, vir optime ac fortissime mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute."

iyi olduğunu ileri sürerek bu fikrini vurgular. Aynı mektupta yine düşmanlara (Antonius ve taraftarları) "vatandaş" dediğini, zira senatonun henüz haklarında bir hükme varmadığını belirtir (Cic. Ad Brut. 1.10.2).[83] Bu bağlamda düşünüldüğünde, Cicero'nun erdemli olmak gibi stoacı düşüncelere yönelik zaafı, Brutus'e göre gerçekleri görmesine ve tarafsız düşünebilmesine engel olmaktadır.

Brutus'e göre, özellikle Iulius Caesar'ın iktidarı ve arkasındaki bakiyeleri büyük bir tehdittir ve onunla birlikte olan Antonius gibi karakterlere karşı da dikkatli olunması gerekir. Çünkü, yukarıda da değindiğimiz gibi Cicero'nun Antonius konusunu başlarda bir tehdit olarak görmediğini, aksine Antonius'un peşinden giden herkesin Roma'da düşman ilan edildiğini Brutus'a haber verdiğini biliyoruz (Cic. Ad Brut. 1.8.1).[84] Buna mukabil Brutus, Cicero'ya bir hitabında, "…Antonius başka birinin geride bıraktığı bir krallık aygıtını kendi için bir krallık fırsatı gibi kullanmışken, kendisini öldürülmüş bir tiranın değil, bizzat Senatus'un otoritesinin yerine koyarak dilediği yetkiye erişmeyi arzulayan birisinin zihniyetinden ne bekliyorsun?" (Cic. Ad Brut.1.11.3).[85] sözleriyle Antonius'un fırsatçılığına dikkat çekmek istemiştir. Ard arda yazdığı bu mektuplarda, sıklıkla bu düşüncesinin altını çizmek istediğini görürüz. İki figürün arasındaki en büyük görüş ayrılığı ise Octavianus hakkındadır; bu ayrılık mektuplar ilerledikçe giderek şiddetlenmiştir. Cicero Octavianus'a daha olumlu yaklaşmakta, onu etki altına alınabilir ve kendi saflarına çekilebilir biri gibi görmektedir. Brutus ise onunla herhangi bir ittifak kurma çabasına kesinlikle karşıdır, Octavianus'un da tıpkı Caesar gibi bir tiran olacağını düşmektedir. Son mektubunda, Cicero'nun Octavianus'a mektup yazmasının bile ona acı verdiğini ifade eder. (Cic. Ad Brut. 1.25.1).[86] İkisinin arasındaki bu düşünce farkları, Roma'da meydana gelen yozlaşmanın sonucunda *res publica* fikrini pratikte uygulamada zorlandıklarını düşündürmektedir. Fott'a göre, Cicero'nun politikada pragmatizmi savunması, Brutus'un ise Cumhuriyetin kurtuluşu için radikal bir yol izlemesi, ikili arasındaki iş birliğini zorlaştırmış ve ittifaklarının başarısız olmasına yol açmıştır (Fott 2005: 110-115).

İkili arasında fikir bazındaki bu farklılıklar dışında kişisel farklılıklar da ittifakın devamında sıkıntılar çıkarmaktadır. Simon'a göre, bu durumun nedeni, Cicero ve Brutus arasındaki kişisel farklılıklar ve ideolojik çatışmalar, onların politik müttefikliklerini zayıflatmış ve Cicero'nun pragmatik yaklaşımının Brutus'un radikal eylemleriyle uyumsuz olmasına yol açmıştır (Simon 2002: 145-150). Simon'un bu görüşünden hareketle başta Caesar suikasti gibi radikal bir eylemin kahramanı olan Brutus'un, daha sonra pasif bir tavır takınması ve daha önce de bahsettiğimiz gibi aile ilişkileri konularını da

[83] "…Multo equidem honestius iudico magisque quod conducere possit rei publicae miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus quae cupiditatem et adrogantiam incendere possint."
[84] "… hostes autem omnes iudicati qui M. Antoni sectam secuti sunt."
[85] "…. quod si Antonius ab alio relictum regni instrumentum occasionem regnandi habuit, quonam animo fore putas si quis auctore non tyranno interfecto sed ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse?"
[86] "…at dolore quantum maximum capere animo possum eadem illa pars epistulae scripta ad Octavium de nobis adfecit."

mektuplarına katması ile asıl amacın dışına çıkması, yani Cicero'nun benimsediği pragmatik yaklaşımdan giderek uzaklaşması, *res publica* ittifaklarının omurgasını adeta bozmuştur. Kurt da bu bağlamda, Brutus'un Caesar'a karşı düzenlediği suikast sonrasında yalnızlaştığını ve siyasi çekişmelerin ortasında kaldığını, bunun da Cicero'nun desteğini kaybetmesine yol açtığını ve Cicero'nun da artık Brutus'un radikal hareket düşünesine karşı mesafeli durduğunu ileri sürmüştür (Kurt 2004: 199). Bu düşünceyi destekleyen bir argüman da Cicero'nun Brutus'e yalvararak acele etmesini istemesi, olayları akışa bırakmaması ve o cesaretli tavrı (Caesar suikastı) ile özverisini yeniden devreye sokarak, devleti bu son aşamada özgürleştirmesini istemesidir. Bu bağlamda artık Cicero'nun Brutus'e tavrı özellikle 17. Mektup (Resim 4-5-6) ve sonrasındaki mektuplarda artık hızlı hareket etmesi yönündedir. Tüm bu süreçlerden çıkarılan bir varsayım olarak; Brutus, Caesar suikastına karışmıştır fakat, bu suikaste karışma fikri kollektif bir bilincin ürünü olduğu için Cicero'nun sıkça mektuplarda Brutus'a *res publica*'nın kurtuluşunun onun elinde olduğu misyonu yüklemesinin Brutus'e ağır bir stres yaşattığı öne sürülebilir.

3.5. Mektuplaşmaları Siyasal Vasiyet Olarak Okumak: Cicero'nun Cumhuriyetçi Değerlerin Korunmasına Yönelik Son Çabaları

Siyasal vasiyetler genellikle, politik figürler tarafından bırakılan, onların değerli kıldıkları idealler ve ilkeler doğrultusunda gelecekteki nesilleri yönlendirmeyi amaçlayan miraslar olarak anlaşılır (Skinner 2002: 145). Skinner'ın bu görüşü bağlamında Cicero'nun Brutus'a yazdığı mektupların, Roma için bir dönüm noktası olduğunu da düşünürsek, siyasal vasiyet niteliği taşıyan bir eser olarak okunması gerektiğini de düşünebiliriz. Fox, Cicero'nun Brutus'a hitap ettiği bu mektup koleksiyonunda, Cicero'nun Roma tarihine dair bir değerlendirme yaptığı, siyasi gücün nerede olduğunu ve hangi şekilde etkili olacağını araştırdığı bir siyasal vasiyet olarak değerlendirilmesi gereken bir örnek niteliğinde olduğunu belirtir (Fox 2007: 205).

"Siyasal vasiyet" kavramının vurgulanma nedeni, Cicero ile Brutus arasındaki mektuplarda, değişen ve çöken bir rejimin ardından yaşanabilecek zorluklara dikkat çekilmesidir. Cicero'nun bilinçli bir siyasi vasiyet hazırlamak niyetinde olup olmadığı hakkında net bir ifadesi yoktur. Ancak, Fox ve Skiner bu mektuplarıa tam bir siyasal vasiyet niteliği yüklerler. Bu görüşlere göre, Cicero bu siyasal vasiyet benzetmesi kavramında uygulayıcıyı da Brutus olarak belirler ve mektuplarında sıkça da buna yer verir. Cicero, Brutus'a "…Bu dönemde her şey yolunda giderse devletin daha iyi olmasının sana bağlı olduğunu, aksi durumda ise senin sayende düzelmesi gerektiğini aklından çıkarma." (Cic. Ad Brut. 1.1.3)[87] hitap şekliyle adeta ona cumhuriyetin varisi rolünü yükler. Cicero, varis gibi düşündüğü

[87] "…quam ob rem ita te para, Brute, ut intellegas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem reciperandam."

Brutus'a mektuplarında, Roma Cumhuriyeti'nin ideal bir biçimde devam etmesi için sık sık önerilerde de bulunur. Bu önerilerde, Cicero her zaman Brutus'tan umutludur ve kendisini daha genç, *res publica* ve *res publica* düşüncesini Roma'da kendisinden sonra sırtlayacak bir kişi olarak görür. Fakat mektuplar ilerledikçe Cicero'nun bu düşüncesinde de umutsuzluğa düştüğünü, Brutus'un eylemlerinin yavaşladığını ifade ettiğini görmekteyiz. Buna bir örnek olarak şu verilebilir: Genç Caesar (Octavianus)'un konsül olması için Roma'da bir hareketlenme başlaması ile Cicero tehlike çanlarının çaldığını anlar (Cic. Ad Brut.1.17.3). Çünkü, Cicero daha önceleri Octavianus' u genç ve güçlü bir lider olarak görüp, onu cumhuriyetin geleceği adına desteklemiştir. Fakat Roma'da mevcut olan siyasi kaos ve Caesar'ın ölümünden sonra ortaya çıkan güç boşluğuna karşı konsül seçilmesi halinde nasıl bir tutum alacağını sorgulamaya başlar (Viroli 2002: 152). Bir bakıma Octavianus'un konsül olması Cicero açısından Roma için bir belirsizlik taşımaktadır (Fott 2014: 64). Cicero hala ona güvendiğini, ama pek çok insanın onu yanlış yönlendirdiğini ve Octavianus'un konumunu değiştirmesinden korktuğunu belirtir (Cic. Ad Brut. 1.174). Octavianus konusu bu durumdayken Brutus'un eylemsizliğinin bu şekilde devam etmesi ile işlerin aleyhlerine döneceğinin farkındadır.

Octavianus meselesi haricinde Brutus'un da Antonius'un güçlenmeye başladığı ilk dönemde, "*Antonius hala bizimle, ancak hakikat tanrısı aşkına, bu adamın yalvarmalarından etkileniyorum ve başkalarının çılgınlığının onu ele geçirmesinden korkuyorum. Gerçekten rahatsızım. Seni neyin memnun edeceğini bilseydim kaygıdan kurtulurdum, zira en iyisinin bu olduğuna ikna olurdum. Bu yüzden seni neyin memnun edeceğini bana bildir.*" [88] sözleri de kendisini bu "cumhuriyet varisi" beklentisinin baskısı altında hissettiğinin bir göstergesi olabilir (Cic. Ad Brut.1.2.2). İlk mektuplarında bile bundan bahseden Brutus'teki rahatsızlık duygusu ve Cicero ile olan iletişimdeki anlaşmazlık, Brutus'u eyleme geçme konusunda geciktiren faktörler arasında olabilir.

On yedinci mektubun yazıldığı tarih 43 yılının Haziran ortasına denk gelir ki bu dönemde Octavianus ve Antonius ittifakında da bazı çatırdamalar başlamıştır. (Bknz: Ek-2).Antonius'tan nefret ettiği bilinen Cicero, onu "yabani hayvan"[89] *(bestia ferox)* olarak nitelemektedir (Özaktürk 2000: 165). Bu bağlamda Cicero'nun Antonius'a olan bu kişisel husumetinden dolayı nesnel olamayacağını da düşünmek gerekir.

Buna mukabil, 43 yılında *Philippicae* söylevlerinde Antonius'un açıklarını ifşa ettiği pasajlar yer alır. *Philippicae* söylevinden bir pasajda,

[88] "… Antonius adhuc est nobiscum, sed me dius fidius et moveor hominis precibus et timeo ne illum aliquorum furor excipiat. plane aestuo. quod si scirem quid tibi placeret, sine sollicitudine essem; id enim optimum esse persuasum esset mihi. qua re quam primum fac me certiorem quid tibi placeat."

[89] Buradaki '"yabani hayvan'' nitelemesi Cicero'nun *Sekizinci Philippicae Söylevi'*nden alıntılanmıştır. Cic. Philip. II. 52.

"...Bu adamın (Antonius), kentte konsüllük yaptığı sırada devletin parasını çarçur etmek, sürgündekileri yasa olmadan çağırmak, ayrıcalıkları satmak, eyaletleri Roma halkının egemenliğinden çıkarmak, parayla satmak, devlete zorla yasalar koymak, senatoyu silahlarla ya kuşatmak ya da kapatmak gibi işlediği sayısız suçları bir yana..." (Cic. Philip. II.20).

İfadeleri açıkça Antonius'u ifşaladığını ve ona husumet gösterdiğini göstermektedir. Öyle ki Antonius, Roma siyasal tarhinde çok kötü bir kişilik olan Sulla'dan bile aşağıda görülmektedir (Özaktürk 1999: 305). Cicero'nun Antonius'a olan bu nefreti ve bu düşünceleri nedeniyle de Octavianus'u kendi safına çekmeye çalıştığını öne sürebiliriz çünkü Octavianus Caesar'ın varisi[90] konumuyla da Roma'nın geleceği için zaten önem arz etmektedir. Fakat *res publica* nın son dönemlerinde Octavianus'u desteklemeye devam eden Cicero'nun karşısında Brutus elimizdeki edisyonun kendisine ait son mektubunda, "Octavianus sayesinde var olmaktansa hiç olmamanın daha iyi olduğunu"[91] belirterek adeta artık Cicero ile yollarını bu noktada ayırdığını belirtmiştir. Hatta Octavianus'un Roma'daki varlığını kabul etmenin onun Caesar suikastını bile boşa çıkaracağı —zira o öldükten sonra yine köle olacaksak onun ölümüne niye sevindik —[92] ile aynı anlama geldiğini düşünmektedir (Cic. Ad Brut. 1.25.4; 1.25.2). Hatta Octavianus'a boyun eğdiğine göre Cicero'nun *res publica*'dan çok kendi yaşamına değer verdiğini söyleyerek aralarındaki anlaşmazlığa son noktayı koyar (Cic. Ad Brut. 1.25.6). [93]Aralarındaki bu görüş ayrılığının netliğini de mektubun sonunda, Cicero'nun Octavianus'tan hiçbir ricada bulunmaması ve kendine güvenerek ayağa kalkması gerektiği ile bitiren Brutus'un bu cümlelerinden anlıyoruz (Cic. Ad Brut. 1.25.10)[94]. Ayrıca erdem, cesaret ve onur gibi bir Romalı için önemli olan kavramların da Brutus ve Cicero açısından farklı değerlendirildiğini de görmekteyiz. Bunu Brutus, Cicero'ya karşı son mektubunda sıkça dolaylı eleştirilerle yaparak vurgular. Cicero'nun Octavianus'a ricacı olmaya devam ederse ondan uzak duracağını nerede özgür olursa oranın kendisi için Roma olacağını, onurlar ve başkalarının sunduğu tatlı yaşamla yaşamaya karar verenlere de acıyacağını belirterek adeta Cicero'ya rest çekmektedir. Öyle ki Cicero'ya başkaldırır bir üslupla konuşur:

"İnsanlar hatırladıklarına değil, korktuklarına dikkat kesilmeli! Antonius hayatta ve ordusunun başında, Caesar'la ilgili yapılabilecek ve yapılması gereken her şey yapıldı, hiçbir şeyin geri döndürülmesi mümkün değil" (Cic. Ad Brut. 1.25.8).[95]

---

[90] Augustus konumu kastedilmektedir.

[91] "… atqui non esse quam esse per illum praestat. ego me dius fidius non existimo tam omnis deos aversos esse a salute populi Romani ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum."

[92] "…cuius interitu quid gavisi sumus si mortuo nihilo minus servituri eramus?"

[93] "… valde care aestimas tot annos quot ista aetas recipit si propter eam causam puero isti supplicaturus es."

[94] ''… Qua re non Octavius est rogandus ut velit nos salvos esse.'' Bu cümle Brutus'un son cümlesidir ve bu cümlelerden sonra Octavianus üstünlüğünü kabul eder kendi onuru adına intihar eder. Fakat bu konuda ardında bıraktığı başka mektup bulunamamaktadır.

[95] "… aut longe a servientibus abero mihique esse iudicabo Romam ubicumque liberum esse licebit, ac vestri miserebor quibus

Böylece, bu son mektup bağlamında Brutus tarafında Cicero ile ittifak köprülerinin yakıldığını söylemek mümkündür. (Bknz: Ek-3)

Nihayetinde mektup koleksiyonu Cicero ve Brutus açısından ayrı ayrı incelendiğinde Cumhuriyeti kurtarmak niyetiyle yola çıkmış bu iki Romalının uğradıkları hezimetin de mektuplara farklı yansıdığı görülmektedir. Brutus için bu hezimetin başlangıcı, uzun bir süre Caesar'ın planlarına karşı iyimser bir tutum sergilediği, ancak 44 yılının başlarında Caesar'ın kendisini sürekli olarak diktatör ilan edip tanrılaştırmasıyla büyük bir şok yaşadığı bir durumdur (Badien & Guerriero 2023: 2). Bu şok durumun ardından da zaten Brutus'un içinde olduğu Caesar suikastı gelir. Cicero'nun ise mektupların ilerlediği bu süreçte Brutus'un giderek artan pasifiliği yüzünden oluşmaya başlayan hayal kırıklıklarını ve bakış açılarının farklılaştığını görmekteyiz. Diğer bir açıdan da bu mektup koleksiyonunu bu bağlamda incelerken, Roma Cumhuriyetinin bu önemli hatiplerinin hem siyasi ideallerinin hem de Roma'nın yapısal çöküşünü temsili olarak sunduğunu görürüz. Sumner'ın da ifadesi ile bu mektuplar, Cumhuriyetin yeniden inşa edilmesi olasılığına karşı büyüyen hayal kırıklığını yansıtır (Sumner 1973: 113). Bu iki önemli Romalı, Roma Cumhuriyeti'nin imparatorluğa dönüşen bu döneminde yalnızca politik etkilerle değil, aynı zamanda içsel dünyalarında yaşadıkları yıkıcı etkilerle de yüzleşmişlerdir.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusu, M.Ö. 1 yy'da çöküşe geçen Roma Cumhuriyetinin önemli siyasetçilerinden Marcus Tullius Cicero'nun edebi kişiliği, siyaset anlayışı ve mektup koleksiyonlarından Epistualae Ad Brutum adlı eserinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Geç Roma Cumhuriyeti'nin entelektüel ve siyasi çalkantıları içinde Cicero'nun edebi ve siyasi kişiliği bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle Cicero'nun hitabet gücü, entelektüel birikimi ve siyasi konumlanışı, dönemin siyasi yapısını anlamada temel bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Cicero'nun yalnızca bir hatip ya da düşünür değil, aynı zamanda Roma Cumhuriyetinde siyasi temsil gücü ile tanınan bir kişidir. M.Ö 44 Mart ve 43 Temmuz ayları arasında yazılan *Epistulae Ad Brutum* adlı mektup koleksiyonunun detaylı incelenmesi ile bu durum ele alınmaya çalışılmıştır. Elbette ki tezin konusu olan bu mektup koleksiyonuna gelene kadar Cicero'nun birçok mektubuna rastlamaktayız. Fakat *Epistulae Ad Brutum*'un diğer mektup koleksiyonlarından farklı olarak *res publica*'nın akıbeti üzerine yoğun bir tartışma niteliği taşıdığı ileri sürülmeye çalışılmıştır. Bunun yanında res *publica* rejiminin çöküşü sürecinde, Cicero ve Brutus dışında Roma Cumhuriyeti siyasetinde aktif rol oynayan *Marcus Antonius, Sulla, Dolabella* gibi diğer siyasi figürlerin de bu döneme etkileri araştırılmış, bu süreçlere olan etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Tezde ağırlıklı olarak antik kaynaklardan faydalanılmış, bunun yanında çağdaş araştırmalara da başvurarak çeşitli görüşlerden bazı ortak varsayımlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan Cicero'nun Roma Cumhuriyeti'nin yıkılış sürecindeki durumu ve onun döneme politik etkisine, Pompeius ve Caesar'a karşı takındığı tutum ise Cumhuriyet krizini ve devletin içinde bulunduğu krizine de değinilmiştir.

Cicero, Brutus ile olan bu mektuplaşmalarında, *res publica*'yı bireylerin çıkarlarının üzerinde, ortak iyiyi hedefleyen bir siyasal düzen olarak tanımlar. Mektuplarında Brutus'a, cumhuriyetin korunmasını her türlü kişisel onur ve menfaatin önünde tutması gerektiğini hatırlatır. Bu bağlamda *res publica*, özgürlüğün ve yurttaşlık sorumluluğunun temel zemini olarak ortaya çıkar. Fakat Brutus ile ideolojik farklılıklar zamanla belirginleşmeye ve derinleşmeye başlar. Cicero, Brutus'u özgürlüğün ve cumhuriyetin kahramanı olarak görse de mektuplarda ikili arasında önemli görüş ayrılıkları açığa çıkar. Cicero aktif ve sert bir siyasal mücadeleyi savunurken, Brutus daha temkinli bir strateji benimser. Bu farklılık, cumhuriyetçi ideallerin ortak paydasına rağmen ciddi gerginlikler doğurur.

Caesar'ın öldürülmesi sonrası oluşan otorite boşluğu, *Marcus Antonius* ve *Octavianus*'un yükselişiyle birleşerek Roma'da yeni bir güç dengesi yaratmıştır. Cicero, bu süreçte cumhuriyetin çöküşünü engellemeye çalışsa da Brutus'un pasifliği ve aristokratik çekinceleri, ortak bir cumhuriyetçi cephe oluşturulmasını engellemiştir. Cicero ve Brutus arasındaki ortak bir stratejinin bir türlü

oluşturulamaması Roma Cumhuriyeti'nin çözülme sürecini aksine hızlandırmış, Antonius ve Octavianus gibi figürlerin güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, mektuplar, siyasi idealler ile siyasi gerçeklik arasındaki kopuşu da belgelemektedir. Mektuplar, bu dönemin siyasal ikilemlerini ve çözülme sürecini birinci elden yansıtmaktadır. Mektupların tarihsel mirası ise; Cicero ve Brutus'un *res publica*'nın son savunucularından olması ve düşüncelerini kendi açılarından ifade etmeleri bağlamında değerlendirilebilir. Her ikisi de farklı ifadelerle anlatmak istese de daima yaptıkları *res publica* vurgusu, Roma siyasi düşüncesinde devletin halkın ortak çıkarına hizmet eden bir kurum olması gerektiği fikrini güçlendirmiştir. Bu anlayış, sonraki yüzyıllarda hem Roma hukuk geleneğine hem de modern siyasal teorilere ilham kaynağı olmuştur.

Tezin temel odaklarında biri, Roma'da siyaset ve edebi yapılanmanın bağlamında Cicero'nun Brutus ile olan mektuplaşmaların tarihsel bağlamda derinlemesine incelenmesidir. Bu mektuplar yalnızca iki siyasetçi arasındaki özel yazışmalar değil, aynı zamanda iç savaşın eşiğindeki Roma'nın siyasi, ideolojik ve ahlaki tartışmalarına ışık tutan belgelerdir; bu iki önemli Romalı arasındaki içsel çekişmeler ve stratejik farklılıklar nedeniyle de başarıya ulaşamadıklarını göstermektedir. Bu mektup koleksiyonunu ve Cicero'nun diğer mektupların, günümüzdeki mektup anlayışından ayırmak gerekir. Günümüzde mektup anlayışı ise çoğunlukla bireysel duygu ve düşüncelerin aktarımıyla sınırlıdır; ancak Cicero'nun mektupları kamusal ve siyasal işlevleri bakımından özel duyguların paylaşımından çok siyasi strateji, cumhuriyetin geleceği ve devlet işleri üzerine yoğunlaşır. Retorik üslup bakımından bu konuyu irdelediğinde Cicero, mektuplarında hitabet ve ikna unsurlarını yoğun biçimde kullanır; adeta senatoda konuşuyormuş gibi yazdığı görülür. Tarihsel belge niteliği taşıması açısından baktığımızda, Cicero'nun mektupları, Brutus'un ötesinde bir okuyucu kitlesi tarafından, gelecekte okunacağını bilen bir yazarın kaleminden çıkmıştır. Modern mektuplar ise genellikle sadece muhataba yöneliktir ve kamusal dolaşıma girme niyeti taşımayabilir. Bu bağlamda bu çalışmanın genel bulgusu, Cicero'nun *res publica* düşüncesinin Roma Cumhuriyeti'nin değerler sistemini anlamada temel bir anahtar olduğu ve Brutus'la mektuplaşmalarının bu düşüncenin en canlı yansıması olan tarihi belgeler niteliğinde olmasıdır. Nihayetinde, Cicero ile Brutus arasındaki mektuplaşmalar, modern mektup anlayışından farklı olarak yalnızca bireysel iletişim aracı değil, aynı zamanda siyasal söylemin bir uzantısıdır. Cicero'nun üslubunda, özel yazışmadan çok senato kürsüsünde sergilenen hitabetin izleri hissedilir. Bu mektuplar, *res publica*'nın geleceğine dair bir düşünce platformu olarak günümüz kişisel mektuplarından ayrılır.

Bu tezin amaçlarından bir diğeri, Cicero'nun metinlerini sadece retorik bir anlatım biçimi olarak değil, siyasi mücadelelerin yürütüldüğü araçlar olarak yorumlamaktır. Brutus ile yazışmaları başta olmak üzere, söylevleri ve savunma metinleri tarihsel ve bağlamsal analiz ile ele alınmış; Cicero'nun düşünsel dünyası, retorik teknikleri ve siyasi duruşu dönemin diğer aktörleriyle birlikte

değerlendirilmiştir.

Bu tezin ana fikrini oluşturan yönlerinden en önemlisi, Roma Cumhuriyetinin son dönemlerinde Brutus ve Cicero gibi Roma için iki önemli Romalı elit karakterin arasında geçen mektuplaşmaların, dönemin ruhunu sadece siyasi, retorik ve edebi anlamda yansıtmadığını göstermektedir. Bu mektup koleksiyonunun bunlardan daha fazlasını içerdiğini vurgulamaktır. Bu bağlamda kastedilen, Roma Cumhuriyetinde bir devrin kapanıp Octavianus (Caesar) ile başlayan imparatorluk döneminin gelişinin gerek Cicero ve Brutus gerekse de tüm Romalılar üzerinde bıraktığı etkileri, mektupları detaylı şekilde analiz ederek vurgulamaktır. Bunu yaparken de tezi başlangıç odaklı olarak Cicero bağlamında ele almamızın nedeni, Cicero'nun tüm yaşamı boyunca Cumhuriyet savunuculuğunu tüm varlığıyla ortaya koyarak yapmasıdır. Caesar suikastı sonrasında Brutus ile olan siyasi amaç ve dostluk yönüyle de güçlendirilmiş, fakat fikir ve karakter ayrılıkları nedeniyle işbirliği içinde çıkılan yolda hayalkırıklığına uğranmıştır

Tezin son bölümünde *Epistula Ad Brutum* mektup koleksiyonunu incelerken özellikle bazı mektupların üzerinde durulmasının nedeni (8.-17.-25. Mektuplar gibi) bu siyasi krizin nasıl şekillendiğini göstermek açısından önemli olmalılarıdır. (Bknz: Ek1 ve Ek2). Bu yazışmalar, cumhuriyetin korunması için geliştirilen fikirlerin, pratiğe aktarılamadığı takdirde nasıl başarısızlığa uğrayabileceğini ortaya koyar niteliktedir. Temel olarak ikisinin arasındaki farkı bir cümle ile özetleyecek olursak; Cicero'nun res publica kavrayışı, özgürlük ve halkın ortak yararını merkeze alırken; Brutus'un daha aristoktarik ve çekingen tavrı bu ideallaerin yaşama geçirilmesinde ciddi engeller yaratmıştır. Dolayısıyla mektuplar, sadece birer diplomatik belge veya edebi bir metin değil, aynı zamanda siyasi düşünce tarihi açısından temel kaynaklardır. Ayrıca Tablo 1 ve 2 de mektupların tarih-olay çizelgesi ile bağlantısı kurulmuş, dönemin gelişen olayları mektupların içeriği ile bağlantı kurularak kurgulanmıştır. Çalışmada aynı zamanda Caesar, Brutus, Catilina gibi dönem figürlerinin de hitabet ve yazılı propaganda faaliyetlerine yer verilmiş; bu isimlerin kendi siyasi meşruiyetlerini nasıl inşa ettikleri, halkla ilişkilerini nasıl yönettikleri ve Cicero ile benzerlik ya da karşıtlıkları vurgulanmıştır. Böylece, yalnızca Cicero'nun değil, dönemin entelektüel ve siyasi atmosferinin çok katmanlı bir çözümlemesi yapılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Apollinaris, S. (2001), *The Letters of Sidonius* (Çev. W. B. Anderson), Cambridge, MA: Harvard University Press

Appianus, (2014), *Roma İç Savaşları* (Çev. B. Akşit), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Asconius Pedianus, Q. (2006), *Commentaries on Speeches of Cicero* (Çev. R. G. Lewis). Oxford: Oxford University Press.

Cicero M.T. (1942), *De Oratore*, (Çev. H. Rackham, E.W. Sutton), Loeb Classical Library 349, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1887), *On Friendship (De Amicitia) and Scipio's Dream*. (Çev. A. P. Peabody), Boston: Little, Brown, and Co.

Cicero, M. T. (1912–1918), *Letters to Atticus* (Çev. E. O. Winstedt.). Loeb Classical Library (Vols. 1–3). Londra: William Heinemann.

Cicero, M. T. (1913), *De Officiis* (W. Miller, Trans.). Loeb Classical Library No. 30. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1914), *De Finibus Bonorum et Malorum* (Çev. H. Rackham), Loeb Classical Library No. 40, Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1923), *Pro Archia Poeta*, (Çev. N. H. Watts), *Pro Archia. Post Reditum in Senatu. Post Reditum ad Quirites. De Domo Sua. De Haruspicum Responsis. Pro Plancio* (pp. 1–32). Loeb Classical Library No. 158. Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1923), *Pro Marcello* (Çev. N. H. Watts), In *Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro* (pp. 2–31), Loeb Classical Library No. 100. Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1958), *Pro Caelio. De Provinciis Consularibus. Pro Balbo* (Çev. R. Gardner), Loeb Classical Library No. 447, Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1991), *On duties* (Çev. M. T. Griffin & E. M. Atkins), Cambridge: Cambridge University Press.

Cicero, M. T. (1999), *Letters to Atticus, Volume III: Books 12–16* (Çev. D. R. Shackleton Bailey, Trans.). Loeb Classical Library No. 97, Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (1999), *On the Commonwealth and On the Laws* (Çev. J. E. G. Zetzel.), Cambridge: Cambridge University Press.

Cicero, M. T. (2002), *Letters to Brutus and to the Others* (D. R. Shackleton Bailey, Trans.), Loeb Classical Library No. 462, Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (2010), *Philippics 1–6* (D. R. Shackleton Bailey, Trans.; J. T. Ramsey & G. Manuwald, Revs.). Loeb Classical Library No. 189, Cambridge MA: Harvard University Press.

Cicero, M. T. (2014), *Yükümlülükler Üzerine* (Çev. C. Cengiz Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cicero, M. T. (2015), *Devlet Üzerine* (Çev. K. Dinçer), Ankara: Tübitak Yayınları.

Cicero, M. T. (2016), *Yasalar Üzerine – De Legibus* (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cicero, M. T. (2020). *İyi ve kötü şeylerin gayeleri üzerine* (C. C. Çevik, Çev.), Ankara: Albaraka Yayınları.

Cicero, M. T. (2020). *Philippicae: Marcus Antonius'a Söylevler* (Çev. H. Hüseyin Dönmez), İstanbul: Say Yayınları.

Cicero, M. T. (2021), *Atticus'a Mektuplar* (Çev. C. Cengiz Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cicero, M.T. (1997), *Şair Archias Savunması (Latince-Türkçe),* (Çev. B. Demiriş- Ç. Dürüşken), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Plutarkhos (2017*), Demosthenes – Cicero Paralel Hayatlar*, (Çev. İ. Çokona), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Plutarkhos (2019), *Sezar* (Çev. Azra Erhat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Polybius. (1922), '*Tarihler (Kitap VI, Bölüm 4)''* (Çev. W. R. Paton). *The Histories, Vol. III*., Harward: Harvard University Press.

Quintilianus, M. F. (2002), *Institutio Oratoria, (*Çev. D. A. Russell), Loeb Classical Library 124, Harward: Harvard University Press.

Quintilianus. (2019), *Hitabet Sanatı Üzerine Eğitim* (Çev. A. Arslan), İstanbul: Say Yayınları.

Sallusttius (2013), *The War with Catiline. The War with Jugurtha* (Ed. J. C. Rolfe, Trans.; J. T. Ramsey), Loeb Classical Library No. 116, Harward: Harvard University Press.

Seneca, L. A. (2010), *Bir Stoacıdan Mektuplar* (Çev. A. R. Şehri), İstanbul: Say Yayınları.

Tacitus, P. C. (1914), *Agricola. Germania. Dialogue on Oratory* (Çev. M. Hutton & W. Peterson), Loeb Classical Library No. 35. Cambridge: Harvard University Press.

Tacitus. (1914), *Dialogue on Oratory (Dialogus de Oratoribus,* (Çev.W. Peterson), In Agricola. Germania. Dialogue on Oratory (Loeb Classical Library No. 35). Cambridge: Harvard University Press.

Tacitus. (2004), *Agricola – Germania – Hitabet Üzerine* (Çev. Mehmet Ali Kaya), İstanbul: Humanitas Yayınları.

İKİNCİL KAYNAKLAR

Adams, C. E. P., & Laurence, R. (Eds.). (2001), *Travel and Geography in the Roman Empire*, Londra & New York: Routledge.

Akşit, E. (2019), *Roma Cumhuriyet Döneminde Hitabet Sanatı ve Cicero*, İstanbul: Klasik Yayınları.

Albrecht, M. (2003), *Cicero's Style: A Synopsis, Followed by Selected Analytic Studies*. Leiden; Boston: Brill.

Astin, A. E. (1978), *Cato the Censor*. Oxford: Clarendon Press.

Atkins, Jed W. (2013), *Cicero on Politics and the Limits of Reason: The Republic and Laws*, Cambridge MA: Cambridge University Press.

Aubrey, G. (1926), *Roman Education from Cicero to Quintilian,* New York: New York City Teachers College Press.

Aşkit, Ç., Kalaycıoğulları, S., Kayapınar, R., Üstünel Keyinci, C., & Öztürk, R. (Yay. Haz.). (2014), *In memoriam Filiz Öktem*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınları.

Bagnall, R. S. (1993), *Egypt in Late Antiquity,* New Jersey: Princeton University Press.

Baraz, B. (2012), *Eski Yunan ve Roma Klasikleri: Bir Çeviri Pratiği*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Batstone, W. W. , & Damon, C. (2006), *Caesar's Civil War*, Oxford: Oxford University Press.

Beard, M. (2018), *SPQR: Antik Roma Tarihi* (İ. Sağlamer, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.

Berry, D. (2005), "Oratory" In S. J. Harrison (Ed.), *A Companion to Latin Literature* (ss. 257–269), Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Bowersock, G. W. (1979), *Augustus and the Greek World*, Oxford: Oxford University Press.

Bonner, S.F. (1977), *Education in Ancient Rome: From the Elder Cato to the Younger Pliny,* California: University of California Press.

Bossier, G. (1970), *Cicero and His Friends A Study of Roman Society in the Time of Caesar* (Çev.

A. D. Jones) Londra: Ward, Lock& Co.

Blackburn & Holford- Strevens (2003), *The Oxford companion to the Year* basılmıştır Ed.), Oxford: Oxford University Press.

Blackburn & Holford- S. (2003), *The Oxford Companion to the Year,* Oxford: Oxford University.

Carcopino, J. (1951). *Cicero: The Secrets of his Correspondence* (Çev. E. O. Lorimer), Londra: Yale University Press.

Catherine, S. (2019), *Cicero, Rhetoric, and Empire*, Oxford: Oxford University Press.

Clarke, M. L. (1968), *The Roman Republic*, Londra: Hutchinson.

Cohen, J. ,(2025, 15 Temmuz), " Julius Caesar's Stabbing Site İdentified ", A&E Television Network, https://www.history.com/articles/6-civil-wars-that-transformed-ancient-rome adresinden alındı.

Corbeill, A. (2001), *Education in the Roman Republic: Creating Traditions: Education in Greek and Roman Antiquity,* (Ed. Yun Lee Too), Berlin: De Gruyter Brill.

Coşkun, A. (2017), "*Antik Kaynaklar Işığında Megalesia Festivali"*, Antalya: Disiplinlerarası Akdeniz araştırmaları Dergisi, III.

Courtney, E., (Ed.), (1996), *A handbook of Latin literature: From the earliest times to the death of St. Augustine,* Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci Publishers.

Çevik,C.C. (2002), *Brutus ile Mektuplaşmalar* , İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Çevik, C. C. (2019), *Roma'da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Çokona, İo, (2017), Plutarkhos, Demosthenes-Cicero: Paralel Hayatlar, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Drumann, W. & Groebe, P. (1899–1929), *Geschichte Roms in seinem Übergang von der republikanischen zur monarchischen Verfassung* (2. Baskı, 6 Cilt). Leipzig: Teubner.

Dutch, R.S. (2005), *The Educated Elite, Education and Community Conflict in Graeco-Roman Context* (Ed. Mark Goodacre), Londra: T&T Clark International.

Dyck, A. R. (1996), *A Commentary on Cicero, De Officiis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Dürüşken, Ç. (2016), *Roma'da Entelleltüelliğin Temeli: Cicero'da Humanitas Anlayışı ve Rhetorica Eğitimi* , İstanbul: Klasik Filoloji Seminerleri I.

Ellul, J. (2019). *Propaganda: İnsan Tutumlarının Oluşumu* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ketebe

Yayınları.

Erçelik, P. (2008), Cicero'da Doğal Hukuk Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erim, M. (1987), *Latin Edebiyatı,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Everitt, A. (2023), *Cicero: Roma'nın En Büyük Politikacısının Hayatı ve Dönemi,* (Çev. Y.E. Ceren), İstanbul: Kronik Kitap.

Filbey, E. J. (1911), Concerning the Oratory of Brutus. *Classical Philology, 6(3),* 325–333.

Fott, D. (2005), *Cicero's On the Republic and On the Laws: The Classical Heritage in Republican Thought*. Northern Illinois University Press.

Fox, M. (2007), *Cicero's Philosophy of History*, Oxford University Press.

Flower, H. I. (2010). *Roman Republics*. New Jersey: Princeton University Press.

Frazel, T. D. (2004), "The composition and Circulation of Cicero's In Verrem", *The Classical Quarterly*, 54 (1), 128–142.

Ganter, A. (2015), *Was die römische Welt zusammenhält: Patron-Klient-Verhältnisse zwischen Cicero und Cyprian,* Berlin: De Gruyter.

Gildenhard, I. (2011), *Creative Eloquence: The Construction of Reality in Cicero's Speeches*. Oxford University Press.

Goldsworthy, A. (2006), *Caesar: Life of a Colossus*, ABD, Connecticut: Yale University Press.

Gotoff, H. C. (2022), *Cicero'nun Zarif Üslubu: Pro Archia Üzerine Bir İnceleme* (Çev. S. Özgüler), İstanbul: Kronik Kitap.

Gowing, A. M. (2005), *Empire and Memory: The Representation of the Roman Republic in Imperial* Culture, Cambridge: Cambridge University Press.

Grandazzi, A. (2018), *Vult enim Caesar: La Rome de César, de l'uchronie à l'utopie. In A. Grandazzi & A. Queyrel-Bottineau (Eds.), Antiques uchronies: Quand les Grecs et Romains imaginent des histoires alternatives,* Dijon: Éditions Universitaires de Dijon.

Guérin, C. (2010), *Le Brutus de Cicéron: Rhétorique, politique et histoire culturelle,* Londra:

Brill Companion.

Griffin, M. T.(1975), *Cicero: On Duties,* ABD, Connecticut: Yale University Press.

Günay, D. (2022), "Cicero: Roma'nın En Büyük Politikacısının Hayatı ve Dönemi"*, Tarih Kritik Dergisi, 8(4), 276-281.*

Güzel,S., & Güzel, E. (2017), '"Cicero'nun Marcus Antonius Stratejisi: Philippicae Söylevleri.", *Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi, 4(13*), 465-490.

Gruen, E.S. (1969), "Notes on the 'First Catilinarian Conspiracy" *Classical Philology,* 64(1), 20-24.

Gruen, E. S. (1974), *The last generation of the Roman Republic*, Berkeley: University of California Press.

Hall, J. (2009), *Politeness and Politics in Cicero's Letters,* Oxford: Oxford University Press.

Hammer, D. (Ed.). (2014), *A Companion to Greek Democracy and the Roman Republic*, Wiley-Blackwell Publishing Ltd.

Harris V. William (1989), *Ancient Literacy,* Harvard: Harvard University Press.

Haskell, H. J. (1964), *This Was Cicero: Modern Politics in a Roman Toga*, NewYork: Fawcett Publications.

Hollander, D. B., & Hollander, C. (2017), *Portfolios of Power: Julius Caesar in the Late Roman Republic*, Kanada: Yüksek Lisans Tezi.

Jones, P. (1998), *Julius Caesar: The Colossus of Rome*, Londra: Thames & Hudson.

Kaster, A.R. (1988), *Guardians of Language: The Grammarian and Society in Late Antiquity,* California: University of California Press.

Kayapınar Akçoru, R. (2016), Antonius'un Caesar için Verdiği Laudatio Funebris'te Propaganda, *PHILIA, Suppl. 1, 514–522.*

Keaveney, A. (2005), *Sulla: The Last Republican* (2. baskı), London; New Yotk: Roudledge.

Kennedy G.A. (1994), *A New History of Classical Rhetoric,* New Jersey: Princeton University Press.

Kennedy, G. (1972), *The Art of Rhetoric in the Roman World*, New Jersey: Princeton University Press,

Kennedy, G. A. (1972), *The Art of Rhetoric in the Roman World: 300 B.C.–A.D. 300* (A History of Rhetoric, Vol. 2), New Jersey: Princeton University Press.

Kolb, A. (2001), *Transport and Communication in the Roman State: The Cursus Publicus*, C. Adams & R. Lawrence (Ed.), London & New York: Routledge.

Kosior, W. J. (2023), "Cursus honorum – selected aspects of Roman public law*" , Human Environment,* 14 (1), 49–62

Kurt, R. (2004), *The Discovery of Freedom in Ancient Greece and Rome,* Chicago and London: University of Chicago Press.

Kurul, E. (2013), "Cicero, Yükümlülükler Üzerine"*, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi,* 3(2), 379–382.

L. R. Taylor (1996), *Roman Voiting Assemblies: From the Hannibalic War to the Dictatorship of Caesar,* Michigan: University of Michigan Press.

Leach, E. W. (2006), "Epistolary Dialogues: Constructions of Self and Others in the Letters of Cicero and Seneca"*, In A Companion to Latin Literature*, Londra: Blackwell Publishing Ltd: 85-89.

Lintott, A. W. (2008), *Cicero as Evidence: A Historian's Companion*, Oxford: Oxford University Press.

Lintott, A. (1999). *The Constitution of the Roman Republic*, Oxford: Oxford University Press.

MacKendrick, P. L. (1989), *The Philosophical Books of Cicero*, Londra: Duckworth.

Max, K. (1968), *Roman Private Law* (4. Baskı), South Africa: University of South Africa Press.

May, James M. (1998), *Trials of Character: The Eloquence of Ciceronian Ethos,* ABD: University of North Carolina Press.

Mommsen, T. (2022), *Roma Tarihi: Krallığın Yıkılışından İtalya Birliğine Kadar* (Çev. M. A. Erbak), C.2. İstanbul: Say Yayınları.

Mommsen, T. (2023), *Roma Tarihi : İtalya Birliğinden Kartaca ve Yunan Devletlerinin Boyunduruk Altına Alınmasına Kadar* (Çev. M. A. Erbak), C.3. İstanbul: Say Yayınları.

Mouritsen, H. (2001), *Plebs and Politics in the Late Roman Republic,* UK: Cambridge University Press.

Nicgorski, W. (Ed.), (2012), *Cicero's Practical Philosophy*, Paris: University of Notre Dame Press.

Oktan, M. (2016), *Cicero'nun Brutus'a Mektupları Üzerine Bir Değerlendirme*, İstanbul: XYZ Yayıncılık.

Ovalı, T. (1996), *Cicero'nun Yükümlülükler Üzerine Adlı Eserinde Gençlerin Ahlaki Eğitimi,* Gençlik ve Araştırma Dergisi, ss. 3-11.

Oxford Classical Dictionary (1996), *3. Baskı*, (Ed. Simon Hornblower ve Antony Spawforth), Oxford: Oxford University Press.

Özaktürk, G. (2000), "Yazınsal mektubun tarihçesi'', *Archivum Anatolicum – Anadolu Arşivleri*, *4(1), 143–165.*

Özgüler, A. (2022), "Cicero'nun retorik stratejileri"*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 62(2), 11–25.*

Parenti, M. (2003). *The Assassination of Julius Caesar: A People's History of Ancient Rome*, New York: The New Press.

Piganiol, A. (1949), ''Sur un fragment nouveau du cadastre d'Orange'' *Revue Historique*, 202(1), 1–25.

Pocock, J. G. A. (1978), *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, New Jersey: Princeton University Press.

Rawson, E. (1975), *Cicero: A Portrait,* ABD: Cornell University Press.

Riggsby, A. M. (2006), *Caesar in Gaul and Rome: War in Words*, Austin, TX: University of Texas Press.

Saller, R.P. (1982), *Personal Patronage Under the Early Empire*, Cambirdge: Cambridge University Press

Sarıgöllü A. (1971), *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti,* Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Latin dili ve Edebiyatı Kürsüsü, Ankara.

Silverman, D., Read College, Klasikler (Ders Notları History 393), Portland: (Yayımlanmamış ders notları).

Simon, J. (2002), *Cicéron: L'art de la persuasion*, Paris: Éditions du Seuil.

Skinner, Q., Geuss R., (1991), *Cambridge Text in The History of Political Thought,* Cambridge: Cambridge University Press.

Stowers, S. K. (1986), *Letter Writing in Greco-Roman Antiquity,* Lousville: Westminster John Knox Press.

Straumann, B. (2016), *Crisis and Constitutionalism: Roman Political Thought from the Fall of the Republic to the Age of Revolution*, Oxford: Oxford University Press.

Sumner, G. V. (1973), *The Orators in Cicero's Brutus: Prosopography and Chronology* (Phoenix Supplementary Volume 11), Toronto: University of Toronto Press

Ovalı, T. (1996), "Cicero'nun Yükümlülükler Üzerine Adlı Eserinde Gençlerin Ahlaki Eğitimi", *Gençlik ve Araştırma Dergisi,* ss.3-11, s.3.

Tozan, M. (2016), " Cicero'nun Clicia Valiliği" , *Cedrus IV*, s. 105-106.

Tatum, W. J. (2003), *The Politics of the Roman Republic 133–27 BC*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tempest, K. (2011), *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome,* Londra: Continuum International Publishing Group.

Tempest, K. (2017), *Brutus: The Noble Conspirator,* Connecticut: Yale University Press.

Thompson, J. (2009), *Justification of Caesar's Assassination,* ABD Monmouth: Western Oregon University.

Viroli, M. (2002), *Republicanism* (Çev. A. Shugaar), New York: Hill and Wang.

Viroli,M. (2007), *Cicero: The Philosopher of the Roman Republic,* Oxford: Oxford University Press.

White, P. (1988), *Promised Verse: Poets in the Society of Augustan Rome,* Cambridge MA: Harvard University Press.

White, P. (2010), *Cicero in Letters: epistolary Relations of the Late Republic*, New York: Oxford University Press.

Zabcı, F., (2018), ''Political Corruption and Mixed Constitution in Ancient Republican Thought: Aristotle and Polybius'' *Felsefelogos , no.69, 7-24.*

EKLER

Mektup 17

Roma, Haziran ortası

Cicero Brutus'u Selamlar |CICERO SALVTEM BRVTUS

"Senden (Brutus'ten) henüz mektup alamadık. (Bu mektup, Lepidus ve Antonius'un birleştiği haberi öğrenildikten sonra yani 9 Haziran'da yazılmış olmalıdır. Dolayısıyla da Brutus'a bu olaya dair bilgi veren ilk mektuptur) Senatus'un kararlarından haberdar olduğuna ve ordunu İtalya'ya getirdiğine dair en ufak bir söylenti bile yok. Devlet senden bunu acilen ve hızlı bir şekilde yapmanı talep ediyor. Zira içerideki hastalık (Bu konudan tezin 42. Sayfasında ayrıntılı bahsedilmiştir). Her geçen gün daha da kötüleşiyor ve yerli düşmanlar bize dışarıdaki düşmanlar kadar sıkıntı yaşatıyor. Bunlar savaşın başından beri var, ancak eskiden daha kolay dağılıyorlardı. Senatus sadece önerilerimle değil, aynı zamanda teşviklerimle de harekete geçiyor ve daha sağlam duruyordu. Pansa kayınpederi başta olmak üzere bu seçkin tabakayla birlikte güçlü ve sert bir tavır almak için orada hazır bekliyordu. Konsül olarak sürecin başından sonuna dek ne cesaretten ne de sadakat duygusundan yoksundu. Mutina'da savaş sürerken Caesar'da hiç hata bulmadın, buna karşılık Hirtius'ta bazı hatalar buldun…."(Çevik 2022: 22)

….." Artık sana bu mektubu gönderdiğim sırada devletin ne durumda olduğuna dair bilgi sahibisin. Sonra daha iyi şeyler olmasını isterim. Olaylar aksi yönde gelişirse (tanrılar bu kötü alameti geri çevirsin!) sonsuza dek sürmesi gereken devlet için yas tutacağım; benim bir saniye bile vaktim kalmadı!" (Çevik 2022: 24).

Ek 1: Mektup 17

Mektup 25

Ordugah, en erken Temmuz ortası

Brutus, Cicero'yu Selamlar |BRVTUS SALVTEM CICERO

"Octavius'a gönderdiğin mektubun, Atticus tarafından bana gönderilen küçük bir kısmını okudum. B enim esen-liğimi düşünüp dert edinmen yabancısı olduğum bir haz duymamı sağlamadı.

Zira buna alışkınım, dahası her gün senden sayginliğima sayginlik katan dürüstçe ve onurlandırıcı b ir şey söylediğini ve yaptığını duyuyorum. Ancak Octavius'a yazdığın mektubun benimle ilgili olan ayn ı kısmı bana ruhen hissedebileceğim en büyük acıyı tattırdı. Zira devletle ilgili ona, âdeta boyun eğere k ve yalvarırcasına teşekkür ediyorsun,ben daha ne yazayim? Mevcut durumun veya talihin bizi getirdi gi noktadan utanıyorum, her seye ragmen gerekeni yazacağım. Kurtuluşumuzu ona bağlıyorsun (oysa bu ölmekten daha beter!), sadece efendiyi değistirerek efendilik

düzenini ortadan kaldırmadığını açıkça söylemiş oluyorsun. Yazdiklarini tekrar oku ve bunların bir ku lun krala yalvarışları olmadığını reddetme cesaretini göster! Söyledigine göre, ondan istenen ve bekle nen tek sey, dürüst insanların ve Roma halkının hakkında iyi düşündüğü bu vatandaşların esenliğiyle i lgili iyi dilekleri olmasıymış. Ya o bunları reddederse? Artık varlığımızı sürdürmeyecek miyiz? Kaldi k i onun sayesinde var olmaktansa hiç olmamak daha iyidir. Tüm tanrıların Roma halkının esenliğinden yüz çevirmediklerine, Octavius'a dünyanın kurtarıcıları şöyle dursun, herhangi bir vatandaş adına bile yalvarılmaması gerektiğine inaniyorum. Neyi destekleyeceğini, neden korkulması gerektiğini veya kim den bir şey istemek gerektiğini bilmeyen insanlara karşı büyük konuşmak hosuma gider, kuskusuz konu şmak da gerekir.

Cicero, Octavius'un böyle bir gücü olduğuna ve onun dostluğuna inaniyor musun? Bana değer veriyor ve Roma'da görünmemi istiyorsun diyelim, peki bu oğlana teslim olduğumda, orada bulunmam mümkün mü? Ondan bizim güvende olmamizi istemesini ve buna razı gelmesini rica etmek gerektigini düşünüyorsan, niçin ona teşekkür ediyorsun? O bu tür seyler istenmesi gereken kisinin Antonius değil de,kendisi olduğunu kabul ettiğinde bunu bir lütuf mu saymak gerekir? Devletin hak ettiği kurtuluşa en iyi şekilde kavuşması için efendiyi değistirmektense baskasının efendiliğinden kurtulmayı dileyen kimse yok mu?

…….

Bu nedenle bizim esenliğimizi istemesi icin Octavius'tan ricacı olunmamah. Aksine, g üvenle kalk ayağa! Bu kadar çok şey başardığın bu toplumun, sadece halkın kötü adamların pl anlarına direnecek liderleri olduğunda özgür ve saygın olacağına inan." (Çevik 2022: 40-41)

Ek 2 : Mektup 25

TABLOLAR

Tarih (M.Ö.)	Tarihsel Olaylar	Cicero–Brutus Mektupları	Tezle Bağlantı (res publica)
44 Mart (Idus Martiae)	Julius Caesar suikastı. Brutus ve diğer cumhuriyetçiler Caesar'ı öldürür.	Cic. Ad Brut. I.1–2:	Cicero'nun cumhuriyet ideali → devletin tirandan ve tiranlıktan kurtulması gerektiği fikri.
44 İlkbahar–Yaz	Antonius'un güç kazanması; senatoda karışıklık.	Cic. Ad Brut. I.3–4: Antonius'un despot eğilimlerinden kaygı; Brutus'a aktif tavır çağrısı.	Cumhuriyetin korunması için aktif yurttaşlık sorumluluğu vurgusu.
44 Sonbahar	Roma'da belirsizlik, Brutus'un çekingenliği.	Cic. Ad Brut. I.5–9: Cicero, Brutus'u res publica için daha kararlı olmaya çağırır	Cumhuriyet özgürlükle özdeş → pasiflik, onun korunmasını engeller.
43 Başları	Cicero Philippicae nutuklarını verir, Antonius'a karşı cephe alır.	Cic. Ad Brut. I.10–13: Mektuplarda da Antonius'a karşı sert üslup; Cicero'nun senato tavrı ile paralel.	Cumhuriyetin savunusu aktif siyasi söylemle birleşir.
43 Bahar (Mutina savaşı)	Senato, Antonius'a karşı savaşı destekler.	Cic. Ad Brut. I.15–16: Cicero, Brutus'tan açık tavır bekler; Brutus temkinlidir.	Cumhuriyetin selameti için farklı strateji arayışları.
43 Yaz	Cumhuriyet çi cephede fikir ayrılıkları.	Cic. Ad Brut. I.17-19: Brutus, Cicero'nun aşırı sertliğini eleştirir; Cicero Brutus'u pasif bulur.	Res publica için ortak idealler → fakat yöntem farklılıkları.
43 Sonbahar	İkinci Triumvirlik (Octavianus, Antonius, Lepidus) kuruluyor.	Cic.Ad Brut. I.20–24- 25: Cicero hâlâ Brutus'u "cumhuriyetin kurtarıcısı" olarak görür.	Cumhuriyetin değerleri, yeni güç dengeleri içinde erozyona uğrar.

43 Aralık	Cicero, Antonius'un listesine alınarak öldürülür (proscriptio).	Mektuplaşma sona erer.	Cumhuriyetin son savunucularından biri yok olur; res publica fiilen çöker. Brutus de 42 yılının Ekim Antonius ve Octavianus'un ordularına yenildikten sonra intihar eder.

Tablo 1: Epistulae Ad Brutum mektup koleksiyonunun tarih- olay çizelgesi

Tarih	**Olay**
49 M.Ö	Caesar Rubicon'u geçti – iç savaş başladı
44 M.Ö	Caesar, perpetuo dictator (ömür boyu dictator) ilan edildi
15 Mart 44 M.Ö	Suikast – Curia'da Caesar öldürüldü
44–43 M.Ö	Marcus Antonius'un konuşması, Brutus ve Cassius'in Doğu'ya çekilmesi
43 M.Ö	II. Triumvirlik Marcus Antonius, Octavianus, Lepidus
7 Aralık 43 M.Ö	Marcus Tullius Cicero'nun M. Antonius'un askerleri tarafından başı ve elleri kesilerek öldürülmesi
42 M.Ö	Philippicae Savaşı – suikastçıların yenilgisi
27 M.Ö	Augustus'un yükselişi – Principate dönemi başladı

Tablo 2: Roma Cumhuriyet Dönemi'nde İç savaştan Augustus (Octavianus)'un yükselişine kadar geçen dönem

RESİMLER

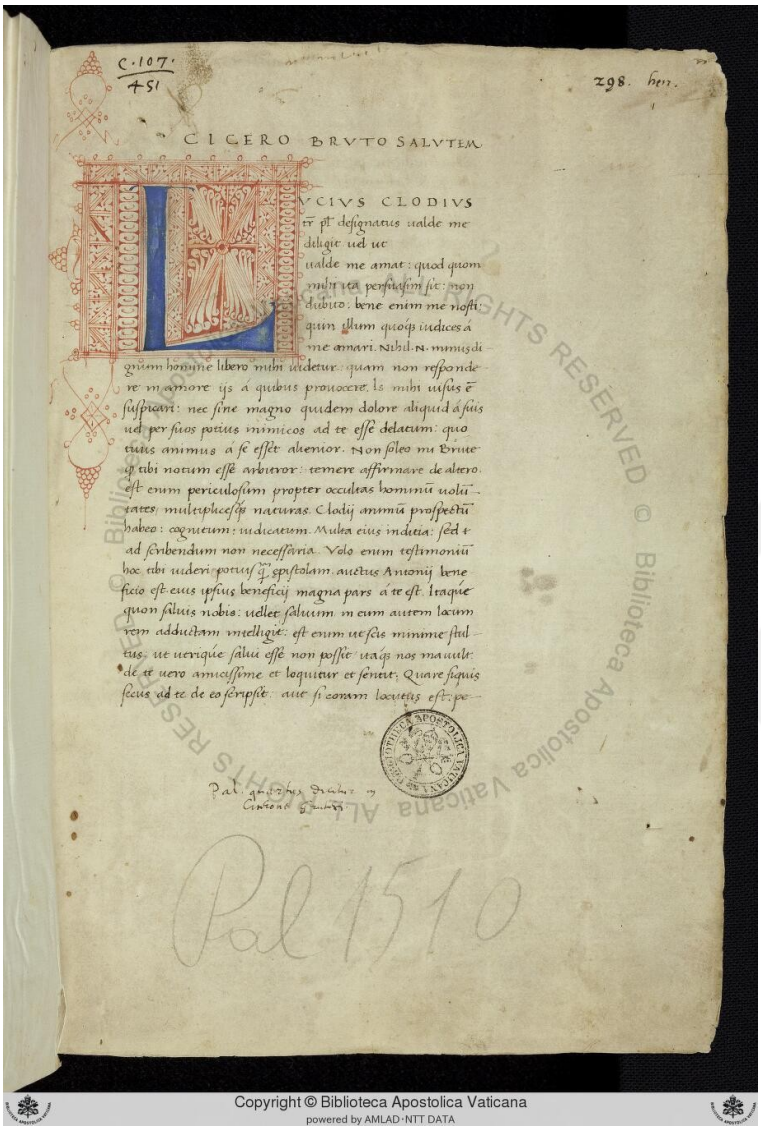

Resim 1: Cicero tarafından yazılan *Epistulae Ad Brutum* mektup koleksiyonuna ait Ortaçağ dönemi el yazması Mektup: Cicero Brutus'u selamlayarak mektuba başlıyor "CICERO BRVTO SALVTEM" (Digital Vatican Library- Pal. Lat.1510)

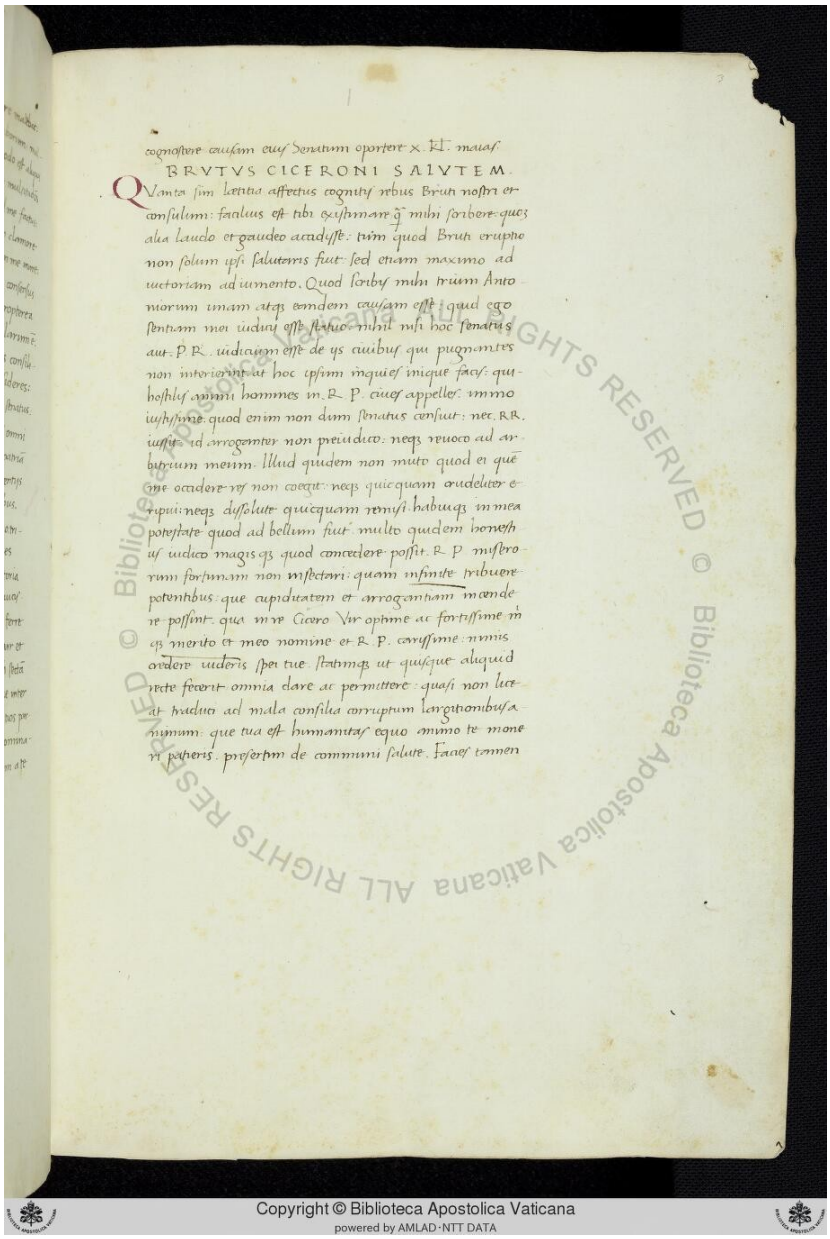

Copyright © Biblioteca Apostolica Vaticana
powered by AMLAD·NTT DATA

Resim 2: *Epistulae Ad Brutum* Ortaçağ El Yazması Mektup (Digital Vatican Library- Pal. Lat.1510)

Resim 7: Iulius Caesar Büstü (New York Metropolitan Müzesi)

Resim 8: Marcus Tullius Cicero'ya ait büst (Cornell Üniversitesi'ne bağlı Sonnenberg koleksiyonunda yer alan bu büst, büyük ihtimalle Roma'daki Capitoline Müzesi'nde bulunan orijinal büstün modern bir kopyasıdır)

Resim 9: Marcus Iunius Brutus büstü (Capitoline Müzesi)

HARİTALAR

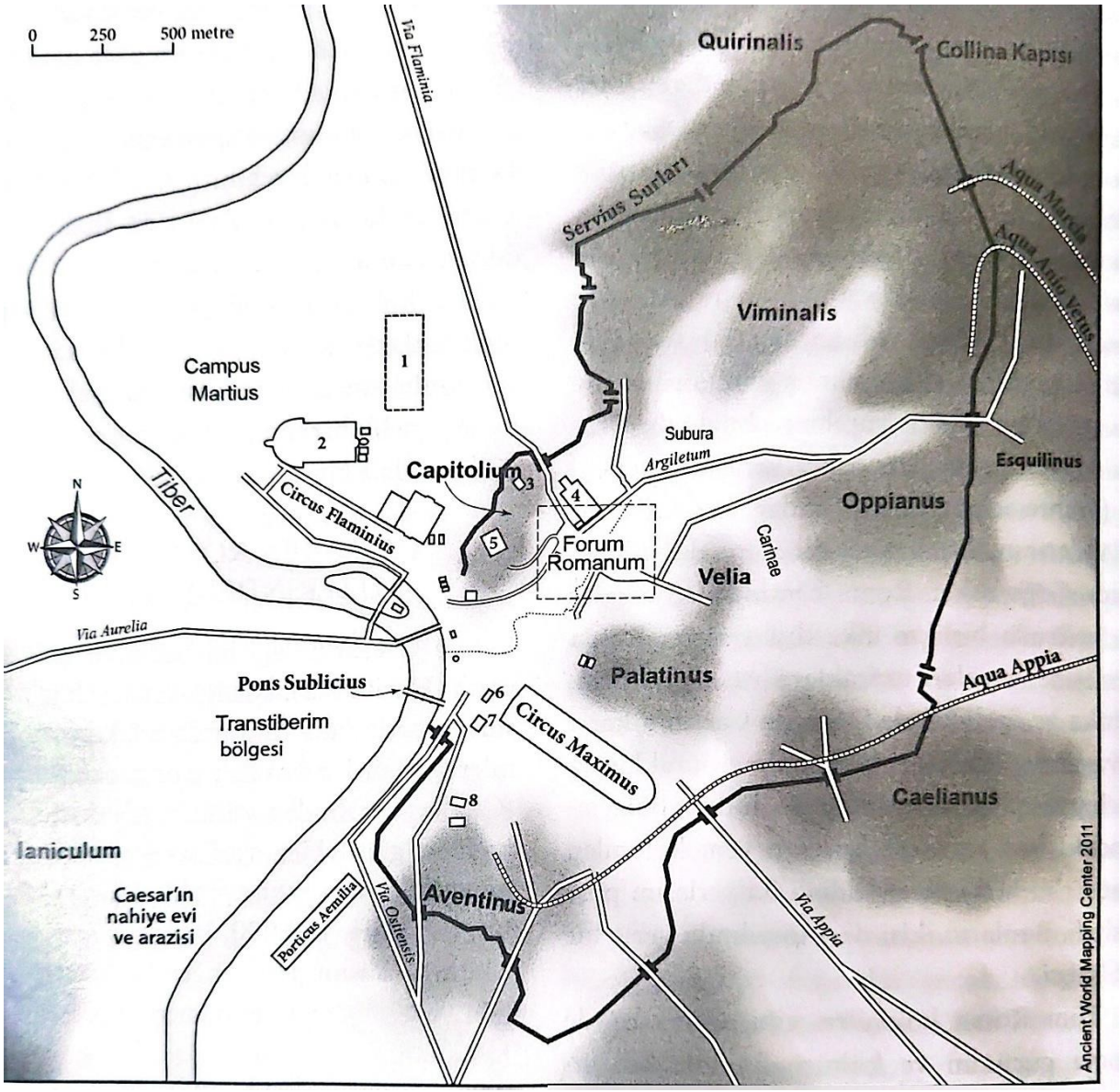

Harita 1: Geç Cumhuriyet Döneminde Roma (Lenskı; Boatwright; Gargola; Talbert 2022: 172)